

Ondokuzmayıs Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı

**BAFRA VE ÇEVRESİNDEKİ HALK İNANÇLARI VE
UYGULAMALARI**

Hazırlayan
Zekeriya ÖZKAN

Danışman
Prof. Dr. Erkan PERŞEMBE

Yüksek Lisans Tezi

Samsun, 2012

Ondokuzmayıs Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı

**BAFRA VE ÇEVRESİNDEKİ HALK İNANÇLARI VE
UYGULAMALARI**

Hazırlayan
Zekeriya ÖZKAN

Danışman
Prof. Dr. Erkan PERŞEMBE

Yüksek Lisans Tezi

Samsun, 2012

KABUL VE ONAY

Zekeriya ÖZKAN tarafından hazırlanan (Bafra ve Çevresindeki Halk İnançları ve Uygulamaları) başlıklı bu çalışma, 24/07/2012 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oy birliği ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından (Yüksek Lisans Tezi) olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Prof. Dr. Erkan PERŞEMBE

Üye : Doç. Dr. Osman EYÜPOĞLU

Üye : Doç Dr. Selim EREN

Üye :

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

__ / __ / __

BİLDİRİM

Hazırladığım tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya, kullandığım başka yazarlara ait her özgün fikre kaynak gösterdiğimi bildiririm.

24/07/2012

Zekeriya ÖZKAN

ÖNSÖZ

Toplumların tarihi süreç içerisinde oluşturmuş oldukları maddi ve manevi değerlerine kültür denir. Her toplumun ya da o topluma ait grupların kültürel birikimi çerçevesinde kendine özgü bir takım davranış kalıplarını bulmak mümkündür. Bu davranış kalıpları o halkın kültürünü oluşturmaktadır. Kültürün en temel öğelerinden biri “din”dir. İnsanlık tarihi boyunca toplumların oluşturduğu adetler ve inanışlar halk kültürünün vazgeçilmez unsurlarını oluşturmuşlardır. Başlangıçtan bugüne, inançlar insanların yaşamına karışmış, davranışlarına yön verebilmiştir. Dinler toplumsal hayatı kapsayıcı ve düzenleyici yaklaşımları içerirler. Daha ziyade genel hükümlerle daha basit ve sade bir yaşantı sürdürülmesi dinlerin ortak bir yönü olarak görülür. Ancak insanlar günlük hayatın çeşitli zorluklarına karşı kendilerine özgü daha çeşitli ve karmaşık inanç kalıpları üreterek renkli ve hareketli dini formlar oluşturdukları da açıktır.

Halk inançlarını günümüzde yaşayan hemen her toplumda ve toplum tabakasında müşahade etmek mümkündür. Halkın, yaşam koşullarıyla birlikte canlı tuttuğu, çok uzun tarihi serüveni olan ve her tabakada karşılık bulma özelliğine sahip bu inanışlar süreklilik oluşturmuştur. Bu inanışlar ve yaşam tarzı, her dönemde kendine has bazı özellikleri öne çıkan “yaşanan din”i ortaya çıkarmıştır. Halkın, inanış ve uygulamalarının katkılarıyla yaşam alanını dahil ettiği bu din anlayışının toplumu nasıl etkilediği, değişim geçirip geçirmediği, değişim oldu ise nedenlerini ve bu farklılaşmanın halk üzerinde ne gibi etkileri olduğunu bilmek önemlidir.

Geleneksel toplum yapısından modern topluma geçişle birlikte ortaya çıkan değerlerdeki farklılaşma, dinin toplum tarafından algılanış şekillerinde ve bireyin dünyasındaki yerinde de değişikliklere sebep olmuştur. Toplumların uzun süre yaşamlarına hakim olan geleneklerinin içerisinde yüceltilen değerlerin, toplumların gelenek ve modernlik arasında kaldığı dönemlerde dinsel değerlerle korunduğu ya da dinsel değerlere dönüştürüldüğünü görmek mümkündür. Din, toplumsal dönüşüm sürecinde geleneğin varlığını devam ettirmesinde önemli bir sığınak görevini icra etmekte, toplumların süreç içerisinde oluşturdukları pek çok alışkanlık, kolaylıkla dinin gereğiymiş gibi algılanarak kutsal bir kimliğe bürünebilmektedir.

Hemen hemen bütün dinlerde büyüsel, mistik ve mitolojik unsurlara ağırlık veren halk dindarlığı ile nasrlara ve onların yorumuna sıkı bir bağlılık içeren resmi dindarlık arasında bir ayırım olmaktadır. Kültür, din, medeniyet ve hayat tarzı değişimi dönemlerinde önceden sahip oldukları geleneklerini, efsanelerini, hayat anlayışlarını ve kültürlerini İslami ruh ve motiflerle yeniden düzenleyen Türk toplumunun dini yapısını anlama açısından halk katındaki dindarlık biçimlerinin büyük bir önemi vardır. Dinin modernleşmeyle birlikte toplum hayatında azalan etkisine rağmen halk inanç ve uygulamalarının varlığı, günümüz Türk toplumunun da önemli bir gerçeğidir.

Kültür ve inançlardaki değişim daha ziyade, ekonomik gelişme, iletişim olanaklarının artışı, eğitim, doğal zenginliklere ulaşma, egemen devletlerin yaydığı kültür vb. unsurların etkisi ile bir süreç içerisinde gerçekleşir. Bu nedenle halk inançlarını “batıl , hurafe” sayarak olumsuz anlamda ayrı bir kategoride değerlendirerek onları ayıklamaya çalışmak toplumun gerçekleri ile örtüşmeyecektir. Değınmeye çalıştığımız değişimi etkileyen faktörlerin bu nokta da iyi değerlendirilerek kullanılması daha pratik bir yöntem olacaktır.

Bafra ilçesinde yaşanan halk inançlarını incelediğimiz bu çalışma; giriş ve üç bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde araştırmanın konusu, problemi, amacı ortaya konmuştur. Birinci bölümde, genel anlamıyla halk inanışları kavramı üzerinde durulmuştur. İkinci bölümde incelemeye tabi tutulan yer hakkında genel bilgilere yer verilmiştir. Araştırmanın üçüncü bölümünde ise ilçede bulunana halk inanışları ve uygulamaları hakkında bilgi verilmiştir.

Bu çalışmanın ortaya çıkmasında yardımını ve katkılarını esirgemeyen tez danışmanım Prf. Dr. Erkan Perşembe'ye ayrıca bu tezi hazırlamamın her aşamasında bana yardım eden eşim Tuba Özlem Özkan hanıma ve bu çalışmanın başlangıcında doğan oğlum Mehmet Taha'ya ve de bu çalışmanın sonuna yetişen küçük oğlum Ahmet Vefa'ya bana gösterdikleri sabırdan dolayı teşekkürü bir borç bilirim.

ÖZET

Öğrencinin Adı-Soyadı	Zekeriya ÖZKAN
Ana Bilim Dalı	Felsefe ve Din Bilimleri
Danışmanın Adı	Prof. Dr. Erkan PERŞEMBE
Tezin Adı	Bafra ve Çevresindeki Halk İnançları ve Uygulamaları

Bafra’da yaşanan halk inançlarını ve uygulamalarını konu alan bu çalışma, katılımlı gözlem ve mülakat yöntemleriyle elde edilen veriler ışığında; anlama, yorumlama, karşılaştırma ilkelerine bağlı kalınarak şekillendirilmiştir. Çalışmamız halk inançları üzerinedir. Bu nedenle geleneksel dini yaşam, popüler din, halk dindarlığı konularından zaman zaman bahsedilse de bu konular içerik olarak ele alınmayacaktır.

Toplam üç bölümden oluşan bu çalışmada ilk önce araştırmanın teorik çerçevesini oluşturan halk inanışları kavramı üzerinde durulmuştur. İkinci bölümde incelemeye tabi tutulan yer hakkında genel bilgilere yer verilmiştir. Üçüncü bölümünde ise kozmopolit bir yapıya sahip olan, bir yandan geleneksel yapısını korurken diğer yandan ise değişimlere ayak uydurmaya çalışan Bafra’daki halkın dini yaşayışına halk inançlarının etkisi üzerinde durulmuştur. Sonuç bölümünde Bafra’da halkın dini yaşayışında halk inançlarının etkisinin olduğu, bu inançların ve popüler kültürün etkisiyle halk dindarlığının değişime uğrayarak varlığını koruduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Sözcükler: Halk İnançları, Halk Dindarlığı, Toplumsal Değişim, Gelenek, Halk Dini, Halk Kültürü.

ABSTRACT

Student's Name and Surname	Zekeriya ÖZKAN
Department's Name	Main Science Branch of Philosophy and Religion Sciences
Name of the Supervisor	Prof. Dr. Erkan PERŞEMBE
Name of the Thesis	Folk Beliefs And Its Practices Exist In Bafra And Its Environment

This study is related to the subject of folk beliefs and its practices exist in Bafra. It uses the data obtained by methods of joined observation and interviews. It was approached to the subject depending upon these data and in the light of the principles of understanding, interpretation and comparison. Our study is based on the folk beliefs. By this reason despite the fact that the subjects of traditional religious life, popular religiosity, folk religiousness was sometimes mentioned these subjects will not be examined as a content.

This study consists of three chapters. In the first chapter it includes the term of folk beliefs building the theoretical framework of the research. Then in the second chapter general information is given concerning the research environment. In the last chapter the effects of folk beliefs to the religious life of people of Bafra which has a cosmopolitan structure and trying to preserve its traditional structure and to adopt itself to new changes is examined.

In the conclusion it is stated that folk beliefs has got effects in the religious life of peoples in Bafra and with the effects of these beliefs and popular culture folk religiousness exposing to the changes preserves its existence.

Key Words: Folk Beliefs, Folk Religiousness, Social Change, Tradition, Folk religion, Folk Culture.

KISALTMALAR

As	:	Aleyhisselam
Bknz	:	Bakınız
C	:	Cilt
Coğr.Enst.	:	Coğrafya Enstitüsü
Çev	:	Çeviren
E.Ü.	:	Erciyes Üniversitesi
Fak	:	Fakülte
HG	:	Hürriyet Gazetesi
H.NO	:	Hadis No
Hız	:	Hazreti
İst.Ünv	:	İstanbul Üniversitesi
Km	:	Kilometre
Ltd. Şti	:	Limited Şirketi
m	:	Metre
Mah	:	Mahalle
MÖ	:	Milattan önce
MS	:	Milattan sonra
No	:	Numara
OMÜ	:	Ondokuzmayıs Üniversitesi
S.B.E.	:	Sosyal Bilimler Enstitüsü
s	:	Sayfa
S	:	Sayı
TS	:	Türkçe Sözlük
TTK	:	Türk Tarihi Kurumu
Ünv	:	Üniversite
vb	:	Ve benzeri, ve bunun gibi
vd	:	Ve diğer, ve diğerleri
YA	:	Yurt Ansiklopedisi

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	I
ÖZET.....	III
ABSTRACT.....	IV
KISALTMALAR.....	V
İÇİNDEKİLER	VI

GİRİŞ

A.PROBLEM DURUMU.....	5
B.ARAŞTIRMANIN AMACI.....	8
C.ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ.....	9
D.SAYILTILAR.....	10
E.SINIRLILIKLAR.....	11
F.ARAŞTIRMANIN TEMEL KAVRAMLARI.....	12
G.VERİ TOPLAMA TEKNİĞİ.....	15

BÖLÜM I

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

A.HALK İNANCI KAVRAMI	16
1.Halk İnançının Tanımı.....	16
2.Halk İnançının Kaynakları.....	21
3.Halk İnançlarının Özellikleri.....	24
a.Millilik.....	24
b.Bağlayıcılık.....	25
c.Değişmezlik.....	26
d.Müştereklik.....	27

e. İnanç Kaynağının Meçhuliyeti.....	27
B. TÜRK TOPLUMUNDA HALK İNANÇLARI.....	28
1. Anadolu'da Türk Halk Kültürü ve İnançının Oluşması.....	28
2. Eski Türk İnançlarının İslam Dini ile Olan Etkileşimi.....	35
3. Türk Toplumunda Dini Yaşamın Çeşitliği İçerisinde Halk Dindarlığı....	47
4. Cumhuriyet Türkiye'sinde Dine Bakış ve Halk Dininin Yeri.....	53
C. İSLAM DİNİ AÇISINDAN HALK İNANÇLARI.....	61
1. Hurafe ve Bidat.....	64

BÖLÜM II

BAFRA İLÇESİNE GENEL BİR BAKIŞ

A. BAFRA İLÇESİNİN COĞRAFİ ÖZELLİKLERİ.....	69
B. TARİHİ VE KÜLTÜREL ÖZELLİKLERİ.....	70
C. SOSYO-EKONOMİK YAPI.....	73
1. Ekonomik Yapı.....	73
2. Nüfus ve Yerleşim.....	74

BÖLÜM III

BAFRA'DA HAYATIN ÇEŞİTLİ DÖNEMLERİNDE HALK İNANIŞ ve UYGULAMALARI

A. İNANÇ ve İBADETLERLE İLGİLİ TUTUMLAR.....	81
B. DİNİ GÜNLERLE İLGİLİ UYGULAMALAR.....	83
C. DOĞUM, SÜNNET, EVLİLİK, ÖLÜM İLE İLGİLİ İNANÇLAR.....	85
1. Doğum.....	85
a. Çocuğun Olmaması İçin Yapılan Uygulamalar.....	85
b. Çocuğun Olması İçin Yapılan Uygulamalar.....	86
c. Doğum Esnasında ve Sonrasında Yapılan Uygulamalar.....	87
2. Sünnet.....	91

3.Evlilik.....	93
4.Hastalıkların Tedavisi İle İlgili Halk İnançları.....	98
5.Ölüm.....	99
D.GÜNLÜK HAYATLA İLGİLİ YAŞAYAN ADET, İNANIŞ ve UYGULAMALAR.....	106
E.HAYVANLARLA İLGİLİ İNANIŞLAR.....	109
F.ZİYARET YERLERİYLE İLGİLİ İNANIŞ ve UYGULAMALAR.....	111
1.Emir Efendi Türbesi.....	112
2.Emir-Mirza Bey Türbesi.....	112
3.Hızır Bey Türbesi.....	113
4.Şeyhören Türbesi.....	113
E.EFSANE, MENKİBE ve KERAMETLERLE İLGİLİ İNANIŞLAR.....	113
1.Ahmet Dede.....	113
2.Hasırcı Dede.....	114
3.Emir Efendi Türbesi.....	114
4.Temro Dedesi.....	115
5.Un Akan Ağaç Kovuğu	115
6. İkiztepe	115
7. Gelin Kayası.....	115
8. Kapı Kaya.....	116
9. Çetinkaya Köprüsü.....	116
F.YEREL GÜNLERLE İLGİLİ İNANAIŞ ve UYGULAMALAR.....	117
1.Hıdırellez.....	117
a.Hıdırellez İnancının Alt Yapısı.....	118
b.Bafra’da Hıdırellez Kutlamaları.....	120
c. Hıdırellezle İlgili Diğer İnançlar.....	123
2.Sele-Sepet Şenlikleri.....	125
G.NAZAR İNANCIYLA İLGİLİ İNANIŞ ve UYGULAMALAR.....	128
İ.CAZULUK (BÜYÜCÜLÜK-MUSKACILIK).....	134
SONUÇ.....	135

KAYNAKÇA.....	142
EKLER.....	159
Ek 1: Kaynak Kişiler.....	159
Ek 2: Kaynak Kişilere Ait Sayısal Bilgileri İçeren Tablo.....	165
Ek 3: Tarım ve Kültür Etkinliklerini Gösteren Bafra Haritası.....	166
Ek 4: Tarihi Çetinkaya Köprüsü.....	167
Ek 5: Hıdrellez Şenliklerinden Bir Görünüm.....	168
EK 6: Sele-Sepet Şenliklerinden Görününler.....	169
EK 7: Belediyenin Düzenlediği Sünnet Merasiminden Görünüm.....	170
EK 8: Kavun-Karpuz Şenliklerinden Bir Görünüm.....	171
EK 9: Gelin Kayası.....	172
EK 10: Kapı Kaya.....	173
EK 11: İkiztepe.....	174
EK 12: Kaya Mezarları.....	175
EK 13: Emir Efendi Türbesi.....	176
EK 14: Emir Mirza Bey Türbesi.....	177
EK 15: Şeyhören Türbesi.....	178
EK 16: Hızır Bey Türbesi.....	179

GİRİŞ

Din, sadece birey ve toplum hayatını etkileyen, şekillendiren ve belirleyen bir faktör değil aynı zamanda sosyo-kültürel koşullardan etkilenen bir faktör olarak tarih boyunca güncelliğini korumuş, bir çok araştırmaya konu olmuştur. Dinin, toplum ve diğer sosyal ortamlarla etkileşimi, karşılıklı canlı bir ilişki içerir. Çünkü, din hem onları etkiler hem de onlar tarafından etkilenir. Max Weber , “Yüksek dinlerin toplumdaki etkilediği kadar toplumu etkilediğini” belirterek; din toplum ilişkileri ile ilgili bu karşılıklılığı değerlendirmiştir. (Freyer, 1964: 64) Dünyada inanç ve içerikleri birbirinden farklı birçok din bulunmaktadır. Bu nedenle bütün dinleri içine alabilecek tek bir tanım yapılamamıştır. Din konusunda yapılan tanımların birçok ortak noktası olmasına rağmen dinler arasında belirgin farklılıklar bulunmaktadır. Din fenomeni üzerinde araştırma yapan sosyal bilimcilerin hemen hemen her biri, araştırma alanlarına ve inceledikleri dinlerin konumuna göre tanımlar yapmış ve çalışmalarını bu tanım çerçevesinde gerçekleştirmeye gayret göstermişlerdir. Bu nedenle herkesin üzerinde uzlaştığı din tanımı olduğunu söylemek mümkün görünmemektedir. (Köktaş, 1993:22)

Alman din bilimcisi Rudolf Otto, dini “ kutsalın tecrübesidir” şeklinde tanımlar. (Wach, 1995: 37) O, bu tecrübeyi, korku ve hayran bırakıcı sır şeklinde ifade eder. Dini korku, dini yaşantının bir yönünü oluşturur. Dindar insan kendini, Tanrı karşısında zavallı, güçsüz, küçük ve ona bağlı hisseder. Bu onda dehşete varan bir korku uyandırır. (Tümer, 1970: 223) Ona göre kutsal olarak kabul edilen şey, yalnızca dinde görülen özel bir değerlendirmedir. Aynı zamanda kutsallık bütün dinlerde ortaktır. (Kehrer, 1992: 9,10) Wach, ise aynı tanıma katılarak dini “ kutsalın yaşanmasıdır” şeklinde tanımlamıştır. Wach, dinin var oluşunun dayandığı kesin bir kaynak olarak, insanın tanrıyla ilişkisini öne sürer. Ona göre din tasavvuru, ayin veya değişmeye tabi kurumlarla keyfi olarak tanımlanmamalıdır. Din, bu tecrübenin büründüğü şekiller sayesinde tam anlamıyla anlaşılabilir. Bu yüzden sübjektif tecrübenin anlaşılması ancak objektif anlatımının açıklanmasıyla mümkün olabilir. (1995:10,11) Freyer de bu tanımı benimser. Ona göre din, “kutsal olanın yaşanmasıdır”. O, ferdin kutsal olanı yaşayabilme kabiliyetinin varlığını ve hatta bu tecrübenin onun varlığı için

bulduğunu ifade etmektedir. (1963: 32) Mensching de dini, “insanın kendi tecrübesiyle kutsala ulaşmasıdır” biçiminde tarif etmektedir. (Kehrer, 1992: 11)

Berger ise dini, “kendisiyle kutsal bir kozmosun kurulduğu insani bir girişim” olarak tanımlar. (1993:55) Ona göre din “hayata anlam ve gaye kazandıran, insanın dünya kurma girişiminde stratejik rol oynayan” temel unsurdur. (1993: 58,59)

Bu tanımlara göre din, insani öze hitap eder. Tanrıya, manevi güçlere ya da “kutsal” olarak bilinen şeylere iman edenlerin bir dini vardır; inanmayanların ise yoktur. Bu tanımda kutsalın tecrübesi insanla sınırlıdır. Tanrıyla kurulan ilişki bireyseldir. Kişinin tecrübesinden dışarıya taşan bir yönü yoktur. (Kurt, 2008: 73-93)

“Din, kutsal şeylerle ilgili –emredilmiş ve yasaklanmış- bir inançlar ve pratikler manzumesidir. Bu inanç ve pratikler, onları kabul eden kimseleri manevi bir topluluk halinde bir araya getirir”. (Durkheim, 1965:62) Dolayısı ile inananlarını bir araya getirerek bir topluluk oluşturmayan herhangi bir dinin düşünülmemeyeceğini vurgulamaktadır. Dini sosyal bütünleşme ve kontrolün aracı olarak nitelemektedir. O, kutsalın sosyal menşeli olduğunu kabul ederek dinin özünü toplum kalıpları içersine hapsederek -tapanla tapılanı- birbirine karıştırmakta. Böylece indirgemeci bir tavrı benimsemektedir. (Günay, 2000:201)

Fromm dini, bireye bir referans çerçevesi ve bağlanılacak bir obje kazandıran, bir topluluk tarafından paylaşılan düşünce ve eylem sistemi olarak tanımlar. (1990:31)

Aydın dini “ferdi ve içtimai yanı bulunan fikir ve tatbikat açısından sistemleşmiş olan, insanlara bir yaşama tarzı sunan, onları belli bir dünya görüşü etrafında toplayan bir kurumdur. O bir değer koyma, değer biçme ve yaşama tarzıdır. Dini değerlendirme, derinlik, geniş kapsamlılık ve kutsallık arz eden bir değerlendirmedir. Aşkın, kutsal bir yaratıcıya isteyerek bağlanma, teslim olma, onun iradesine tabi olmadır.” (Aydın, 2001:5,6) şeklinde tanımlar.

“Gerek Kuran’dan hareketle gerekse insanlığın tarih boyunca temsil etmiş olduğu din tecrübesinin genel karakteristiklerine göre din, genel kapsayıcı bir nitelemeyle her yönden insan yaşamını disiplin altına alıp düzenlemeye çalışan *hayat tarzı* olarak ifade edilmektedir.” (Gündüz, 2003;15)

Dinin insanlar tarafından algılanıp yorumlanması sonucu farklı şekillerde ortaya çıkan yönü çoğu zaman “yaşanan din” olarak ifade edile gelmiştir. Bütün toplumlarda görülen sosyal bir kurum olan din, dikotomik ilişkiler içinde toplumla birlikte gelişmiştir. (Günay,1998:52)

Dini inanış ve uygulamalar, toplumsal hayat ve kültürden etkilenmektedir. Toplumda yaşanan boyutlarıyla din olarak algılanan birçok inanışın kökenlerinde dinler ve kültürler arası etkilenmeler ve geçişler söz konusudur. Türk toplumu da aynı etkileşimi yaşamış, daha çok sözlü kültüre dayalı yerel adetler, mistik ve büyüsel öğelerle İslami öğelerin iç içe girdiği, halkın yaşam tarzı ve kültürü ile işlevsel bir biçimde bütünleştiği bir durum olarak “halk dindarlığı” hayat bulmuştur. Bu dindarlık tarzı popüler kültürün de etkisi ile etkinliğini devam ettirmiştir. (Arslan, 2003:25)

Bu çalışmamızda bir ilçemizdeki halk inançlarının görünümünü toplumsal hayatla olan etkileşimleri çerçevesinde ele alacağız. Temel tutumumuz araştırma alanımızdaki “yaşanan din” kaynaklı gözlemlerimizden elde ettiğimiz verileri kullanmak olacaktır.

Türk toplumu, modernleşme kapsamında hızlı bir değişme süreci içindedir. Kırsal alanlardan kentlere yapılan yoğun göçlerin sürekliliğine kırsal nitelikteki yerleşim yerlerinin kentleşme evrimi de eşlik etmektedir. Bu durumun en önemli örnekliliği inceleme konusu yaptığımız Bafra İlçesi için de geçerlidir. Geniş tarımsal arazilere sahip bulunan Bafra, nüfusunun yaklaşık yarısı ilçe merkezinde yaşarken diğer yarısı halen kırsal niteliğini devam ettirmektedir. Tarım ve hayvancılık sektörü toplam istihdamın büyük bir kısmına iş alanı olma özelliğini sürdürmektedir. İlçe merkezi, kırsal alanda üretilen tarımsal üretimin kent merkezlerine iletilmesinde önemli bir konumdadır. Bölgede tarımsal faaliyet ve tarımsal üretim, Bafra ekonomisinin temelini oluşturmaktadır. (BTSO, 2010:14) Tarıma dayalı kültürel yapının en önemli

unsurlarından olan din, Bafra ve çevresindeki etkinliğini korumaktadır. Anadolu'nun birçok yöresindeki halk inanış ve değerlerinin bu yörede de gözlenebilirliği, yaşanan dine ait ürünlerin derlenmesini ve karşılaştırılabilir bir yaklaşımla yorumlanması açısından önemlidir.

Bafra, Karadeniz bölgesinin diğer yerleşim bölgelerinde gözlenen dar arazi yapılarına göre geniş bir coğrafi alanı kapsayan ilçemizdir. Kızılırmak deltasının oluşturduğu verimli ve geniş arazileri dolayısıyla tarımsal potansiyeli yüksek bir yerleşim bölgesidir. Arazi genişliği ve verimliliği dışarıdan yoğun göç almasını sağlamıştır. Bu nedenle Bafra'da yaşayan nüfusun yarısından fazlası Bafra dışında doğmuş veya ailesi Bafra dışından gelmiştir. Buna rağmen Bafra ekonomisinin besleyemediği nüfusun yaklaşık %46'sı Samsun ya da diğer büyük kentlerimize yönelik göç hareketliliği içindedir. (BTSO, 2007:3) Nüfusu ve işgal ettiği alan olarak değerlendirildiğinde Bafra adeta gelişimini tamamlayamamış bir il görünümündedir.

Bafra ilçe nüfusunun büyük çoğunluğu, yakın ve uzak bölgelerden almış olduğu göçler neticesinde oluşmuştur. Yakın tarihte gerçekleşen mübadele döneminde, Balkanlar'dan özellikle Yunanistan'dan gelen göçmenler; Asar, Selemelik, Kestane, Kuzalan, Yeniköy, Kapıkaya, İkiztepe (yarısı mübadil yarısı yerli), Derbent, Evrenuşağı, Sürmeli, Çırıklar, Gaydoropa/Sarıçevre, Karaoğlan, Esentepe, Eldavut köylerine yerleştirilmişlerdir. Ayrıca merkezde Gazipaşa, İshaklı ve Gençlik caddesinde birçok mübadil vatandaşımızın yaşamaktadır. Mübadele yoluyla Bafra'ya gelmiş olanların büyük çoğunluğu Rumlardan boşaltılan köylere yerleştirilmişlerdir. (Öksüz, 2006: 93)

Ayrıca Karadeniz'in muhtelif bölgelerinden ve ülkemizin doğu bölgelerinden (özellikle Dededağı Köyü'nde kört kökenli vatandaşlarımız yaşamaktadır) almış olduğu göç ilçenin nüfus yapısını çeşitlendirmiştir.

Yine ilçe merkezinde ve merkeze yakın Emenli Köyü, Üçpınar ve Dedeli köylerinde alevi vatandaşlarımızın var olması bir başka çeşitlilik olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bafra nüfus yapısı sosyo-kültürel açıdan milliyetçi-muhafazakar bir yapı olarak değerlendirilir. Dinin çok önemli ya da her şey olduğunu söyleyenlerin oranı %75,7'yi bulmaktadır. (Keçeli, 2009:122) Bafra milliyetçi muhafazakar tutumların sergilendiği, Türk kimliğinin önemsenip öne çıkarıldığı aynı zamanda İslam Dininin bu kimlikle özdeşleştirildiği toplumsal yapısıyla dikkat çekmektedir. Bu durumun derinliği konusunda elbette başka bir araştırma yapmak gerekir. Ancak ilçede yaşayan insanların söz, tavır ve davranışlarında Türklük ve muhafazakarlık vurgusu belirgindir.

Tezimizin konusunu “Bafra ve Çevresindeki Halk İnançları ve Uygulamaları” oluşturmaktadır. Araştırmamız Bafra’da toplumun geniş kesimlerinde gözlemlenebilen halk inanış ve uygulamalarını konu edinmektedir. Gelenek ve modern yaşam arasında ilginç bir yerleşim yeri olan Bafra’da, insanların dinin değişmez ilkeleriyle olan münasebeti eski dönemlerden günümüze taşınan halk inançları canlılığını korumaktadır. Bu kapsamda çalışmamızda “Halk inançlarının” toplumun, dini ve toplumsal yaşayışına olan etkileri “Bafra” örneğinde değerlendirilmeye çalışılacaktır.

A. PROBLEM

Din, bir yönüyle sosyal kontrol aracı olması sebebiyle toplumsal bütünleşmede önemli bir katkıya sahiptir. Bu bütünleşme sürecinde din, adeta bir tamamlama görevi yapmaktadır. Aynı zamanda din ve dinsel törenler, toplumsal dayanışmayı kuvvetlendiren araçlardır. (Taştan, 1993:231) Ancak kişiler, kendi zihni yapılarına ve kişisel özelliklerine göre farklı farklı dini tutumlar sergileyebilir. Aynı dini akideye sahip olan insanların farklı bir takım gelenekler oluşturduklarını gözlemlemek mümkündür. Dinlerin halk nazarında bir takım değişmezlerinin olduğu (temel inanç konuları ve temel ibadet şekilleri) ancak bununla birlikte zaman, mekan gibi şartlara bağlı olarak değişebilen (değiştirilebilen) yönleri de bulunmaktadır. Bu değişimler her zaman dinin temel prensipleriyle (hukukuyla / normuyla / şeriatıyla) bağdaşmayabilir. Böylece dinler toplumların kültürel ortamında, asli formlarından (vahiy) uzaklaştırılarak yeni yorum biçimleriyle görülebilmektedir. Dinlerin kültürel yapıyla etkileşimleri farklı toplumların oluşturduğu gelenekler, eski kültüre ait inançlar, popüler ritüeller ve

yaygın öğretilerle farklı formların ortaya çıkmasını gerçekleştirmektedir. (Arslan:2004, Ocak:2010, Su:2009)

Toplumların farklı kültürlerle etkileşimleri insanlık tarihi boyunca gözlemlenebilen bir olgudur. Evrensel (bilinen-yaygın) dinler zemininde bile farklı kültür ortamlarında kabul edilen dinin bildirdiklerinden başka bir takım inanç ve uygulamaları o dinin inaniş ve uygulamaları ile karışmış olarak bulmak doğal bir durumdur.

“Genel anlamda halk dini, temel çerçevesini Kitabi din ile oluşturarak sınırlarını ulusun veya kültürel bölgenin kökleşmiş olduğu, halkın uzun tarihi süreci içerisinde meydana getirdiği gündelik hayatta da etkin olan inanç ve uygulamalardır.” (Vrijhof, 1979: 1). Geleneksel halk dindarlığının, örf, adet, geleneksel tutum ve rollerle ilgili oluşan canlı dinamiği, kendisine özgü tanımlama ve uygulamalarla bireylerin kişisel kimliklerini etkilemekte ve şekillendirmektedir. Toplumsal tabaka veya farklılıklar onların dini yaşayış ve davranışlarında etkili olmakta, farklı dindarlık tiplerine karşılık gelmektedir. Bu dindarlık tiplerinden biri olan halk dindarlığı, içerisinde yer verdiği büyüsel, mistik ve mitolojik unsurlar ve vurgularla, kutsal metinlere yahut nasslara ya da onların falan ya da filan biçimindeki kabul görmüş ve kurumlaşmış bir yorumuna sıkı bir bağlılık esasına dayalı kitabi yahut resmi dindarlıktan ayrılmaktadır. (Günay,1998:302)

“Halk dindarlığı” halkın gündelik hayatı içerisinde ve ortak davranışı ile üretilmekte ve geliştirilmektedir. Dinin ilke ve prensiplerinden daha çok uygulamalara, kuralcılığa önem verme, şekilcilik, geleneksellik ve derin teolojik konulara fazla yer vermemek, bu tip dindarlığın genel karakteristik özelliklerindedir. (Günay, 1999: 263)

Diğer taraftan günümüzde, metafizik nitelikte olan tanrısal varlıklardan ziyade, insanın doğal ve sosyal çevresiyle olan ilişkileri dünyevi zevklere ve maddi yönelişlere göre anlam kazanmaktadır. Günümüz insanının yaşamına yön veren para, mal, makam, cinsellik, her türlü güç, çıkar, soy-sop ya da atalar kültü, ırk, ideolojik tutkular, moda akımları, sanatçı fanatikliği ve spor gibi unsurlar kutsallarını oluşturmaktadır. Burada dikkat çekici olan kişinin geleneksel sosyal çevresi ve kişisel tutkularına göre bu yönelişlerin birçoğunun aynı anda kişinin yaşamında egemen unsurlar olmasıdır. (Gündüz, 1998: 19)

Binlerce yıldan beri tarihin her safhasında dünyanın değişik coğrafyalarında varlığını ve zengin birikimini sergileyen Türk kültürü, Anadolu'da yeni tecrübeler edinmiştir. Orta Asya'da Eski Türk İnançlarıyla birlikte sözlü geleneğe dayalı gelişen Türk kültürü; İslamiyet ile tanışmasından sonra yeni birikimler, yönelişler kazanmıştır. Günümüzde Anadolu coğrafyasının değişik yerlerinde İslamiyet adına sergilenmekte olan pek çok dini ritüellerin, gelenek ve göreneklerin aslına bakılırsa, Eski Türk inançlarının izlerinin ne kadar hakim olduğu görülecektir. Bu da günümüzdeki Müslümanlık anlayışının, eski Türk kültüründen hangi oranda etkilendiği sorusunu akla getirmektedir. (Uğurlu& Koca, 2010:1)

Yaşanan dine etki eden bir diğer durum da mitoslardır. Gündüz, mitosun üç temel özelliğine dikkat çekerek mitosları şu şekilde tanımlanmıştır. “Bir bütün olarak ele aldığımızda mitosların, doğaüstü olana, geçmişe, geleceğe ve yaşanmakta olana yönelik sağlam bir bilgi sahibi olmayan insanın (cahiliye insanının), kendi inançlarını, ritüellerini ve geleneğini haklı çıkarma, toplumsal yapıyı güvence altına alma ve özlem ve istençlerini dile getirme doğrultusunda kurguladığı yaygın kanaatlerden oluştuğunu görürüz.” (Gündüz, 1998: 29)

Din sosyolojisi dinin inançlarını, ibadetlerini, ritüellerini, teolojik açıdan doğruluğu yanlışlığı, geçerliliği geçersizliği, haklılığı haksızlığı vs. incelemek gibi görevi olan bir bilim dalı değildir. Din sosyolojisi dini, yaşayan kişinin tecrübesi ile bu tecrübenin dinin teorisinden ve toplumsal şartlardan ne derece etkilendiği gerçeği ile ortaya koymayı hedefleyen bir disiplindir. (Kirman, 2004:62)

Bu çalışmamızda dinin temel kurallarından ve normatif değerlerinden daha fazla, toplumları etkileyip ona yön veren geleneksel halk inançları üzerinde durularak bu inançlardan kaynaklanan uygulamaların toplumsal etkileri ortaya konulmaya çalışılacaktır. Halkın çeşitli kaynaklardan etkilenecek oluşturduğu inanışları, yine çeşitli etkileşimler sonucu oluşturduğu yaşam tarzı ve bu tarzın içerisine yerleştirdiği dini yaşayış ve tutumları değerlendirilecektir.

Bu nedenle halk inanışlarının toplum üzerinde nasıl bir etkiye sahip olduğu, sosyo-kültürel etkilerle değişime uğrayıp uğramadığı, değişimin nedenleri, bunun halk üzerinde ne gibi etkileri olduğu, farklılaşmanın neler olduğu, halk inançlarının müesses dinin anlaşılmasındaki etkileri, toplumun hayat tarzının dini hayata olan yansımaları gibi konular problem olarak değerlendirilecektir.

B. ARAŞTIRMANIN AMACI

Türk toplumu hemen her alanda teknolojik ve toplumsal değişmelerin etkisi altında geleneksel yapıdan modern yapıya doğru bir geçiş süreci yaşamaktadır. Toplumun karşı karşıya kaldığı bu değişikliklerin dinamiği altında Bafra İlçesi'nde dini yaşayış ve tutumların nasıl bir görüntü verdiği araştırılacaktır.

Amacımız, Türk toplumunun dini-kültürel realitelerini, yaşandığı zeminde gözlemlemektir. Aynı zamanda halk inanış ve uygulamalarının geçmişle günümüz arasında çeşitli kültür ortamlarında ve toplumsal değişmelerle şekillenen kendisine özgü boyutlarını değerlendirebilmektir.

İnsanlar toplu olarak yasadıkları sürece birbirlerinin sosyal, kültürel, dini ve ekonomik yaşantılarından etkilenirler. Bu sebeple toplumların dini, kültürel ve sosyal yaşantısını anlayabilmek için araştırmalar yapılmalıdır. Eskiden sadece tarım ve hayvancılıkla uğraşan halk, teknolojik gelişmelerin ve çoğalan nüfusun etkisiyle yeni geçim kaynakları aramaya yönelmiştir. Toplumumuzda bugün gelişen teknoloji neticesinde hızlı bir sosyal değişim görülmektedir. İletişim araçlarının her alanda hızlı bir şekilde gelişmesi dünyayı küçülmüş ve ferdin önüne sermiştir. (Günay,1986: 361)

Bu sebeple toplumlar yaygın bir iletişim ve etkileşim vasıtasıyla farklı kültürlerden, farklı inançlardan kolayca etkilenebilmektedir. Yerele ait bir çok uygulama tanınmakta; kültürler arası ortaklıklar belirginleşmekte (belirginleştirilmekte); belirli zaman dilimleri (ramazan ayı, muharrem ayı, Noel gibi) özel olarak ele alınarak farklı amaçlar için kullanılmakta; diğer dinlere (İslamiyet dışındaki) ve kültürlere ait uygulamalar ilgi

çekici hale sokularak sunulmaktadır. Tüm bunlara ilişkin bulgulara ve tespitlere ulaşabilmek araştırmamızın amaçları içerisinde yer alacaktır.

Türbe ve yatır v.b. ziyaretlerine, ziyaret sırasında ne tür uygulamalarda bulunulduğuna, önemli doğa olaylarında (deprem, sel, ay ve güneş tutulması v.b) neler yapıldığına, fal, büyü, muska ve nazar inanışlarına, ölüm sonrası uygulamalara, dini özel gün ve gecelerde neler yapıldığına, doğüstü güçlerle (cin, şeytan, karabasan v.b) olan ilişkilere, geçiş dönemlerine ait uygulamalara; kısacası, araştırma alanındaki toplumsal yapının ana unsurlarından biri olarak görülen halk inanış ve uygulamaları ve buna bağlı olarak oluşan birtakım gelenek ve göreneklerin toplumsal yapının diğer unsurlarıyla karşılıklı etkileşimleri göz önüne alınarak incelenme konusu yapılacaktır.

C.ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ

Din, toplumun kutsalla olan ilişkilerini düzenlemesi yanında, değerlerin, sosyal ilişkilerin ve normların şekillenmesinde en etkin kurumlardan biridir. Bu bakımdan sosyolojik açıdan dinin etkilediği ve etkilendiği toplumsal tezahürlerin araştırılması önem kazanmaktadır. (Günay, 1999: 21)

Dinin toplumsal hayat üzerindeki rolünü, sosyolojik prensip ve teorilerle tasvir edebilir ve anlayabiliriz. Sosyal yaşamla dini inanç ve tutumların karşılıklı etkileşimini ortaya koymada alanda yapılan çalışmaların önemi yadsınamaz. Bu nedenle Bafra ve çevresinde yaptığımız bu alan araştırmasının diğer alan araştırmaları neticeleri ile karşılaştırıldığında önemli oranda ülkemizin bir çok yerinde ortak bir takım dini tutumların ve sosyal etkileşimlerin olduğunu tespit edebiliriz.

Türk toplumunun dini kültürü ve dindarlığı içerisinde kitabi ve entelektüel dindarıktan bahsedebiliriz. Ancak toplumun büyük kesiminde bu ister orta sınıf ister köy/kasaba (kırsal) olsun ister şehirli ve eğitimli olsun daha çok sözlü kültüre dayalı bir tür halk dindarlığının etkisinin varlığı gözlenmektedir. Bafra gibi kırsalla ilişkisini kesmemiş olan, şehir yaşamı içerisinde köyle bağlantısını devam ettiren yerleşim yerlerinde halk kültürüne ait uygulamaları daha net görmek mümkündür.

Din ve toplum ilişkileri tarihin ilk dönemlerinden itibaren sürekli bir etkileşim ve ilişki içindedir. Bazen toplum üzerinde dinin, bazen din üzerinde toplum ve siyasetin önemli etkilerinin olduğu görülmektedir. Doğal olarak toplumun yaşamış olduğu çevre, geliştirmiş olduğu örf ve adetler ayrıca taşımış olduğu kültürün gücü inanılan dinin uygulamaları üzerinde büyük etkiye sahiptir. Tüm bunlar bölgesel ve yöresel birtakım farklı inançların yani halk inanışlarının oluşumuna sebep olmuştur. Dinin kendi gerçekliği dışında toplumun oluşturduğu dini anlayış ve uygulamalar meydana gelmiştir. Bu noktada yaşanan din, popülerlik kazanmış halk inançlarını da kapsamı altına alarak geniş bir yayılım alanı bulmuştur. (Keskin, 2004: 18)

Araştırma alanı olarak seçtiğimiz Bafra, nüfusunun yarıya yakınının kırsal kesimde yaşadığı, üretim faaliyetlerinin büyük oranda tarıma dayanması nedeni ile şehir nüfusunun da büyük oranda kırsalla ilişkisinin devam ettiği, çeşitli nedenlerle tarihsel süreç içerisinde aldığı göçlerle adeta yerliden daha çok dışarıdan gelenlerin çoğunlukta olduğu, diğer yandan da geleneksel tutumları sürdürmeye çalışması yönüyle önemli bir örneklik oluşturmaktadır.

Bugün, Bafra çevresi, toplumsal değişmelerin etkisi altında hemen her alanda geleneksellikten modernleşmeye doğru yönelmiş durumdadır. Aynı zamanda hızlı bir kırsal dönüşüm süreci içinde bulunan bir ilçe görünümündedir. Böyle bir değişim ve dönüşüm süreci içinde bulunan Bafra ve çevresi dini yaşayışı ile demografik ve sosyo-kültürel faktörler arasındaki etki ve tepkileri belirlemek, gelecekte ilçede meydana gelebilecek değişimin yönünün, hızının, hacminin tespit edilmesi ve sağlıklı bir şekilde gerçekleşip gerçekleşmediğinin anlaşılması açılarından önem taşımaktadır.

D.SAYILTILAR

Din sosyal hayatın içinde hep olagelmıştır. Bazen çok etkin olmuş bazen etkisi azalmıştır. Bazen de kendi formunun dışında kendi uygulayıcıları tarafından farklı yorumlanmış ve uygulanmıştır. Türkiye’de de gerek kırsal kesimde gerekse kentlerde, belli bir öğrenim düzeyinden yoksun olanların yanı sıra öğrenim görmüş olanların da nazar, büyü, fal, muska, kehanet, yatır, türbe, cin, peri, sihir, vb. birtakım halk

inanışlarının etkisinde kaldıkları görülmektedir. Öyle anlaşılıyor ki; gelenekçilik ve geleneksel değerlere ısrarla bağlılık, modern yapıya yönelen ancak bunu bir türlü başaramayan ve hızlı değişimin anonim ortamında bocalayan toplumun hayatına ve kültürüne çok çeşitli biçimlerde damgasını vuruyor ve bu durum onların çeşitli tutum ve davranışlarına tipik şekillerde yansımaya sebep oluyor. Modernlikten uzak durmak istemeyen aynı zamanda dini modernlik içerisinde yaşamak isteyen hatırı sayılır bir topluluk bu ikisini kısmen de olsa bir araya getirmeye çalışmaktadır. (Arslan, 2004:347-359 ; Ocak, 2010:13,14)

Araştırmamızda temel varsayımlarımız;

- Bir toplumda kültürel yapıyı oluşturan ve çoğu yerde dinsel tasavvurlarla karışmış bir halde bulunan örf, adet, gelenek ve göreneklerin birçoğu zamanla halk inançlarına dönüşür.
- Halk inançları kutsal ve kutsalın tezahürleri etrafında yoğunlaşarak hayatiyet kazanır.
- Modernleşme ile başlayan sosyo-kültürel ve ekonomik değişimin etkileri şehirlerden başlayarak kırsal alanlara doğru yayılır. Kitle iletişim teknolojilerinde sağlanan ilerlemenin de etkisiyle, geleneksel ve dini karakterli yapılar hızlı bir değişim sürecine girer.
- Türkiye geleneksel yapı ve modernleşme arasında karmaşık bir geçiş dönemi yaşamaktadır. Bu da geleneksel ile modernin karşıtlığı ve iç içeliği şeklinde karmaşık bir ortam yaratır.
- Halkın yaşam tarzı dini algılamada ve yaşamada önemli bir faktördür.
- Yaşanan din bu dini yaşayanlarca değerli görüldüğü, önemsendiği için nesilden nesile aktarılmaktadır.

E.SINIRLILIKLAR

Toplum halinde yaşayan insanlar arasında kimi zaman korkudan, kimi zaman çaresizlikten, kimi zaman da rastlantılardan doğan ve çoğunlukla dini bir dayanağı olmayan ancak zamanla dini bir form ve içerik kazanan inanç ve uygulamalar vardır. Kulaktan kulağa aktarılan bu inançlar, bazı durumlarda dini bir kural kadar etkili olabilmekte, kendisine inananlar üzerinde zorlayıcı etkilere yol açabilmektedir. Bireyler

söz konusu inançları genellikle içselleştirmekte ve bu inançlar zamanla sebebi bilinmeden tekrarlanan, hayatın pek çok alanını etkileyen, yönlendiren, hatta belirleyen bir tür alışkanlığa dönüşmektedir. Bu şekilde bireylerin ve toplumların ortak hafızasında kökleşerek kalıcı hale gelebilmektedir. Halk inançları, insanın doğumundan ölümüne kadar yaşadığı süreçler ve karşılaştığı hadiseler karşısında sergilediği tutum ve davranışlarına nüfuz edici özelliğini toplum hayatında göstermektedir. (Albayrak & Çapcıoğlu, 2006:108)

Araştırmamızın konusunu, yukarıda da değindiğimiz gibi araştırma sahamızda etkin olan “Halk İnançları” oluşturmaktadır. Bu nedenle özel olarak bir din (İslam) konu edilmeyecektir. Özel olarak bir din ya da dinleri incelemek, dinler tarihinin konusudur. Türk halk inançlarının İslamiyet ile iç içe geçmiş bir şekilde varlığını sürdürdüğü belirgindir. Bu nedenle tamamıyla bu iki unsuru (İslam ve Halk İnançları) birbirinden bağımsız olarak ele almak mümkün değildir. Biz konunun halk inançları ve bunlardan kaynaklanan uygulamaların topluma etkisini bu inançların halk arasındaki yerini ve boyutlarını ele alamaya çalışacağız. Araştırmada, dinin kapsamı, normatif özelliği, teolojik yapısı... gibi yönleri geniş bir yer tutmayacak, ihtiyaç olduğu ölçüde bu konulara değinilecektir. Araştırmamız mekan olarak ise Bafra ilçe merkezini ve yakın çevresini inceleme alanı olarak kullanacaktır.

F. ARAŞTIRMANIN TEMEL KAVRAMLARI

Din: Dinin, insanı aşan, beşerüstü, “aşkın” bir yönü mevcuttur. Aynı zamanda insan ve toplumla son derece “içkin” dir. Böyle bakıldığı zaman din kutsalla kurulan bağ ile tezahür eden, insanların yaşamlarının içerisinde beşeri ve toplumsal şartlarla beliren, bünyesinde psikolojik faktörler barındıran, psikolojik, kültürel ve toplumsal bir fenomen olarak tanımlaya biliriz. Din yalnızca fert ya da toplum kavramlarına indirgenmeden “kutsal” kavramı çerçevesinde, kendi öz cevheri ile yani beşer hayatında yüce mukaddes bir tezahür olarak ortaya çıkan “sırf dini olan” la tarif edilmelidir. Din ne yalnızca basit bir tecrübeye ne de inanca, amele, menasike, törenlere ya da sembollere yahut bilgi, duygu, içgüdü, düşünce, vs.ye dönüşmemeli (indirgenmemeli),

“kutsalın yaşanması” olarak tüm bu alanlarda yüce bir hakikat olarak görülmelidir. (Günay, 2000:203)

Halk İnançları: Halk arasında yaşayan, geçmişten günümüze taşınan ve her hangi bir müesses dine ait olmayan inançların bütününe halk inançları diyebiliriz. Bununla birlikte “Halk inançları”, çoğu zaman da müesses bir dinin inançları arasında varlığını sürdürmektedir. Bu inançlar, şekil değiştirerek müesses dine ait bir inançla bütünleşmiş olarak da yaşayabilmektedir. Bazen de benimsenen dinin bir özelliği ile bütünleşerek devamlılık arz etmektedir. Bu inançlar tarihi köke, derinliğe sahiptir. Süreç içerisinde devamlılığını sürdürmesi bu inançları, takip edenlerce anlamlı, değerli kılmıştır. (Arslan, 2004; Eroğlu, 2006; Ocak,2010)

Mitos: Doğaüstü olana, geçmişe, geleceğe ve yaşamakta olana yönelik sağlam bir bilgi sahibi olmayan insanın (cahiliye insanının), kendi inançlarını, ritüellerini ve geleneğini haklı çıkarma, toplumsal yapıyı güvence altına alma ve özlem ve istençlerini dile getirme doğrultusunda kurguladığı yaygın kanaatlerdir. (Gündüz, 1998: 29)

Mit, Mitos (mythos), Yunancada söz, öykü anlamına gelir. Mitoslar, ilkel insan topluluklarının, evreni, dünyayı ve doğa olaylarını kişileştirerek yorumlamak, henüz sırrını çözemedikleri yaşamın ve evrenin çeşitli görüntülerini bir anlam kolaylığına bağlamak gereksiniminden doğmuş öykülerdir.(Necatigil, 2002: 13)

Çok sayıda ve birbirini bütünler nitelikteki bakış açılarına göre ele alınıp yorumlanabilen son derece karmaşık bir kültür gerçekliğidir” (Eliade, 1993:13)

Resmi İslam: Müslümanlarca kesin doğru olarak inanılan vahye ve Hz. Peygamberin sünnetine uygun düşen inanç ve uygulamalardır. Ancak, bu iki temel kaynak içinde, hakkında hüküm bulunmayan konuların, “ulema” ya da “müctehid” tarafından tartışıldıktan sonra “şer’idir” fetvası verilen inanç ve uygulamalar (icma) da “resmi” sıfatı ile değerlendirilebilir. (Ünal, 2004:44)

Popüler Kültür: Sadece halk kültüründen oluşan saf, katıksız bir kültürü değil; halk tarafından oluşturulan ancak aynı zamanda yüksek kültürün seçkin ürünlerinin halk arasında yaygınlaşıp rağbet bulmasını, yani popülerleşmesini de ifade etmektedir. Yani popüler kültür kavramı, hem geniş kitlelerin kültürünü, hem de yüksek kültürün bir takım unsurlarının geniş kitlelerde yaygınlaşmasını, popülerleşmesini içermektedir.(Aslan, 2004: 51-52)

Popüler Din: Halk dininin orijinal anlamı, evrensel dinler öncesi “ilkel” kültür seviyesindeki yerel ve doğal inançlara işaret etmektedir. Halk dini, eski dönemlerin zümre cemiyetlerinde karşımıza köylü (taşra) ya da alt sınıfların dini olarak çıkmaktadır. Ancak halk arasındaki dini tezahürler, taşra sınıfı içinde çıkan doğal ve yerel formlarla yani folk tarzlarla sınırlı kalmamaktadır. Özellikle yüksek tipli evrensel dinlerin ortaya çıkması ile yerel folk inanışlar, bu dinlere ait inanışlarla birleşerek geniş kitlelere yayılıp “popülerleşmiştir”. Öncelikle yerel ve taşra kesimi içerisinde varlık bulan folk din, ticaretin, şehirleşmenin, nüfusun ve evrensel dinlerin gelişmesi ile daha da kitleselleşerek popülerleşmiş, evrensel dinlerin kitabi inanışları ile farklı kombinasyonlara girerek farklı şekiller altında varlığını devam ettirmiştir. Bu süreklilik, bazı örneklerde eski folk formların orijinal hallerinin devamı şeklinde görüldüğü gibi, bazen de (Hıdrellez kültü ve Ziyaret fenomeni örneğinde olduğu gibi) evrensel dinlere ait inanışlarla kaynaşarak senkretik formlar şeklinde, ayrıca evrensel, kitabi inanışların halk katındaki yorumları şeklinde de söz konusu olabilmektedir. Dolayısıyla, taşraya has ve yerel çapta olan folk inanışların zamanla kitleselleşmesi, yaygınlaşarak popülerleşmesi söz konusudur. Ayrıca evrensel, büyük dinler yaygınlaştıkça bu dinlere yeni girenlerin sayısında bir artış olmuş, bunlar eski inançlarını yeni dinin içerisinde örtülü bir şekilde sürdürmüşlerdir. Kitleselleşen ve taşranın ve yerel formların sınırlarını aşan ve çok çeşitli ve çok anlamlı bir niteliğe bürünen bu inanışları ifade için “popüler din” kavramı daha belirleyici ve kapsayıcı olmuştur. (Arslan, 2008:12,13)

G. VERİ TOPLAMA TEKNİĞİ

Öncelikle araştırma konusuyla ilgili sosyoloji ve din sosyolojisi nitel ve nicel çalışmalarının yanı sıra, araştırma alanıyla bağlantılı kitap, dergi, makale, kamu ve tüzel kuruluşlardaki kayıt ve belgeler gibi çeşitli kaynakların taranmasını içeren “dokümanter teknik” kullanılmıştır. Araştırmamız, daha çok bir saha araştırması niteliği taşımaktadır. Bu nedenle deskriptif (tasvirsel) yaklaşım benimsenmiştir. Araştırmamızda konumuzla ilgili yapılmış teorik çalışmalar ve saha araştırmaları gözden geçirildikten sonra, araştırma alanımızla ilgili dini ve sosyal yaşam, elde ettiğimiz bulgularla tasvir edilip, değişik yönleriyle ortaya konmaya çalışılmıştır. Halk inaniş ve uygulamaları, belirlenen alanda katılımcı gözlem tekniğiyle derlenmeye çalışılmıştır. Yaşanan dini uygulamalarla ilgili araştırmacının gözlemlene imkanı bulamadığı konularla ilgili olarak bölgede yaşayan bireylerle yapılan mülakatlar yoluyla yaşayan ya da uygulama imkanı kalmamış inanişler tespit edilmeye çalışılmıştır. Toplumsal hayatın önem taşıyan evrelerinde yerine getirilen inaniş ve uygulamaların eksiksiz derlenebilmesi için birçok kişiye ulaşılarak elde edilen veriler değerlendirilmiştir. Evlilik, doğum, ölüm ve hastalıklarla ilgili, günlük hayatın önemli anlarında yapılan uygulamalar ve inanişler konuyla ilgili kişilerle yapılan mülakatlarla derlenmiştir. Namaz oruç, hac gibi ibadetlere ilişkin uygulamalar ve halk inanişlerinin yaygın uygulamaları konusunda, bölgede çalışan din görevlilerinin de yardımlarına başvurulmuştur.

BÖLÜM I

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

A. HALK İNANCI KAVRAMI

1. Halk İncının Tarifi

İnanç “bir düşünceye bağlanma” (Demiray,1998:279) “kesin kabul, iman, itikat, bağlı bulunma, bir dine inanma, iman, birine duyulan güven, itimat, inanma duygusu, inanılan şey, görüş ve öğretiler. (Doğan,2003:526) Hançerlioğlu inancı; “dış dünyayı idrak etme sonucu zihinde oluşan bir anlayış biçimi” olarak tanımlamıştır. (1975:270) Develioğlu'nun inanç sözcüğünün eş anlamlısı olan “itikat” sözcüğünü açıklarken “dügümlenip kalma, bir şeye bağlanma, gönülden tasdik ederek inanma” olarak tarif ettiğini görmekteyiz. (1988:562)

Boratav inancı, rıza göstermenin sonucu olarak tanımlar. Ona göre, her hükmün iki mefhum arasındaki münasebetinde tasdik veya red vardır. Hüküm önce zihinde bir rızaya dayanır. Yani zihin, iki mefhum arasındaki bu münasebeti bazen doğru, bazen yanlış diye kabul eder. Doğru diye kabul edilen hükümler müspet, yanlış diye kabul edilenler menfi olur. Buna göre; hükmün temelinde bulunan rıza olayına “inanç” denir. Yani inanç, kişice, ya da toplumca, bir düşüncenin bir olgunun, bir nesnenin, bir varlığın gerçek olduğunun kabul edilmesi demektir. (1997: 7) Bu durumda inanç şüphe barındırmaz olumlu ya da olumsuz kesin olarak varılan karardır.

Eyüpoğlu inancı, bir kimsenin günlük yaşamını, davranışlarını etkileyen, başkalarından öğrenme yoluyla kazanılan düşünce varlığı, denenmeden, akıl kurallarına, mantık ilkelerine uygulamadan benimsenen genel geçerliliği yalnızca başkalarından aktarılan, olaylara, söylentilere borçlu olan bir düşünce ürünü olarak tanımlar. Aynı zamanda bütün inançların özünde doğa olaylarının varlığından bahseder. Fakat bu olaylar inancın doğruluğunu, kesinliğini, genel geçerliliğini gerektirmez. İnanç doğa olayları karşısında bir sanı olmaktan öteye geçemez. İnanç doğa olaylarının nedenini bilmeme yüzünden

yapılan özel bir yorumdur. İnancın aktarılmasındaki en büyük araç söylencelerdir. İnanç ve söylenceler arasında köken birliği vardır. Ne inanç olmadan söylence ne de söylenceden kopuk bir inanç söz konusu edilebilir. (1998:37)

Bu tanımla tamamen gözlem yoluyla elde ettiği kanaatini vurgulayan Eyüpoğlu, inancın kişilerle doğa arasında kurulan bağ sonucunda oluşan, herhangi bir ilahi (vahiy) kaynağı içerisinde barındırmayan, yalnızca günlük hayatın ihtiyaçlarından doğan bir unsur olduğunu anlatmaya çalışmıştır. Doğada gerçekleşenleri kavrayamayan insan mecburen bir takım akıl dışı olgulara inanmak zorunda kalmıştır. Oysa bilim bu gün daha önce açıklanamayan bir çok doğa olayını açıklaya bilmektedir. Ve bunların kutsal metinlerde bildirilen açıklamalarla olan ortak yönleri de artık bilinir hale gelmiştir. Bu yaklaşım ilahi kaynaklı olduğunu iddia eden dinleri ve onların mensuplarının inançlarını yok saymaktadır. Ayrıca yalnızca söylence yoluyla aktarılan bir inanç tanımı tamamen indirgemeci bir yaklaşım tarzıdır.

İnanış ise “inancın, şeklini ve tarzını” ifade eder. (Doğan,2003:526) Bu nedenle inanış daha ziyade inanmanın, pratik alandaki uygulamaları ile kendini gösterir. Geleneğe bağlı bir takım uygulamalar, kabul edilmiş dinin içinde (akaidinde) bulunmasa da bu uygulamaları yaşam alanına yaygın bir şekilde taşımış olanların inanışı haline dönüşebilir.

Şişman da yaptığı çalışmada halk inançlarının ve halk inanışlarının tarifini yapmış. Halk inançlarını “toplum tarafından kabul edilmiş ilahi bir dinin bilinen hükümleri dışında kalan, fakat halk arasında yaygın bir şekilde yaşayan ve itibar gören itikadlardır.” Halk inanışlarını ise “daha çok bu itikadların şekli ve tarzı anlamında kullanılmaktadır.” şeklinde tanımlamıştır. O da inanışın, inançtan farklı olarak pratik alanda görünen şekil ve tarzlarla ortaya çıktığını belirtmiştir.(1994:4)

İnanç kelimesinin Fransızca ve Almanca karşılıkları olan “superstition” ve “aberglaube” kelimeleri, Türkçeye batıl itikat, batıl inanış, yanlış inanış, hurafe deyimleriyle çevrilmektedir. Bu deyimler ön yargı içeren deyimler olduğundan bilim adamının tarafsız davranması gerekir. İnanç kavramı, sözlük anlamı açısından din, politika ve

ahlak ... gibi çok geniş bir alanın sahip olduğu inançları ele alır. Bu açıdan halk biliminin sınırlarını aşar. Halk bilimi, belli bir toplumun eski dinlerinden miras alıp, yaşadığı çağdaki yeni dininde, yaşam şartlarının gerektirdiğince yeni biçimler, yeni içerikler, yeni anlatışlarla oluşturduğu inançlarıyla ilgilenir. Halk inançları, din, ahlak kuralları gibi kesinlik ve katılık taşımazlar ve yerden yere, topluluktan topluluğa değişiklikler gösterir. (Boratav, 1997: 7)

Kalafat'a göre; halk inancı tamamen din olmayan ve dinin tamamen de dışında kalmayan bu yönüyle de dinin halka göre algılanış ve hayata geçiriliş biçimidir. Bu açıdan halk inancı konusu aynı zamanda, halkların tarihi inançlarını da az çok yansıtır. Sürekli yenilenmekle birlikte kökleri ilk inanç sistemlerine kadar uzanır. Bu özellikleri ile halk inançları elimizdeki yaşayan canlı malzemelerdir. Arkeolojik malzemeler örenlerde, etnografik malzemeler müzelerde bekleyebilir; oysaki halk kültürünün bir parçası olan halk inançları kayda alınmadıkları takdirde yok olma tehlikesiyle karşılaşabilir. (Kalafat, 1999b: 88)

Halk inançlarının toplumun kabul ettiği ilahi dinin hükümleri ve öğretileri dışında kalan bir yönü de mevcuttur. (Şişman, 1994:4) Bunun yanı sıra halkın anlama düzeylerinin bir sonucu olarak yaşayan yüksek tipli evrensel dinlerin bünyesinde de ortaya çıkabilir. (Arslan, 2004:55) Bu inançlar halk arasında yaygın bir şekilde yaşatılarak bir sonraki nesle aktarılan inanmalardır. Toplumlar hayatlarını derinlemesine etkileyen adet, inanç ve geleneklerini yeni bir dine veya kültüre girdiklerinde bırakmazlar ve yeni dinin, kültürün özelliklerine eski adet, inanç ve geleneklerini uydurmaya çalışır. Halk inançları toplumsal hayatımızda teknik gelişmelerden evlenmeye, doğuma, ölüme, sosyal hayatımıza kadar her türlü etkinlikte yer almaktadır. (Kılıç, 2001: 415).

“Halk inancı” ya da “halk dini” kavramlarının dinler tarihi terminolojisinde, milli özellikle de evrensel dinler öncesindeki mevcut dinleri isimlendirmek için kullanılmakta olduğunu görmekteyiz. (Mensching,1993:71-78) Yani “halk dini” evrensel dinler öncesi ilkel kültüre sahip olan insanların çok tanrılı inanç ve uygulamalarını içermektedir.

Ancak konumuzu ilgilendiren boyutuyla baktığımızda “halk inancını” yalnızca bu şekliyle değerlendirmemiz doğru olmayacaktır. Tek tanrılı dine inanan günümüz insanların arasında mevcut olan bazı inanış ve uygulamaları ifade etmek için “halk dini” terimini kullandığımızda, onların sanki çok tanrılı bir inanca sahip oldukları gibi yanlış bir ima ortaya çıkabilir. Halk inançlarını daha ziyade “geleneksel dindarlık” kavramı içerisinde görmek uygun olacaktır. “Geleneksel dindarlık” daha çok modern dönem öncesindeki geleneksel toplum tipinde ortaya çıkmış ve bir takım temel özelliklerini kazanmış inanış şeklidir. Geleneksel toplumda dinin temel işlevlerinden biri muhafazakarlıktır. Din, ahlakın, örf ve adetlerin, kültürün resmi koruyucusudur. (Günay, 2000:358) Geleneğin barındırdığı unsurlar dinin prensipleriyle geliştirilerek, dönüştürülerek sürdürülür. Arslan, Halk dininin orijinal anlamının, evrensel dinler öncesi “ilkel” kültür seviyesindeki yerel ve doğal inançlara işaret ettiğini belirtir. (2008:12,13) Ancak yukarıda da belirttiğimiz gibi O da bu kavramı geleneksel dindarlık içerisinde değerlendirerek; Geleneksel dindarlığın hem kitlelerde yaygın olan eski döneme ait dini inanışları hem de modern öncesi dönemlerde resmi-kitabi dinde yapılan yorumları kapsadığını vurgular. (2004:31)

Sosyolojik açıdan halk inançları, toplumsal kabullenme ve benimseme olarak değerlendirilir. Sosyolojik açıdan inanç ise, bütün değerlere ait olan görgü ve bilgi alanını açan bir kabullenme ve bağlanmadır. Bu inançlar, sosyal kurallar şeklinde kendini gösterir. Bu kurallara uymayan insanlar toplumsal baskı ya da dışlanma ile karşılaşır. (Ülken, 1969:146)

Halk kavramını ise “aynı ülkede yaşayan, aynı uyrukta olan insan topluluğu, belli bir bölgede çevrede yaşayanların bütünü” olarak tanımlayabiliriz. Aynı zamanda “aydınların dışında kalan topluluk” olarak da ifade edildiğini zaman zaman görmekteyiz. (Ordulu, 2001:361)

Aydınlarla halk arasındaki farklılaşmayı İslam bilginlerinde de görmekteyiz. Örneğin Biruni, bir toplumda yüksek, elit tabaka ile sıradan halkın yani avamın inançlarının farklı olduğunu, aydın kesimin akli konulara yönelik araştırmacı olduğunu, avamın ise duyular alanından dışarı çıkmak istemediğini görmüş bulunmaktadır. Aydın, görüş ve

düşünüşe, avam ise şekilde inat ve ısrara dayanır. (Tümer, 1975:80) Benzer görüşleri Gazali'de de görmemiz mümkündür. (Arslan, 2004:31) Bu ayrımı günümüz Din sosyologlarından Günay da yapar.(1998:358) Daha somut bir şekilde ifade edecek olursak, günümüzde kurulan halk pazarlarının da konumuzu değerlendirme açısından örneklik teşkil edebileceğini rahatlıkla görebilmekteyiz. Bu pazarlarda alışveriş yapan insanların belli bir tabakayı oluşturduğunu, seçkin kitleye buralarda pek rastlanmadığı sosyolojik bir gerçek olarak karşımıza çıkar. Yani halk için gerekli olan, ikinci el, taklit ürünlerin dolaşıma sürüldüğü bir “halk pazarı” gerekmektedir. (Arslan,2004:43) Bu yönüyle “halk inancı” kavramını değerlendirdiğimizde karşımıza yüksek bir eğitime ve kültüre sahip olmayan geniş kitlelerin inançları yani sanayileşme ve modernleşme öncesi dönemde yaşayan geniş kitlelerin inançlarını ve günümüzde de fazla şehirleşmeyen taşra insanının inançlarını ifade eden yönünü görmemiz mümkün olur.

Sosyolojinin elde ettiği bulgular çerçevesinde baktığımız zaman en ilkelinden en medenisine kadar inançsız bir topluma rastlamak mümkün olmamıştır. Her toplum mutlaka bir düşünceye ve bir inanca sahip olarak karşımıza çıkmaktadır. İnanç insanların özünde olan bir şeydir. Bu inançlar hak olur, batıl olur, semavi olur veya olmaz, her toplumun kendine göre bir inanç sistemi vardır. Dinler sosyal bir olay olarak toplumlarda var olduğu için her din mutlaka toplum kültüründen ve yapısından etkilenmiştir. Bu nedenle ilahi dinlerin hiçbiri eski yerel inançların kalıntılarından kurtulamamıştır. İlahi dinler ile halk inançları sürekli bir etkileşim içinde olmuştur. (Meriç, 2004: 19)

Halkın belli olaylara, nesnelere bakışı, onlar hakkındaki düşüncesi, anlayışı sistemleşerek bütün bir halka yayılır ve umumileşir. Bu düşünceler, açıklamalar giderek fonksiyon değiştirerek inanç sistemi haline gelir. (Ergun, 1997: 42)

İnanç belirli bir devrin dini sistemi içinde olan, iman temeline dayanan, pratikle denetlenen uygulamalardır. İnanış ise, inanma temeline dayanan, dönemin kabul gören dini sisteminin bir motifi olmayan, yapılan pratik ve uygulamaların mutluluk veya mutsuzluk getireceği zannı taşımadır. (İyiyol, 2003: 6)

Halk inançları gündelik yaşayışla, iktisadi ve ticari davranış şekilleri ile güzel sanatlar ve edebiyatla benzeri yüzlerce konuyu içeren zenginliğiyle, bunların yer yer manevi ve dini inançlarla ilgili göstermesiyle elbette çok geniş bir alanı kapsamaktadır. (Tanyu, 1980: 123)

Bugün birçok kişinin “batıl” olarak adlandırdığı halk inanışlarının kültürel düzeyi ne olursa olsun birçok insanda yaygın olarak gözlemlenmektedir.

2. Halk İnançlarının Kaynakları

Halk inançlarını çeşitli gruplara ayırmak mümkündür. Bu inançların tamamının tek bir kökenden geldiğini ya da oluşumunda tek bir sebep olduğunu düşünemeyiz. Bu inançların kaynağı hakkında çeşitli düşünceler ortaya konulmuştur.

Halk inançlarının kaynağını din ekseninde açıklayanlardan bazıları, halk inançlarını da kapsamak üzere “halk dini” terimini kullanmakta ve bu terimin daha çok evrensel dinler öncesi eski, ilkel ve milli dinlere ait inanç ve uygulamaları ifade ettiğini belirtmektedirler. (Arslan, 2004:53) Ancak bunlara göre, halk arasında eski din ve kültürlerle ait inanç ve uygulamalarla, yeni (sonradan kabul edilen/vahiy kaynaklı) dinine ait inanç ve uygulamalar bir arada ve sürekli bir etkileşim içinde bulunmaktadır. Bu sebeple bu kimseler, halk inançları için daha geniş ve terkipi bir anlamı ifade etmek üzere “popüler din” terimini kullanmanın daha isabetli olacağı görüşündedirler. (Arslan, 2004:53-57; Kuşat, 2004:26-27)

Bununla birlikte, kitabi/resmi dine ait sistemli inanç, uygulama ve semboller halk arasında sadeleştirilmiş ve şekli bir takım tezahürlere dönüşmüş olarak yer almaktadır. Bu anlamı ifade etmek üzere, Çobanoğlu da halk inançlarını, “eski dinlerden aktarılanlarla, resmi dinin inançlarının çeşitli nedenlerle geniş halk yığınları arasında çeşitlenerek aldığı yeni yorum ve inanış” şeklinde tarif etmektedir. (2003:12)

Halk inançlarını gelenek, görenek, örf ve adetlerin bir ürünü olarak kabul edenlere göre ise, halk bazı uygulamalarının olumlu sonuçlarını almış; zaman içerisinde bu

uygulamalarının faydalı olduğuna inanmış ve böylece halk inançları ortaya çıkmıştır. Halk inançlarının kaynağını sadece gelenek ve göreneklerinin bir ürünü veya sadece dinlerin algılanma düzeyinin bir sonucu veyahut da sadece sosyal ve doğal çevre ile insanın etkileşmesi sonucu olarak görmek, mutlaka eksik olacaktır. Halk inançları, hem gelenek ve göreneklerden, hem dinlerin algılanış düzeylerinden hem de doğal ve sosyal çevre ile insanın etkileşiminden kaynaklanır. (Güldemir, 2008: 2)

Halk inançlarını “çevre” faktörünü esas alarak açıklayanlar halkı sosyal bir varlık olarak tanımlar. Sosyal ve doğal çevre ile iç içe olduğunu belirtirler. O çevrede yaşar. Doğal ve sosyal çevre insanı etkiler, onun yaşamına yön verir, duygu ve düşüncelerini besler. İnsan da, bu etkilere duyarlı duruma gelir ve tepki gösterir. Bu etkileşim halkta türlü davranışlar, özlemler amaçlar ve beklentiler doğurur, birikimler yaratır. Zaman içinde beslenen bu birikimler, zorlama olmadan kurallaşır. İşte bu kendiliğinden kurallaşan birikimler, halk inançlarıdır. (Güldemir, 2008: 3)

Şişman, çoğu zaman halkın yaşantısına yön verici özelliği bulunan halk inançlarını; doğum, sünnet, evlilik ve ölüm gibi geçiş dönemlerine ait inançların dışında kalan pek çok inanmalarını dini kaynaklı ve din dışı kaynaklı olarak sınıflandırarak; ermiş bir kişinin sözü veya yaşantısı, cin ve peri gibi varlıkların dini kaynaklı inançlara temel oluşturduğunu ve bunların esas itibarıyla soyut kavramları kapsadığını, din dışı kaynaklı inançların ise daha çok tabiata ve tabiat olaylarına (maddi unsunlara) dayandığını belirtir. (1994:4)

Eyüpoğlu da inançları iki türe ayırarak somut varlıklarla ilgili inançlar ve soyut varlıklarla ilgili inançlar diye belirtmiştir. Somut varlıklarla dayananlar doğa olayları ile ilgili inançlardır. Bunlar ekin ekip biçmek, ev yapmak, insan yaşamına karışan, günlük yaşama yön veren, evlenme, komşuluk, karşılıklı yardım, çalışma gibi toplum olaylarına dayanan inançlardır. Bu tür inançlar doğa olaylarını izler. Güneşin, ayın, yıldızların yörüngeleri üzerindeki devinimlerine, yellerin esişine, hava değişimlerine, mevsimlere uyarak yaşamı düzenlemeye yarayan inançlar kaynak bakımından genelde somut niteliktedir. Bu inanç türü daha ziyade çok tanrılı dinlerde görülür. (1998:40) Soyut varlıklarla ilgili inançlar bir takım düşüncelerin yorumundan, sanıların

açıklanışından doğan inançlardır. Bunlar insan düşüncesinin yarattığı doğadan kopuk inançlardır. Ermiş, kutsal sayılan bir kimsenin sözü, bir düşün yorumu zamanla inançla niteliği kazanınca soyut varlıklı inançlar doğar. Tek tanrılı dinlerin yarattığı inançlar bu türdendir. (1998:41)

Çelik, üç çeşit sınıflandırma yapmıştır. Telkin yoluyla ortaya çıkan halk inanışları felsefi düşüncelerin, ideolojilerin belirlediği, halkın öyle kabullenmesini istediği inançlardır. Bunlar ahlak, doğruluk, hürriyet ve hayat felsefesi gibi görüşlerdir. Tebliğ yoluyla ortaya çıkan halk inanışları ise; ilahi dinlerin peygamberleri tarafından halka tebliğ edilen ve onların buna inanmaları istenen inançlardır. İlahi dinlerin iman esasları, bu tür inançlardır. Ancak bunların halk inançları içinde ele alınması, halkın inandıkları dinin esaslarını özümseyip, hayatın ayrılmaz parçaları halinde görülmesi gerekmektedir. Anonim olarak ortaya çıkan inançlarda belli bir telkin ve propaganda vasıtası yoktur. Çoğu zaman bu tür inançlar meçhuliyet üzerine bina edilmiştir. Yani bilinmeyen bir zaman içinde, keyfiyeti kesin olarak bilinmeyen bir hadisenin ortaya çıkmasından sonra doğan bir inanç ögesi, belli bir zaman geçtikten sonra, toplumun genelinde kabul görerek ortak inanç haline gelir. Artık o, toplumun bünyesinde sosyal hayatı şekillendiren normlar haline gelmiştir. Halk inançlarının büyük bir kısmı bu tür inançlardır. Mesela, uğursuzluk inancı gibi. (1995:20)

Anonim olarak doğan inançların benimsenip yayılmasında, toplumun üzerinde yaşadığı coğrafi şartların, geçmişten getirdikleri sosyal mirasın, grup tecrübesinin büyük etkisi olduğu görülür. Toplumların birbirleriyle olan münasebetleri sonucu mevcut inançların muhtevasına yenileri katılabilir. Hatta zaman içinde alıştırma ve telkin vasıtaları kullanılarak yabancı kültür unsurları hissettirilmeden toplumun ortak değerleri haline getirilebilir. (Çelik,1995:21)

Günlük yaşamımız içersinde bizleri yakından etkileyen, doğum, ölüm, sünnet, evlilik, gibi geçiş dönemlerine ait inançların da içersinde somut ve soyut varlıklara dayalı, din dışı - din kaynaklı birçok unsuru barındırdığını görürüz. Geçmişten günümüze taşınan bu inançların bazı çevrelerde etkisini yitirdiğini buna rağmen halen geniş bir çevrede samimiyetle bağlısı bulunulan inançlar olarak zindeliğini korumaktadır. Öyle ki bu

inançlara sahip olan insanlar bunların din dışı ya da din kaynaklı olup olmadığını sorgulamadan inanırlar.

Örnek , “İnsan hayatının üç önemli “geçiş” vardır: Doğum, evlenme ve ölüm. Bu üç önemli “geçiş”in çevresinde bir çok adet, ayin, tören, dinsel ve büyüsel işlem kümelenmekte, söz konusu “geçiş”leri yönetmektedir. Bunların hepsinin amacı insanın yeni durumunu kutlamak ve kutsamak, aynı zamanda da onu geçiş sırasında yoğunlaştığına inanılan tehlikelerden ve zararlı etkilerden korumaktır.” (1979; 11) Böylelikle Örnek, geçiş dönemlerini ve bu süreçlerde yapılan uygulamaların amaçlarını vurgulamıştır. Ayrıca bu inançları “korku, çaresizlik, çağrışım gibi psikolojik nedenlerle beliren, geleceği bilme isteğiyle kimi rastlantısal benzerlikleri iyilik ya da kötülüğün ön belirtileri olarak değerlendiren, bilimin ve geçerli dinin reddettiği birtakım doğaüstü güçlerin varlığını kabul eden, kuşaktan kuşağa geçen yanlış ve boş inanmalar” şeklinde tanımlar. (1971; 42) İster soyut varlıklara ister somut varlıklara dayalı olarak oluşmuş olsun bu inançların vücut bulmasını sağlayan temel neden insanların hayat algıları ve kutsala olan ihtiyaç hisleri olduğu görülmektedir.

3.Halk İnançlarının Özellikleri

Halk inançları, genel olarak ele alınıp incelendiği zaman belli bazı özellikler taşıdığı görülür. Çelik, halk inançlarının ortaya çıkış sebeplerini belirttikten sonra bu inançların özelliklerini beş başlık altında toplamıştır. (1995:22-26) Halk İnançlarının özelliklerini bizde bu başlıklar altında ele alacağız.

a.Millilik

Birlikte yaşayıştan kaynaklanan ve çoğu kez akılcı bir dayanağı olmadığı düşünülen halk inançlarının belirleyici özelliklerinin başında millilik vasfı gelmektedir. (Meriç, 2004: 20). Halk toplulukları içindeki her fert, halkın ortak değerlerine, “mensubiyet şuuru, ve birlik hissi” ile ruhi bakımdan iştirak eder. (Freyer, 1964:10) Çünkü her toplum terbiye, taklit ve telkin vasıtalarıyla kendi kültürel değerlerine, kendi doğru ve yanlış standartlarına, örflerine, müesseselerine ve kıymet hükümlerine uygun düşen davra-

nışları benimsetmek suretiyle, alaka ve tutumlarını belirli tarzda geliştirdiği bir birey tipi oluşturur. Bütün bu değerlerin aşılanması ile ortaya çıkan tip, o toplumda yaygın olan şahsiyettir. (Bilgiseven,1986:150)

Toplumun kendi standartları içinde oluşan şahsiyette, üzerinde yaşanılan çevre şartlarının geçmişten gelen kültürel mirasın; etkileri açıkça görölür. Bu ise, halkın benimsemiş olduğu inançlara “millilik” vasfı verir. Millilik vasfı halk inançlarında genel çizgileriyle belirgin bir şekilde görölür. Ayrıntılara inildikçe, geçen zaman içinde kendisiyle münasebette bulunulan farklı kültürlerin izlerine de rastlanır. (Çelik,199:23)

Anlaşılıyor ki toplumun benimsediği hayat tarzı süreç içerisinde aktarılarak ister inanç konularında olsun ister diğer konularda belirgin bir hale geliyor. Geçmiş değerlerle, güncel uygulamalar bir araya gelerek daha özgün bir hal alıyor. Toplum kendi standartlarına göre bir davranış belirliyor. Bu aslında daha çok yerel bir takım uygulamaları da beraberinde getiriyor. Mesela sünnet merasimlerinin genel olarak Türk toplumu için büyük önem arz ettiğini rahatlıkla görebiliriz. Aynı zamanda ölkemizin pek çok yerinde dinsel bir ritüel olarak kabul gören bu uygulamanın bölgelere göre çeşitlendiğini ya da farklılaştığını da gözlemleyebiliriz. Türk toplumunda, askerlik yapmak ta kutsal bir görev olarak kabul edilir. Askerlik başka milletlerde de yapılan bir görev olmakla birlikte, farklılık arz edebilmektedir. Bazı toplumlarda askerlik para karşılığı veya kamuda çalışma şeklinde yapılan bir durumdur. Oysa bizim toplumumuzda askerlik ve onun yapılacağı mekana (Peygamber Ocağı) çok önem verilir. Ve askerlik toplumda statü kazanmanın (adam olmanın) sünnetten sonra ikinci ve en önemli adımıdır.

b.Bağlayıcılık

Halk inançları iyisi ve kötüsüyle, halkın öyle olduğuna inandığı, kültürünü o yönde geliştirdiği inançlardır. Bu inançlar, bir yönüyle “ahlak kuralları” diğer yönüyle “görgü ve muaşeret kuralları” ile benzerlik gösterir. (Meriç, 2004: 20) Ne var ki halk inançları, toplum fertlerinin uyum içinde yaşamaları için, inançlarına saygılı olma şartını getirir ki bu şart, onun bağlayıcı özelliğidir. Fakat halk inançlarındaki “inanca uyma”

zorunluluğunu getiren bağlayıcı özellik, “hukuk kurallarında” olduğu gibi, fertleri zorlayıcı, cezalandırıcı bir yaptırım gücüne sahip değildir. (Çelik, 1994: 23) Bu sebeple halk inançlarının bağlayıcılık özelliği, esnek bir nitelik taşır. Sosyal hayata şekil veren normlar halinde tezahür ederek, toplumu manevi baskı altında tutar. Bu normlardan ayrılan, toplum tarafından dışlanır ve hor görülerek aşağılanır. İçinde yaşadığı topluluğa ait inanç ve değerler, onlara uyum konusunda ferdi bağımlı kılar. Fakat zaman içinde normları oluşturan temel inanç, istihaleye uğrayarak anlam değiştirir; yumuşatılır ve esnekleşir. Ama belli noktalarda bağlayıcı özelliğini yine muhafaza eder.(Çelik,1994:24)

c. Değişmezlik

Halk inançları, Tarihin derinliklerinden süzülerek gelmiş, belli bir takım tecrübelerle şekillenmiş bir birikim sonucu olarak ortaya çıktığı için değişmezlik özelliği taşımaktadır. (Meriç, 2004: 20) Kökü bu kadar derinlere dayanan bir inanç ögesinin, bir anda değişmesi veya kısa vadede ortadan kalkması imkansızdır. İşte bu imkansızlık, halk inançlarının “değişmezlik” özelliğini ortaya çıkarır. Fakat bu özelliğin, toplumun, değişmeyen bir çevrede, farklı kültür ve inançlarla münasebet kurmadığı ortamlarda daha katı, değişen çevre şartlarında daha yumuşak ve müsamahalı olduğu görülür.(Çelik, 1995:21) İnsanlar her zaman bir şeye inanmışlardır. İnanç ve tutumlar ise, değişmeye karşı bir direniş gösterirler. İnançların pek çoğu, cemiyet tarafından desteklenir. Bu destek de, inancın karşı direnmesini sağlar. “Bu direnişin sosyal psikolojideki izahı şöyledir: İdrakin seçiciliği, içgüdüsel sebat, direnme ve süreklilik faktörü, çekişme ve kaçınma davranışı ile son olarak da sosyal destek” birleşince inançlarda değişime karşı direniş kendini gösterir. (Sezen,1998:50, 51) Buna rağmen zamanla inançlar aşındırılıp, toplumun bu direniş yönü yıpratılarak zayıflatılınca toplum, kendine has değerlerini ve inançlarını kaybederek başka inançları benimsemek suretiyle şahsiyet kaybına uğrar. Bu değişkenlik, kültür emperyalizmi şeklinde, başka kültür ve inançları zorla kabul ettirme özelliği taşıyarak kısa vadede olabileceği gibi, zaman içinde toplumun yaşadığı sosyal tecrübeler sonucu uzun vadede de olabilir. Fakat muhakkaktır ki; hiçbir toplum, kendi değer yargılarını isteyerek değiştirmez, hatta bunları korumak için her türlü tedbire başvurur. (Çelik, 1995: 25)

d. Müştereklik

Halk inançlarının özelliklerinden biri de “müşterek” olma özelliğidir. Toplumun bütün fertleri, o inanç ögesi hakkında aynı duyguları ve düşünceleri paylaşırlar. Müştereklik vasfı kaybolunca, halk inançlarında çözümler başlar, inancı korumak için var olan direnme mekanizması, işlemez hale gelir, değişim hızlanır. Buna paralel olarak halk inançları kendi mevcudiyetini kaybeder, bu sebepten “müştereklik” halk inançlarının önemli özelliklerinden biridir. (Çelik,1995:25)

e. İnanç Kaynağının Meçhuliyeti

Halk inançları genelde meçhuliyet üzerine bina edilmiştir. İnanç ögesini oluşturan asıl etken unutulmuş, ama onun bıraktığı izler kendisini inanç olarak toplumun bünyesinde korumuştur. Herhangi bir inanca sahip olan fert, bu inancın nedenini ve niçinini bilmez, buna gerek de duymaz. Onun için önemli olan içinde yaşadığı toplumun fertlerinin, öyle olmasına inanmış olmasını istemeleridir. İnanç daha çok düşünce planında olup uygulama olarak hayata pek yansımayan, ama hayatın öyle işlemlerini düzenleyen bir güç olarak geri planda duran bir özellik gösterir.Yani inanç bir duygu ve düşünce hareketi halinde insanın iç dünyasına hakim olmaktadır.(Çelik,1995:2&Meriç, 2004:20)

Şişman, Anadolu’da birçok etnik gurubun yaşadığını, bütün bu etnik grupların Türk kültür potasında erimesi ve kaynaşması neticesinde ortak bir kültür hazinesinin ortaya çıktığını, Anadolu’da çeşitli asırlarda yaşamış olan kavimlere ve etnik yapılara ait halk inançlarının da kaynaşarak bu ortak kültür hazinesinin bir parçası konumuna geldiğini vurgulayarak Anadolu’da yaşayan halk inançlarının diğer bir yönünün de “*kaynaşık inanç*” olma özelliği taşıdığını belirtmiştir.(1994:6,7)

Bu bölümü bitirirken yukarıda saydığımız etkenleri de göz önünde bulundurarak şöyle bir sonuç elde etmemiz mümkün olabilir. Bu gün “Türk Müslümanlığı” diye bahsedilen. Daha ziyade, köklü Türk kültürünün etkisi ile baskın İslam Dininin, Anadolu’da bir araya getirilmesi ile oluşturulmuş “Anadolu İslam’ı” ki içerisinde farklı tutumları barındırdığı muhakkaktır. İtikatta, maneviyatta ve kültürel gelişimde tamamen

Türk'e (Anadolu'da yaşayan halklar) özgü bir üretimin sonucunda oluşmuş ve genel kabule göre İslam dini ile de büyük oranda uyumlu milli bir çok içeriği barındıran bir anlayış olarak ortaya çıkmıştır. (Uğurlu; Koca, 2010: 9,10)

B. TÜRK TOPLUMUNDA HALK İNANÇLARI

1. Anadolu'da Türk Halk Kültürü ve İnancının Oluşması

İnanç ya da din, kültürün en önemli ve değişmez ögesidir. Bu bağlamdan baktığımızda, sosyal yapı, ait olduğu toplumun kültür öğeleriyle biçimlenir. Kültür her toplumsal öğede yansımaları bulan dokudur. (Turan,1990:28) Kültürleşme adı verilen evrensel süreçte kültür varlıkları, yenileri alarak değişir, gelişir. (Güvenç,1993:138) Kültür; yaşanan, yaşatan ve yaşayan varlık olarak geçmişten geleceğe sürekliliktir. (Güvenç,1993:231) Her kültür olgusu kültürün bütünü gibi doğar, gelişir, kaybolur veya yeni fonksiyonlarla genişler ve gençleşir. Kültür toplumsaldır. Kişi, içinde yaşadığı toplumun kültüründen soyutlanamaz. Kültür tarihseldir, uzun bir yaşam dilimi içinde olgunlaşır. Kültür bir yaşam biçimi, bir toplumsal davranıştır. Bu olgu da bir süreç içinde bir tarih çanağında oluşur. (Artun,1996:12)

Mensching, yüzyıllar boyu belli bir kültüre sahip olmuş ve onun içinde yoğrulmuş, sonra birtakım sebeplerle başka bir kültüre geçmiş insan topluluklarının, bu geçiş sırasında ve hatta çok uzun zaman sonra bile, eski kültürle ilgilerini tamamen kesmedikleri, ona ait bazı unsurları olduğu gibi, bazılarını da yeni kültürün kalıplarına uydurarak muhafaza ettikleri bilinen sosyolojik bir vakıa olduğunu belirtir. (1993:169) Mensching'in belirttiği bu durum; değişik yer ve zamanlarda İslam kültürüne girmeye başlayan çeşitli Türk topluluklarında da tekrarlanmıştır. Bu Türk toplulukları, İslamiyet'i kabul etmeden önce de, muhtelif dinlere girdikleri zaman eski inançlarından yeni dinle çatışmayanlarını olduğu gibi, çatışanlarını ise yeni dinden aldıkları motiflerle besleyerek ona uydurmaya çalışmışlardır. İslami dönem için de aynı şey olmuştur. Bu tarihi gerçek dikkate alındığı takdirde, bütün Türk topluluklarında aynı devirde başlayan ve eski inançlarla hiçbir ilgisi kalmamış yüzde yüz bir İslamlaşma olayı düşünülemez. (Ocak, 2000:53)

Şişman, günümüzde itibar edilen halk inançlarının iki temel kaynağının olduğunu belirtir. Bunlardan birincisi ve önemli olanının toplumların eski din ve kültür yapıları; ikincisi ise günlük hayatta yaşanan olaylarla oluşan inançlar olduğunu söyleyerek özellikle Anadolu Türklüğünün oluşmasında bu iki gurupla birlikte Anadolu’da yaşamış bir çok eski medeniyet, Şamanizm, Ateşperest İran Dini, İslamiyet, Arap kültürü, Anadolu’da yaşayan çeşitli etnik yapıların etkisi olduğunu vurgular. (1994:7,8)

Bu noktada Eski Türk İnançları’nın barındırdığı unsurlar ve onların yeni din ile ilişkisi sonucu ortaya çıkan “Anadolu Halk İnançları’nın” oluşumu önemlidir. Ocak, bu konuyla ilgili olarak eski Türk dini üzerinde yapılan çalışmalara ait bir takım bilgiler vermiştir: İlk defa Gökaltp bu konuda araştırmalar yapmıştır. Eski Türkler’in dininin Totemizm ve Natürizm safhalarından geçtiğini sınırlı malzemesinden hareket ederek ileri sürmüştür. Fakat sonraları, Eski Türkler’’n daha gelişmiş bir dini sisteme sahip olduklarını düşünerek buna Toyunizm adını vermiştir. Bunun Budizm olduğu ortaya çıkmış aynı zamanda Şamanizmin de eski Türk dini olabileceğini düşünmüştür. Köprülü, Anadolu din tarihi ile ilgili çalışmaları dolayısıyla Şamanizm’e ağırlık vermiş, Anadolu’daki heterodoks zümrelerde sürekli olarak Şamanizm’in izlerinin olduğunu vurgulamıştır. İnan da aynı fikirleri savunmuştur. (2000: 57)

Selçuklu tarihçisi olan Turan da Türklerin büyük oranda Şamanizm’in etkisinde olduğunu savunmuş sonraki süreçte Tek Tanrı mefhumuna ulaşıldığını belirtmiştir. Sosyolog Ülken, eski Türkler’in inançlarının temelinde, gerçekte din olmayıp bir sihri sistem olan Şamanizm değil düalist fakat ahenkçi bir “gök-yer” dinine mensup olduklarını söylemiştir. O bu dualizmin, moneizme çok yakın olduğunu belirterek Türklerin daha sonra Müslüman olduklarını belirtir. Kafesoğlu ise Şamanizm’i reddeder. Ona göre eski Türkler’in dini, tabiat kültleri, atalar kültü ve Gök Tanrı dini olarak üç ana kısımdan oluşmuştur. Tanyu Şamanizm’i reddeder. Biraz farklı bir yorumla, eski Türkler’in dinini cahiliye çağı Arabistan’ının Hanifler’inin dinine benzetir. (Ocak, 2000: 57,58)

Ocak konuyla ilgili bu bilgileri verir, ayrıca bunlar dışında bazı yabancı araştırmacıların ve Türk araştırmacıların konuya ilişkin dūřüncelerine yer vererek řu değerlendirmede bulunur:

“Dikkati çeken bir husus Totemizm ve şamanizm tezinin gittikçe terkedilmesi ve eski Türk dini olarak atalar kùltü, tabiat kùltüleri ve Gök Tanrı inancından ibaret bir dini sistem üzerinde ufak bazı farklarla birleşilmiş olmasıdır. Aslında eski Türk inançlarını muhtelif Türk topluluklarının sürdürere geldikleri içtimai ve iktisadi hayat tarzını hesaba katmadan incelemek gerçekçi bir yaklaşım tarzı sayılmamalıdır. Bahis konusu inançlarla bu çok mühim sosyolojik faktör arasındaki açık ilişki, bizi sağlam sonuçlara götürmekte en büyük yardımcı olacaktır.” (Ocak, 2000:60)

Konuyla ilgili olarak Eroğlu ve Kılıç şunları belirtir: “Yüzyılımızın başlarında ve ortalarında birçok Türk araştırmacı dikkatli inceleme yapmadan kendi dinlerine “şamanizm” adını vermişlerdir. Fakat daha sonraları yapılan yoğun çalışmalar sonucu, Kalafat, Tanyu ve (ilk eserleri hariç) İnan, Türk dininin Gök Tanrı dini olup; Kamlık (şamanizm)’ in İslamiyet içindeki falcılık, büyücülük, otacılık, aşıklık vb. unsurları yansıtan bir kurum olduğunu kabul etmişlerdir. Gök Tanrı dininde kùltür olmasına rağmen inanılan, korkulan, dua edilen bir tek Tanrı vardır. Kam inanışlarında ruh kavramı daha yoğundur. Animist bir unsur olarak canlı cansız her şeyin ruhunun olduğuna inanılır. Ancak bunlar yer yer kutsal ruhlar mertebesindedir. Gök Tanrı’dan başka unsurlara da (güneşe, ay vb.) Tanrı sıfatı verilmektedir. Ayrıca dikkati çeken bir hususta konuyla ilgili araştırma yapanların konuya bakış açıları ve birbirlerini eleştirir tarzda yaklaşımlarıdır: Turan, Köymen, Bolay, Gökalp; konuyu incelerken Türklerde Totemcilięin varlığını ileri sürmüşlerdir. Turan, Köymen ve başlangıçta İnan, eski Türk dininin şamanizm dini olduğunu belirtmişlerdir. Gökalp ise şamanizmin din değil, büyücülük olduğunu belirtirken, Tanyu, Kafesoğlu, Ögel, Yıldırım gibi araştırmacılar eski Türk dininin tek Tanrı olduğunu açıklamışlardır. Turan daha sonra tamamen Tanyu’nun fikirleri doğrultusunda Türklerin semavi bir dinlerinin olduğunu açıklamıştır. Bazıları ise “eski Türk dini Monoteizm değil, Henoteizm demişlerdir. (Eroğlu & Kılıç, 2010:762,768)

Bu bilgilerden sonra Şu açıklamayı yapmıŐlardır:

alıŐmalarının ilk yıllarında Türklerin eski dinine Şamanizm diyen yazarlar daha sonraki çalışmalarında Gök Tanrı inanç sisteminde birleŐmiŐlerdir. Ancak bu Türklerin bütün tarihleri boyunca yalnız Gök Tanrı dinine sahip oldukları anlamına gelmez. Uzun süreli ve yaygın olarak bu dine mensup oldukları Şeklindeki bir yaklaŐımın daha doğru olacağı kanaatindeyiz. Temelde Türklerin inanç sisteminin Monoteist olduğu yolundaki görüşler ağırlık kazanmakta; gerçek anlamda bütün Türk topluluklarını kapsayacak ve bugün mevcut olan kültürde izlerinin görüleceği, yani günümüze yansiyacak kadar kültürlerini etkilemiş bir totemizm olmadığını söylemek mümkündür. İlgi çekici olan Tek tanrı inanç sisteminin milliliğidir. Bu varsayımı rtmek isteyenler iyeleri/arvakları Tanrı gibi göstermektedirler. Halbuki bu unsurlar bütün semavi dinlerde de vardır. Melekler kutsaldır. İmanın Şartları arasında yer alır ama onlara tapılmaz. Gök Tanrı dininde de böyledir. İyeler kutsaldır onlara dilek dilenir ama Tanrı sıfatı verilmez. Unutulmamalıdır ki, Türkler coğrafyaları üzerinde bulunan birçok dinden (Budizm, Maniheizm, Zerdtilik, Hristiyanlık, Yahudilik, İslamiyet...) etkilenmiŐ ve o dinleri veya o dinlere mensup toplulukları etkilemiŐtir. İslam dini dışında diğer dinlerin etkisinde kalan Türk boylarının bir kısmı kendi kültürlerini kaybederek asimile olmuşlardır. Ancak Türkler eski inançlarını (Gök Tanrı dini) en azından gelenek unsuru olarak yaŐatabilecekleri, İslamiyet'i tercih etmişlerdir. Büyük lde İslamiyet'i kabul eden Türk topluluklarının eski inançlarını geleneğe dayalı olarak yeni dinin içinde sürdürdükleri görülmektedir. (Eroğlu&Kılı, 2010:755-762)

Güngör, Geleneksel Türk dinini, "Türklerin Gök Tanrı temelinde, yazılı bir kaynağa dayanmaksızın, kendi iç kültürel dinamiklerinden doğan ve kuşaklar boyu aktarılarak günümüze kadar ulaşan, tengriyanizm, tenircilik adları ile de anılan gelenek ve göreneklerle Şekillenmiş inanç ve pratikler bütünüdür." diye tanımlar ve "Geleneksel Türk Dininin" temel unsurlarını: Gök Tanrı, yer-su, atalar kültü, evrenin yaratılıŐı, dünyanın sonu ve ibadetler olarak sıralar. (Güngör, 2007:1)

Ocak da, Türkler'in İslamiyet'i kabulden önce mensup oldukları (etkilendikleri) inanç ve kültür sistemlerini: Atalar Kültü, Tabiat Kültü, Göktanrı Kültü, Şamanizm, Uzak

Doğu Dinleri(Budizm, Taoizm), İran Dinleri(Zerdüştilik, Mazdekizm, Manehizm), Hıristiyanlık, Musevilik, Putperest ve Hıristiyan Anadolu Kültürü olarak belirtir. (Ocak,2000:62-110) Hemen aynı sınıflandırmayı Eroğlu ve Kılıç da yapmıştır. (Eroğlu&Kılıç, 2010:755-762)

Görüldüğü gibi, Türkler, tarihlerinin bilebildiğimiz en uzak devirlerinden beri, yaşadıkları siyasi, içtimai ve iktisadi şartların belirlediği, kendilerine mahsus bir inançlar sistemi ortaya koymuşlardır. Atalar kültü, çeşitli tabiat kültürleri şeklinde tezahür eden bu sistem, nihayet Gök Tanrı kültü ile ulaşabileceği en yüksek seviyeye ulaşmıştır. Zamanla Türkler'in Şamanizm'i de tanıdıkları görülmektedir. Fakat onlar eski inançlarını buna da uyarlamak suretiyle Şamanizm'e kendilerine has bir çehre kazandırmışlardır.Yaşadıkları geniş coğrafi sahanın bir gereği olarak Türkler, bir yandan doğuda Budist Çin kültürünün etkisine girerken, bir yandan da batıda Zerdüşti İran'ın inançlarıyla haşır neşir olmuşlar, nihayet Maniheizm, Mazdeizm ve Mazdekizni'i de tanımışlardır. Değişik coğrafya ve iklimlerin, kültürlerin mahsulleri olan bu dinler bazen aynı Türk toplumunda birbirlerine halef selef olurken, bazen da yanyana var olmuşlardır. Böyle durumlarda karşılıklı etkilenmeler ve tedahüller vuku bulmuş, zikredilen bu dinler bu suretle Türkler arasında onlara mahsus birer biçim almışlardır. Nihayet bunların yerini, daha önce hiçbir dinin yapamadığı bir biçimde çok geniş kitlelere yayılarak İslamiyet almıştır. Fakat İslamiyet'ten önceki dinlerin uzun asırlar boyu hasıl ettiği etkiler kolay kolay silinmemiş, bazıları İslami bir cila altında bazı Türk topluluklarında bütün kuvvetiyle yaşamaya devam etmiştir. Başka bir deyişle, İslamiyet Türkler'in inanç dünyalarının dibine inebildiği ölçüde eski dinlerin kalıntılarını dışarı atmıştır. Anadolu'ya gelip yerleştikten sonra Türkler, putperestlik ve Hıristiyanlık'ın senkretizminden oluşan yeni bir kültürle temasa gelmişler, çeşitli vesile ve vasıtalarla az da olsa bununla karşılıklı alışverişte bulunmuşlardır. (Ocak, 2000: 110)

Anadolu'ya akıp gelen insan dalgaları, dokuz yüzyıl önce kendilerine özgü inanışlarını, törelerini, geleneklerini, sanatlarını da beraberlerinde getirdiler. Anadolu geçmiş zaman içinde çok sayıda kültürü içerisinde barındırmış çeşitli topluluklara yurt olmuştur. Bu kültürel miras Anadolu'ya gelen topluluklara aktarılmıştır. Bu kültür alış veriş sonunda

kültür, değişimini sürdürmüştür. (Erginer,1997:137) Böylece günümüzde Anadolu'nun sosyo-kültürel yapılaşması ortaya çıkmıştır.

Anadolu coğrafi konumu nedeniyle tarih boyunca Asya, Avrupa, Afrika, Mısır ve Mezopotamya kültür yollarının kesiştiği bir merkez olmuştur. Orta Asya'dan Anadolu'ya 9.yüzyıldan başlayarak küçük gruplar, 11.yüzyıldan itibaren büyük kitleler halinde gelmeye başlayan Oğuz ve Türkmen boyları, Anadolu'nun bugünkü kültürel yapısını oluşturmaya başlamışlardır. Bu tarihi süreçte Anadolu Türkleşmiş, Türkler de Anadolulaşmıştır. (Erden, 1998:4-12) Türk kültürü tarih sürecinde kendine miras kalan kültürleri Türk kültür potasında eriterek kendi damgasını vurmuştur. Halk kültürü ürünleri bir milletin milli kimliğini belirler, oluşturdukları toplumun ortak kabullerini alarak kendilerine özgü gelenek yaratırlar. (Yıldırım,1989:16-17) Bu gün bu durum Anadolu'da rahatlıkla gözlemlenmektedir.

Eyüpoğlu, Anadolu inançlarının kaynağının dışarıdan olmadığından bahsederek. Anadolu'ya dışarıdan gelen unsurların (İslamiyet gibi) burada erimiş, özümlemiş, yeni bir biçim, apayrı bir nitelik kazanmış olarak dönüştüğünü söyler. (1998, 37-49) Oysa bugün yaşanan dine bakıldığında, müesses dine ait temel kuralların hiçbir değişime uğramadığı görülür. Türklerin Anadolu'ya geçiş dönemine de bakıldığı zaman İslam dinin temel dinamiklerini ne kadar çok kullandıkları da tarihsel olarak belirgindir.

Eyüpoğlu'nun bu tezine Şişman, yapmış olduğu çalışmada eski Türk inançlarının Anadolu'daki izlerinden bahsederek; Anadolu'da yaşayan halk inançlarına, eski Türk inanç sisteminin (Şamanizm ve Gök Tanrı inancının) en büyük kaynaklığı yaptığını vurgulayarak karşı çıkmıştır. Şişman, Türklerin Orta Asya'dan gelirken kültürel değer olarak yanlarında taşıdıkları birçok ananın bugün Anadolu'da halen devam ettiğini, yaptığı çalışmanın sonucunda da Anadolu'da yaşayan pek çok inancın aynen ya da çok az farklarla Orta Asya Türklüğünde de yaşadığını belirlediğini bu nedenle bu durumun tüm Türk dünyasının kültür birliğine götürdüğünü vurgulamış, Anadolu'daki Türkler arasında yaşayan halk inançlarının menşeyini Anadolu dinleri ve uygarlıklarına dayandırmasının yanlış bir yaklaşım olduğunu savunmuştur.(1994:15-26)

Anadolu'da yaşamış olan topluluklar büyük medeniyetler kurmuşlardır. Bu topluluklar farklı kaynaklardan beslenen inançlara sahiplerdi. Elbette uzun yıllar Anadolu topraklarında egemence yaşamış olan bu inanç sistemlerinin bu topraklarda arınıp gitmesi düşünülemez. Anadolu'ya sonradan gelen toplulukların hem kendi alışkanlık ve inançlarını hem de Anadolu'nun alışkanlık ve inançlarını bir arada tutup yaşatmaları çok doğal belki de kaçınılmaz bir durumdur. İnançlar öyle kolaylıkla terk edilebilecek sıradan bağlar değildir. İnsanlar ilahi dini öğreten peygamberlerden zaman bakımından uzaklaştıkça eski dinlerinden kalma inanç ve adetleri yeniden canlandırmışlardır. (Erdil, 1991:10) Aslında bu durum toplumca bilinçli olarak oluşturulmuş değildir. Din kurallarını çiğnemek ya da inanılan dini zaafa uğratmak kastıyla yapılmış bir davranıştan ziyade doğal olarak çeşitli bilgi ve kavrayış eksikliğinden kaynaklanmaktadır.

Türk halkı Anadolu'da benimsediği ve yaşadığı İslam dini ile diğer renkler olarak adlandırabileceğimiz eski inanç ve inanışları bir araya getirebilmiş fakat hakim renk olarak da İslam'ı benimsemiştir. Bu noktadan sonra eğer Türk kültürü temellendirilmeye çalışılacaksa bu yapı gözden uzak tutulmadan bir temellendirme yapılmalıdır. Anadolu'daki İslam harici uygulamalara birer zenginlik olarak bakılması gerekmekte ve bu zenginliğin de ayırıcı bir unsur olarak görülmemesi ise yerinde bir tespit olacaktır. Türklerin İslam medeniyetine hizmeti ve katkıları bütün dünyanın değişik coğrafyalarında görülebilmektedir. Sadece Avrupa, Asya ve Afrika kıtalarında yapılmış olan maddi kültür unsurları bile yapılan hizmetin boyutlarını sergilemek bakımından dikkate değerdir. Tabii ki etkileşim karşılıklı olmuştur, İslam medeniyetine yapılan katkılar oranında etkilenmeler de söz konusudur. İşte bu ilişkiler açısından yoksun bir kültür temellendirmesinin yapılması eksik yapılmış bir değerlendirme olarak görülmelidir. (Uğurlu; Koca, 2010:6,7)

İslam dini yapısı itibariyle yaşanan coğrafyada geleneklere, göreneklere ve inanışlara müsaade eden onlarla çatışmayan bir hüviyet arz etmektedir. Ancak nelerin kabul edilip edilemeyeceği ile ilgili sınırı belirleyen dinin kuralları olmalıdır. Eğer bir takım uygulamalar yada günah/sevap gibi sıfatlandırmalar eski inanışlar doğrultusunda hareket edilerek vurgulanmaya çalışılırsa bu durum uzun vadede dinin temel ilkeleriyle

ilgili ciddi sorunlar doğurabilir. Bu nedenle İslam Dini'nin zenginlik anlayışı hiçbir zaman yanlış bilgilerden kaynaklanan uygulamalara ya da keyfiyete terk edilmemelidir. Türk halkı Anadolu'da benimsediği ve yaşadığı İslam dini ile diğer renkler olarak adlandırabileceğimiz eski inanç ve inanışları, gelenekleri bir araya getirebilmiştir. Fakat buradaki hakim/etkin renk İslam'ın temel prensipleri olmalıdır. (Uğurlu; Koca, 2010:7)

2. Eski Türk İnançlarının İslam Dini ile Olan Etkileşimi

Malumdur ki, halklar yeni dinlerine eski dinlerden inanç ve uygulamalar taşırlar. Bu taşıma işi Anadolu'nun Müslüman Türkleri için de geçerlidir. Türklerin tümü İslam'a aynı dinden geçerek girmediler. Hal bu olunca evvelki dinlerinden taşıdıkları inanç ve uygulamalar da farklı oldu. Ancak Türklerin İslam'dan evvelki bir inançları vardı ki muhtemelen ilk dinleri bu idi. Türkler en uzun süre bu dinin sahibi oldular. Türklerin bu dini Gök Tanrı Dini idi. Bazılarına göre yanlış olarak Şamanizm olduğu iddia edilmiştir. Türkiye'de bu gün bir çok inanç kesimi , Türkiye'deki veya Türklerdeki eski din ve inançlardan etkilenmişlerdir. (Kalafat,1999:15-21) Türk halk kültürü günlük hayatın uygulama ve değer yargularıyla yeni bir içerik ve nitelik kazanmıştır. İslamiyet öncesi atalar kültü, tabiat kültleri, gök tanrı kültü ve Şamanlık gibi eski inançlar yeni inanç örgüsü altında devam etmiştir. (Ocak,2000:53-56)

Dini geleneğimizde yer alan ve geleneksel Türk dini inanışları içerisinde de bulunan en köklü ve günümüze ulaşan bazı uygulamaları şu şekilde ifade edebiliriz:

Tanrı Fikri: Türklerin, İslam öncesine ait yazılı materyaller incelendiğinde, onların Tanrı (Tengri) diye bir yaratıcıya inandıkları açıkça görülür. Bu yazılı materyallerde her şeyi yaratan, yaşatan ve öldüren Tanrı olduğu ve Tanrı'nın insanın kaderine hakim olduğu da açıkça belirtilmektedir. (Kuzgun, 1993:57) Türkler, hiçbir zaman Tanrı'ya insani vasıflar vermemişler ve Müslüman oluncaya kadar Gök Tanrı'ya inanışlarını devam ettirmişler, hatta İslam'ı kabul ettikten sonra da Allah kelimesi karşılığında Tanrı kelimesini kullanmaya devam etmişlerdir. (Tanyu, 1990:33-48)

Türkler’de öte dünya, cennet (uçmak), cehennem (tamu), hesap verme, kıyamet günü (uluğ gün) kavramları vardır. Bu tabirleri İslamiyet’i kabul ettikten sonra da kullanmaya devam etmişlerdir. (Köseoğlu, 1990: 359) Ayrıca Allah kavramı ile Gök Tanrı kavramı arasında kalmışlardır. İslamiyet’e göre Allah her yerdedir. Bu kavramın bilinmesine rağmen yalvarış-yakarışlar göğe doğru olmuştur. (Kalafat; 1996: 54)

Tasavvufa göre de, Allah her yerde olmasına rağmen göğe dönmek bakmak el açmak doğrudur. İnsanın bedeni, Yeryüzü/ Arz; Rabbi ise, o arzın semasında olan nurdan bir vücuttur. Rahmet gökten iner. Zahiri bedeni besleyen Hz. Muhammed’in nuru, güneşten, gökten iner. (Kalafat, 1998: 43).

Atalar Kültü: Eski Türk toplulukları arasında en köklü ve en eski inançlardan biri olduğu söylenebilir. Hemen hemen bütün Kuzey ve Orta Asya kavimlerinde bulunduğu görülen atalar kültü Hunlar zamanında tespit edilmiştir. (Ocak,2000:62)

Bu inanca göre, ataların, öldükten sonra ruhlarının yaşadığına, manevi varlıklarının yeryüzünde kalarak toplumla ilişkilerini devam ettirdiğine inanılır. Ölüm hayatın sonu değildir. Kendi toplumları içerisinde insanüstü yetenekleri ile diğerlerinden farklılaşan kişilerin bu özellikleri ölümlerinden sonra da artarak devam etmektedir. Birtakım mistik güçlerle dolu bulunan bu gibi kimselerin gönüllerini hoş tutmak, anılarını tazelemek, kurban ve adaklarla anmak yoluyla bitkilerin, hayvanların çoğalmasını sağlamak mümkündür. Bu üstün kişiler yani atalar, dinsel ve toplumsal buyrukların, gelenek ve göreneklerin koruyucuları olarak benimsenirler. Onlar için yerine getirilmesi gerekenleri yapmak onları sevindirmekte ve bunu yapana fayda sağlamakta, yapmamak ise öfkelerine sebep olup çeşitli zorluk ve felaketlere sebep olmaktadır. (Örnek, 1988: 94-95)

Veli Kültü: Türklerdeki veli kültürünün temelinde atalar kültü yatmaktadır. (Ocak,2000:113) Evliyalar, velayet derecesine ulaşmış kişilerdir. Kimi zaman tayy-ı mekan (bir anda uzak mesafelere gitme), tayy-ı zaman (bir anda birkaç yerde bulunma), su üstünde yürüme, kalp okuma vb. gibi üstün özelliklere sahiptir. İslam inancına göre

buna “keramet sahibi olma hali” adı verilir. Ziyaret, adak, kurban ve benzeri uygulamaların varlığı da atalar kültü olmalıdır. (Ocak,2000:113)

İslamiyet’te ölüden medet umma yoktur. Veli kültü, pagan kültürle ilgisinden dolayı yasaklanmasına rağmen varlığını korumuştur. Şamanist Türkler, Şamanların olağanüstü nitelikler taşıdıklarına ruhlar ve gizli güçlerle ilişki kurup onlara istediklerini yaptırdıklarına inanırlardı. Bu işlev, evliyaların dileği Allah’a iletmelerine dönüşür. Şamanist dönemden Budist döneme geçtikten sonra Budist azizlerinin çok eskilere inen kerametlerini anlatan metinler tercüme edildi. Ayinlerde halkın okuması için oluşturulan metinler geniş tabana yayıldı. Bu yolla evliyaların menkıbelerine Şamanların üstün ruhani güçlerle donanmış kişilikleriyle, Budist azizlerin kerametleri de eklendi. (Ocak,2000:149,150)

Halk, evliyaların yattığı mezar, hazire, yatır, türbe, zaviye, tekke, dergah vd. yerlere gidip dua eder. Veliden; hastalıklardan kurtulma, iş bulma, kısmet açma gibi çeşitli konularda yardım istenebilir. Dua edip de istekte bulunanın mutlaka bunu inanarak yapması şarttır, aksi halde isteğin gerçekleşmeyeceğine inanılır. Ziyaretlerde dua okunur, ata ruhlarından yardım dilenir. Ziyaret suyundan medet umulur. Bazı durumlarda atalar kültüyle su kültü, tepe kültü ve taş kültü birleşir. Türklerin İslamiyet’i kabul etmesinden sonra da halkın yatırlara gitmesi üzerine “Allah’ın sevgili kulları olan ve Allah’a sözü ve nazı geçebilen evliyanın yardımını dilemek” şeklinde açıklanmaya çalışılmıştır.(Eröz,1991:103)

Halk Hekimliği: Eski Türk inanışlarında hastalıkları tedavi etmede “kamlar” önemli bir konuma sahipti. Eski Türklerde “kamların” diğer insanlardan farklı olduğuna ve manevi bir güce sahip olduğuna inanılırdı. “Kam” kişiye zarar verdiğine inanılan kötü ruhları insan bedeninden uzaklaştırmak ve böylece hastayı tedavi etmek için tütsüleme, birtakım efsunlu sözler ve beden hareketleri yapar. (İnan, 2000:73-82)

Bugün Anadolu’nun bir çok yerinde okuyup üfleme, ip bağlamak, muska yazmak vs. usullerle hastalık tedavi etmeye çalışan kimseler mevcuttur. Bu kişiler halk arasında genellikle “hoca” diye tanınırlar. Bunlar “Yıldızname” ve benzeri, hususi olarak

tertiplenmiş, içine ayetler, peygamber isimleri, Allah'ın isimleri karıştırılmış birtakım kitapları vardır. Yazdıkları muskalar da aynı mahiyettedir. Bunlardan başka yine Anadolu'da "cindar/cinci" adıyla bilinen ve hastaların vücuduna girdiğine inanılan cinleri kovarak yahut emrindeki cinlerle geleceği ve gaybı keşfederek birtakım kehanetlerde bulunan kişiler vardır. Bunların işlevi Şamanistler arasında yardımcı ruhları çağırarak hastanın içinden fena ruhları çıkarmaya çalışan veya geleceği öğrenen Şamanlardan farklı bir işlev değildir. Şamanizm'e ait olduğu açıkça görülen bu uygulama yüzlerce yıldır takip edilmekte ve halen Anadolu'da canlılığını sürdürmektedir. (Ocak, 2000:149,150)

Halk hekimliğinin bazı uygulamalarında atalar kültü ve tabiat kültleri arasında bir bağ vardır. Atalar kültü ataların takdisine dayanır. Atanın öldükten sonra ruhunun bir takım üstün güçlerle donanacağı ve bu sayede geride kalanlara yardım edeceği inancı vardır. Ataların eşyaları ve mezarları kutsal kabul edilip ruhlarına kurban sunulurdu. Üstün ruhlarla donanmış insan tipi Müslümanlıkla da bağdaşmıştır. Velinin ait olduğu toplumun sosyal, dini ve ahlaki değerlerinin temsilcisi olduğuna inanılır. (Ocak,1984:3) Veli kültüyle Şamanların işlevleri arasında benzerlik vardır. Bunlardan biri, hastaları iyileştirmektir. (Ocak,1992:10)

İnsan sağlığıyla ilgili konularda halk arasında öncelikle modern bilim ve bilgi tercih edilir. Eski halk inançlarına dayalı bu tür halk hekimliği uygulamaları doktor sonrası hasta yakınlarının iyileşmeye yönelik psikolojik telkin olarak bu uygulamalar önemli rol üstlenmektedir. İnanılarak, kutsallaştırılarak yapılan bu tür uygulamalar, halk hekimliğinin kuşaklar boyu devam etmesini sağlamaktadır. (Kaya, 2001:81)

Kurban Geleneği: Kanlı ve kansız olmak üzere ikiye ayrılan kurban ibadeti, hangi dine mensup olursa olsun bütün Türk toplulukları tarafından yerine getirilmektedir. Önceleri ruhlar için kesilen/yapılan bu kurbanlar, günümüzde şükran ve kefarete kurbanlarına dönüşmüştür. Allah rızası için bu kurbanların etleri komşulara dağıtılmakta ya da kurban sahibi tarafından pişirilerek evde, bahçede veya cami avlusunda insanlara ikram edilmektedir. Kurban edilen hayvana özen gösterilmektedir. (Güngör, 2007:3)

Özellikle kutlu sayılan yerlerde adak adayıp kurban kesme uygulaması günümüze kadar varlığını korumuştur. (Eroğlu, 2006: 96)

Mezar Ziyaretleri: Eski Türkler can ve ruh kavramını tın kelimesi ile ifade etmişlerdir. Yakutlar ruh-can kavramının tın, kut, sür kelimeleri ile ifade ederler. Tın kelimesi aynı zamanda esinti, rüzgar ve nefes anlamlarına da gelir. Kut, toprak, rüzgar ve ana-kut denilen üç unsurdan oluşmuştur. Tın vücuttan ayrılırsa ölüm meydana gelir; fakat kut ayrılırsa ölüm olmaz. Sür, insan uyurken vücuttan çıkıp etrafta dolaşabilir (Divitçioğlu, 1987: 176). Türkler ölümlerini gömdükleri yerlere sin, kabir, kesene, mola, meşhed vb. adlar vermişlerse de en yaygın kullanıma sahip olan mezar ve mezarlık kelimesidir. Ziyaret edilen yer anlamına gelen mezar ve mezarlıklar bütün Türk dünyasında arife ya da dini bayram günleri halk tarafından topluca ziyaret edilmektedir. Bu durum bir yandan ölümler kültürü ile ilişkili olduğu gibi, türbe, tekke, yatır, dede mezarları vs. ziyaretleri ise doğrudan Atalar kültürü ile bağlantılıdır. (Güngör, 2007:4)

Bütün Türk dünyasında ölümler güneş battıktan, hatta bazı yörelerde ikindi vaktinden sonra gömülmezler. Çünkü Türk toplulukları güneşin batımı ile birlikte yerlerin mühürlendiğine/kilitlendiğine inanmaktadırlar. Eğer bu vakitten sonra yer kazılır ve orada bir delik açılırsa yeraltında yaşadıklarına inanılan kötü ruhlar yeryüzüne çıkarak insanlara her türlü kötülüğü yapabilirler. (Güngör, 2007:4)

Ayrıca bu inanışa bağlı olarak aile ile birinci dereceden kan bağı olanlar dışında, güneş battıktan sonra evden tencere, tuz, makas, iğne vb. dahil olmak üzere hiçbir eşya komşulara verilmez ve onlardan da istenmez. Yoğ- Yuğ törenleri, Türk toplulukları açısından önemli törenlerdir. Ölünün arkasından ağıt yakmak / söylemekle başlanılan yoğ-yoğ törenleri günümüzde ölümü müteakip verilen “ölü aşı, can aşı, kazma takırtısı, can pidesi vb.” isimli yemekle devam etmektedir. Özellikle Orta Asya Türk topluluklarında ölünün ruhunu teskin ve onun kötülüklerinden korunmak amacı ile verilen bu yemek, Anadolu’da mahiyet değiştirerek ölüye sevap olsun inancı ile verilmeye devam etmektedir. Ölü ile ilgili diğer bir inanış ise, mezar yapılarıdır. Türk topluluklarının ana kültüründe ölüyü gizleme inancı yer almaktadır. İşte bu inanış sebebiyle dinleri ne olursa olsun bütün Türk toplulukları sapıtmalı/ saptırmalı mezarlar

yaparlar. Bu tür mezarlarda ölü toprağın yığıldığı yerin altında değil, mezarlara yapılan bir cebin içerisine konulur. Günümüzde bu tür mezar yapıları şehirlerden daha çok kırsal alanlarda kendini göstermektedir. Bütün Türk toplulukları, mezarların baş ve ayakucularına şahide adı verilen birer adet taş ya da ağaç dikmektedirler. Taş nine geleneğinin bir devamı olarak kabul edilen bu taş ve ağaçlardan ölünün baş tarafındaki ölenin kendini; dini, sosyal ve milli kimliğini, ayakucundaki ise ölenin ailesini temsil etmektedir. Ancak ruhlarla ilgili tasavvur ve düşüncelerin değişmesi mezar taşlarının yapılarında da kendini göstermektedir. (Güngör, 2007:5)

Bildiğimiz kadarı ile Arap - Müslüman ülkelerinde mezar taşına rastlanmaz. Mezarlara taş dikilmesi ve onun adeta bir güzel sanat haline getirilmesi ülkemizde yaygın olarak benimsenmiştir. Mezarlar çok temiz ve bakımlı tutulur, süslenir, çiçeklenir. Ayrıca ölenler için de “ölüm” kelimesi yerine “dünya değiştirdi”, “göçtü”, “don değiştirdi”, “hakka yürüdü” gibi terimler daha sıklıkla kullanılır. Bu tutumda ruhun ölmezliğine olan inancın etkisi açıktır.

Ateş ve Ocak İnanışı: Türklerde ateş, tapınma objesi değil, temizleme vasıtasıdır ve bu niteliği ile Zerdüştî ateşten ayrılır. Ateş ve ateşe bağlı olarak yapılan tütsüleme; evi, iş yerini, çarşığı, pazarı vb.ni kötü ruhlardan korur. Ateşin yakıldığı ocak da kutsaldır ve su dökülerek söndürülmez. (Güngör, 2007:5)

Eski Türklerde inanç sistemi üzerine yazılı kaynaklarda, su ve ateş motifine ilişkin pek çok örnek bulunmaktadır. Orhun Yazıtları'nda kutsal su kaynaklarından söz edilmektedir. Bununla birlikte, su gibi güneş ve aydan indiğine, yani gökten geldiğine inanılan ateş de kutsaldır. (Avcıoğlu, 1995:35)

Türkler ateşe saygı göstermiş ve insanı kötülüklerden koruyan özelliği bulunduğu inanmıştır. Ateşin alevinden çeşitli anlamlar çıkarılmıştır. Ateşin alevinin yeşilimsi olması yağmur yağmasına, mahsulün iyi ve bereketli olmasına, alevin kırmızı renkli olması savaşa; sarı renkli olması salgın hastalığa; siyah renkli olması hakanın ölümüne veya uzak yolculuğa işaret etmektedir. (Tümer & Küçük, 1997:87)

Ruh İnanışı: Ruhlar içerisinde en yaygın ve günümüze ulaşanı, “al kızı, al gelini, al karası, al basması vb.” adlarla anılan “al” ruhudur. Özellikle lohusa kadınlara kötülük yapan ve onların ölümüne neden olan al ruhu çeşitli biçimlerde tasavvur edilmekte olup, bununla ilgili inanış bütün Türk dünyasında mevcudiyetini devam ettirmektedir. İsimlendirilemeyen ruhlar ise, İslam’ın etkisi ile Cin ve Peri şekline dönüşerek yaygınlaşmıştır. (Güngör, 2007:5,6)

Anadolu’nun birçok yerinde doğum yapan kadın albasması veya kırk basması gibi kötü ruhlardan korumak için kırkı çıkıncaya kadar dışarı çıkmaz ve çocuğu da bu kötü ruhlardan korumak için beşiğine ekmek, Kur’an-ı Kerim ve çeşitli dualar bırakılır. (Güngör, 2007:6)

Dağlar ve tepeler, tarihin bilinen en eski dönemlerinden beri yükseklikleri, gökyüzüne yakınlıkları dolayısıyla insanların gözünde ululuk, yücelik ve ilahilik sembolü kabul edilmiştir. (Ocak,2000:114) Eski topluluklar, hayvanlar, bitkiler, kayalar, dağlar, ırmaklar, yıldızlar gibi çevrelerinde bulunan her şeyin bir ruhu olduğuna inanmaktaydılar. Bu inanca göre ruhun bedene bağlı olduğuna inanılır. Ruh, bedeni bırakırsa beden ölür. Ölen kişinin ruhu, yine de cesedine bağlı kalır. Ölüler yaşamaya devam ederler, saygı isterler. Yiyip içmek isterler. Bu nedenle ölenlerin mezarlarına sevdikleri yiyeceklerle, yaşarken beğendikleri eşyalar, araçlar konur. Günümüzde de elbiseyle ve bazı eşyalarla gömülme inanışı sürmektedir. Canlılığın temel özelliklerinden biri olan büyü ve falın Türkler arasında da uygulandığı bilinmektedir. 921–922 yıllarında Oğuzların yanına gitmiş olan İbni Fadlan, onların hastalığın kötü ruhların etkisiyle meydana geldiğine inandıklarını belirtmektedir. (Turan,1994:104)

Eski Türklerdeki ruh inancının günümüzde bazı durumlarda muğlak olduğu, bununla beraber, ata ruhları konusunda berrak olduğu gözlemlenebilmektedir. Bu inanç, özellikle Müslüman Türklerde veli, evliya, eren inancına dönüşmüş, Hıristiyan Türklerde ise aziz inancı ile bütünleşmiştir. Onların mezarları kült ve ziyaret merkezleri haline gelmiş, bu tür yerler ve çevresi çeşitli adaklara, uygulamalara konu olmuştur. Eski Türklerdeki ata ruhlarıyla ilgili inançlarda olduğu gibi, velilerin de bu dünyada olanlara yararının veya zararının dokunabileceği mantığının egemen olduğu bir inanç ve

uygulamalar bütünü ortaya çıkmıştır. Ruh inancının, Müslümanlık inancıyla bütünleşmiş şekilde devam ettirilme şekillerinden birisi de belirli günlerde ölülerin ruhları için Kur'an-ı Kerim okutulması ve çeşitli uygulamaların yapılmasıdır. Anadolu'dan Orta Asya'ya Türkler, perşembeyi cumaya bağlayan gecede geçmişlerinin ruhları için Kur'an-ı Kerim okumakta, dua etmektedir. Türk topluluklarının çoğunda bu gecede dini açıdan hoş görülme davranışlarından kaçınmaya özen gösterilmekte, hatta tereyağı ile bir şeyler kavurarak yemek yapılmakta, koku çıkarılmaya çalışılmaktadır. Bunlardan, evin etrafında, muhtemelen bacasında bekleyen geçmişlerin ruhlarının istifade edeceği düşünülmektedir. (Eroğlu, 2006: 96)

Eski Türklerde ruhların “insan” biçiminde tasavvuru olmadığı için, putlara rastlanmaz. Türkler gizli kuvvetin bulunduğunu düşündükleri tabiat arızalarını gördükleri gibi kabul etmişler ve sadece onlara kutsallık atfetmekle yetinmişlerdir. (Kafesoğlu, 1980:45)

Anadolu'da halk arasında “nazar” olgusu çok yaygın bir inançtır. Bazı insanların olağandışı özellikleri olduğu ve bunların bakışlarının karşılarındaki kimselere rahatsızlık verdiği, kötülük yaptığına inanılır. Bunun önüne geçmek için “nazar boncuğu”, “deve boncuğu”, “göz boncuğu” v.s. takılır. Yine, istenmeyen bir olay duyulduğunda tahtaya el ile tokmak gibi üç kere vurulması da, kötülükten korunmak, kötü ruhların duymasını önlemek amacıyla yönelik bir inanıştır. (Güngör, 2007:3)

Kutsal Ağaç: Türk inanışları içinde yaygın olan bir diğeri ise ağaçlara çaput ve bez bağlama inanışdır. Bir tür kansız kurban olarak da adlandırabileceğimiz bu inançta, insanlar çeşitli dilek ve isteklerinin yerine gelmesi amacıyla söz konusu bez ve çaputları kendi kutsal bildikleri ağaçlara bağlamaktadırlar. Burada ağaçlara bağlanan bezler onu bağlayan kişinin vücudunun bir parçasını sembolize etmektedir. Yoksa onlar basit bir bez parçası değildir. Burada önemle üzerinde durulması ve belirtilmesi gereken bir konu da Yakut, Tuva Altay Şamanlarının gösterdiği kerametlerle, Müslüman Türklerce Evliya, Eren, Dede olduklarına inanılan kimselerin gösterdikleri kerametlerin aynı oluşudur. Örneğin, dona girme = biçim değiştirme, gizli şeyleri bilme, su üzerinde yürüyerek karşıdan karşıya geçme vs. (Güngör, 2007:1)

Anadolu sahası, ağaç kültürünün Müslüman Türklerdeki en ilgi çekici örneklerinin ortaya çıktığı yerlerden biri olarak görülmektedir. Tarih boyunca “ağaç” ve “evliya” arasında kurulan ilişki de dikkat çekmektedir.(Ocak,2000:138) Anadolu’da tek olan meşe ve ardıç ağaçlarını ziyaret etmek, ayin yapmak, ağaç dallarına dilek çaputları asmak yaygın pratikler olarak varlığını sürdürmektedir. Ağaçlardan, yağmur duası, çabuk evlenme ve hastalıkların sağaltımı gibi nedenlerle medet umulmaktadır. (Ocak, 2000:131-135) Ağaç üzerine yapılan bu pratik ve inanmalar da “ağaç kültü”ne bağlanabilir. Anadolu’da ağaç kültürünün kalıntıları hala yaşamaktadır. Ağaç hasta çocuklara öptürülür. Tahtacı kadınlar ağaca sarılıp kısırlıklarından kurtulmaya çalışırlar. Yörük boylarında ise, kutsal sayılan ağaçların yanında uzanılmaz. (Avcioğlu, 1995:359) Yine Anadolu’nun pek çok bölgesinde, ağaçlardan deva isteme, dileklerinin gerçekleşmesi için çaputlar bağlama gibi pratiklere de sık sık rastlanmaktadır

Kültür değerleri Türk kültürünün tarih içindeki görünümünün değişmesine ve gelişmesine paralel olarak bir değişim ve gelişim içinde olmuştur. İnanç merkezlerine bağlı kültür değerleri, yaşayan kültür topluluğunun dünya görüşüne ve değerler sistemine göre şekillenir. (Artun, 2004:121)

İnanç merkezlerinin Türk kültür ve toplum hayatında önemi büyüktür. Türklerin İslamiyet öncesi dini, tarihi, kültür ve toplum hayatıyla ilgili dünya görüşleri ve hayata bakışları konusunda ipuçları verir. Türkiye’de geleneksel değerler ve pratikler, yeni biçimlenmelerle modernleşerek varlığını sürdürmektedir. Anadolu’nun zengin inançlarla beslenmesi eski dönemlerden günümüze çok zengin bir inanç, değerler ve pratikleri bünyesinde yaşatmıştır. Bu bir tür halk inançları denilen “senkretist” (bağlaştırmacı) dinseliktir. (Atay,2000:47)

Geleneksel dinselilik günümüzde yeniden yapılanarak varlığını sürdürmektedir. Ocak’ın tespitiyle, dünyanın neresinde ve hangi devirde olursa olsun, halk muhayyilesi hiçbir zaman kendine ulaşan bir dinin resmi çerçevesi ile yetinmemiştir. Bu sebeple de daima bir takım insanüstü kuvvetlere ve bunların ortaya koyduğu harikulade olaylara inanma meylini olabildiğince korumuş ve bunun sonucu o dinin resmi çerçevesine popüler

mahiyette ikinci bir çerçeve eklemiştir. Hatta halk muhayyilesi, çoğu defa bu resmi çerçeveden ziyade söz konusu bu popüler çerçeveye bağlıdır (1992: 30).

Anlaşıldığı üzere atalar ve tabiat kültleri birleşip varlıklarını, özellikle evliya kültü şeklinde, İslami inanış ve uygulamaların içinde Anadolu'da sürdürmektedirler. Gök Tanrı ve buna bağlı iyelerle ilgili kültürler, özellikle Şamanlık ile bağlantılı olarak karşımıza çıkabilmektedir. Şamanizm'e ait olduğu görülen ya da kabul edilen uygulamalar ise daha çok, Anadolu'da hoca, kocakarı, derviş diye belirtilen şahıslar aracılığıyla sürdürülmektedir. Elbette bu tespitlerde bulunurken gözden kaçırdığımız ya da daha sonra ortaya çıkacak bulgular yeni verilerle karşımıza çıkabilir.

Yine değinilmesi gereken başka bir durum ise bu senkretik yapının yalnızca Anadolu'yla sınırlı olmamasıdır. Bu nedenle "İslam Düşüncesinin" bu durum karşısındaki duruşu da önemlidir.

Bu konuda Gündüz'ün değerlendirmeleri şöyle olmuştur: Gündüz, İslam düşüncesini; "tarih içerisinde temel İslami kaynaklar çerçevesinde Müslümanların hayata bakışlarını, çeşitli konulardaki görüş ve değerlendirmelerini ifade eden genel bir kavramdır." (1998: 43) şeklinde tanımlar. O, "Asrı Saadet" döneminde İslam düşüncesinin vahiy kaynaklı özgün bir yapıya sahip olduğunu, aklın ve vahyin özellikle vahye ters düşmeyecek şekilde öne çıkarıldığını, teolojik tartışmalardan uzak, vahyin insana çizdiği sade ve temel anlayış doğrultusunda bir çizgi izlenmeye çalışıldığını belirtir. (1998: 43,44)

Peygamberimizden sonraki dönemde fetih hareketleri hızlanmıştır. Müslümanlar birçok farklı kültür ve inançla karşılaştılar. Bu dönemde İslam'a girişi tamamıyla kişisel bir hidayet kavramıyla açıklamak makul gözükmemektedir. İslam'ın değişik kültürel ortamlarda yayılması ve hakim unsur hale gelmesiyle, ilk dönemin vahiy kaynaklı özgün İslam düşüncesi, birçok kurumsal inanç ve farklı arka plana sahip yerel geleneklerle yüz yüze geldi. Bütün bu unsurlarla İslam arasında etkileşim kaçınılmazdı. İslam'ın gayrimüslimlere tanıdığı hoşgörü ve tolerans sayesinde bu inançlar ve mensupları etki alanlarını genişletebildiler. Böylelikle kaynak ve metot açısından vahiy

temel alan ve akılla geleneğe vahiy doğrultusunda bir yer veren ilk dönemin özgün İslam düşüncesinden sapma hareketleri baş gösterdi. Şüphesiz, Asrı Saadet döneminin sonlarından itibaren İslam toplumunda baş gösteren siyasal ve sosyal kavga ve çekişmelerin de bu sapma sürecinde büyük etkisi oldu. (Gündüz, 1998: 44)

Sonraki dönem vahiyle birlikte, yerel gelenek ve kültürlerle de düşünce kaynağı olma yönünden ağırlıklı bir yer verildi Böylelikle düşünce planında İslami kaynaklar ile İslam dışı kaynaklara “senkretist” bir yaklaşım temayülü söz konusu oldu. En azından bazı gruplarca vahye dayalı bilgi, yerel gelenek ve kültürler doğrultusunda yorumlanmaya çalışıldı ve İslam ile yerel gelenekler arasında bir uzlaşmaya gidildi. Böylelikle birçok konuda ilk dönem İslam düşüncesi dışında görüşler savunan yeni düşünce ekolleri ve gruplar teşekkül etti. İslam dışı gelenek ve kültürel değerlerin İslam düşüncesi içine sokulması ve bu doğrultuda yorum ve değerlendirmelere gidilmesi, çeşitli bilim dallarındaki tedvin çalışmalarında da oldukça etkili oldu. Örneğin, başta tefsir olmak üzere birçok bilim dalında, çeşitli konuların açıklanmasında “İsrailiyyat” olarak adlandırılan Yahudi ve Hıristiyan malzemesi yoğun şekilde kullanıldı. Öte yandan, Eski Yunan felsefesi kaynakları ve Yeni Eflatunculuk düşüncesi İslam felsefesi, kelam ve tasavvuf gibi alanlarda yapılan birçok çalışmaya ilham kaynağı oldu. Ayrıca İslam hakimiyeti öncesi dönemde Ortadoğu’da yaşayan toplumlar arasında yaygın şekilde görülen ve münferit olarak ya da gruplar halinde dünyadan el etek çekme esasına dayalı asketik yaşam tarzı, sonraki dönemlerde çeşitli kesimler tarafından yorumlanarak İslam kültürü içerisine sokuldu. Böylelikle Hz. Peygamber’in züht yaşamışının bir takım görüntüleri abartılı bir şekilde alınarak, Hicri ilk iki asra adını verecek olan “Züht Dönemini” oluşturdu. (Gündüz, 1998:44)

İslam dininin ilk ortaya çıktığı ve yayıldığı coğrafyada, Arap, Roma, Mısır ve Sasani kültürü oldukça güçlü bir şekilde yaşamaktaydı. Hire ve Irak, Sasanilerin; Şam ise, Bizanslıların etkisi altındaydı. Bu hakim kültür ve medeniyetler İslam’la mücadele ve rekabet etmiştir. Bu köklü kültür sahipleriyle etkileşimin de İslam anlayışı üzerinde etkileri olmuştur.(Kutlu, 2001:19)

Türklerin İslam'ı kabul etme süreçlerinin ciddi bir şekilde değerlendirilmesi gerekmektedir. Ocak bu konu üzerinde durur ve genel olarak şu tespitlerde bulunur:

“Türklerin Müslüman olmadan önce de İslam'a çok yakın dini inançlara sahip oldukları, bu sebeple ona hiç yabancılik çekmeden ve direnmeden kolayca uyum sağladıkları", veya "büyük baskılar ve katliamlar sonucu ve zorla İslam'a sokuldukları" şeklindeki tezlerin yüzde yüz gerçeği yansıtmadığı, aksine bu sürecin, çok karmaşık siyasi, sosyo-ekonomik ve kültürel bir takım şartların tesiri altında cereyan ettiği bilinmelidir. Ulaşılabilen kaynaklardan elde edilen bilgiler Müslümanlaşmanın özellikle göçebe kesimde oldukça yüzeysel bir seyir takip ettiğini gösteriyor. Bu noktada, İslam'ın Türkler arasında nasıl bir zemine yayıldığını, bu zeminin siyasal, sosyo-ekonomik, kültürel ve özellikle de dini yapısını bilebilmenin, İslam'ın buralarda nasıl anlaşılıp yorumlandığı, ne gibi biçimler aldığı meselesinin, işte bu Türk halk İslam'ı dediğimiz olguyu anlamak bakımından büyük önemi vardır. Çünkü İslam öncesi dönemin bu sosyal tabanı, büyük ölçüde İslam'ın bu tabanda aldığı biçimi de tayin eden en etkili tarihsel faktördür. Eğer İslam Türk toplulukları arasına tasavvufi bir nitelikte girip önemli ölçüde bu niteliği koruyarak yayılıp geliştirse ki öyle olduğunu iyi biliyoruz, bunun bir sebebi, bu İslam yorumunun mistik bir nitelik arzemesi olduğu kadar, diğer bir sebebi de söz konusu sosyal tabanın, daha önceki dinlerin mistik karakterleriyle çok derinden yoğrulmuş bulunmasıdır.” (Ocak,2010:177,178)

Bu bölümde özellikle Türklerin eski inançlarının İslam'la olan ilişkisini ve eski inançlarından yeni dine aktardıklarını ortaya koymaya çalıştık. Bunun dışında da İslam düşüncesi gelişirken oluşan tablodan ve yeni anlayışlara karşı tutumundan çok kısa da olsa bahsettik. Ayrıca Türklerin İslam'a geçiş sürecinin genel kabuller dışında bir çok etkenin dışında gerçekleştiğine ve bunun muhakkak değerlendirilmesi gerektiğine vurgu yaptık. Bunların bugün Anadolu'da “yaşanan dini” anlamada önemli olduğunu;

Ayrıca, İslam'ın ilk asırlarında ortaya çıkan siyasi çatışmalar, maddi ve siyasi güce sahip olanların izledikleri politikalar, bunlara tepki olarak doğan halk Müslümanlığı'ndaki zühd hayatı, sonraki dönemlerdeki saltanat kavgaları, kurulan devletlerin İslam'ı kendi emelleri için kullanmaları, bu devletlerin oluşturdukları gelenekler (İslami Gelenek), bütün bunlardan rahatsız olan kabahati Kitab ve

Sünnet’den ayrılmış bu tip İslami yaşayışlara yükleyerek selefi hayata dönme mücadelesine girişmiş olana alim tabakanın ortaya çıkması, son asırda gayr-ı müslimlerin maddi-siyasi üstünlüğü karşısında ezilen İslam dünyası, bu durumla mücadele etmeye çalışan Modernist İslamcılarla, fıkhi geleneğe bağlı Müslümanların mücadeleleri, bunların Anadolu’ya (Türkiye’ye) yansımaları, oluşan siyasi-sosyal yapı, ideolojik kabuller, din söylemi üzerine olumlu ya da olumsuz yürütülen propagandalar vb. bütün unsurların “yaşanan din” üzerinde etkilerinin göz ardı edilmemesi gerektiğini düşünmekteyiz.

Son olarak şunu vurgulamak gerekecektir. Bütün bu sebepler dini (İslam’ı) değiştirmemiştir. İnsanların İslam’ı farklı şekilde anlama ve algılamalarında etkili olmuştur. Bugün Anadolu’da bir çok din söylemi mevcuttur. Önemli olan bunların bir çekişme ve çatışmaya (özellikle Alevi-Sünni) dönüştürülmemesidir.

3. Türk Toplumunda Dini Yaşamın Çeşitliği İçerisinde Halk Dindarlığı

Kutsalla kurulan bağla beliren ve “kutsalın tecrübesi” olarak tanımlanan din, tarihsel ve toplumsal şartlarda tezahür etmesi sebebiyle aynı zamanda toplumsal bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu sebeple din, insanlık tarihi boyunca toplumsal hayatın en önemli kurumlarından birisi olarak işlev görmüştür. Türk topluluklarında da dini, tarihlerinin hemen her döneminde ve buldukları her yerde toplumsal bir realite olarak görmekteyiz. (Günay,1998:57)

Dinin en temel işlevlerinden birisi insanları biri birlerine yaklaştırması yani yapıcı ve birleştirici olmasıdır. Sezen, “dinin faili ve taşıyıcısı olarak temel birim fert olmakla beraber, dinin o kadar zengin bir fikir ve sosyal muhtevası vardır ki, getirdiği muayyen ruhu, mensup olanların hepsi paylaşır. Bu durum fertleri birbirine yakınlaştırır ve ortak bir çok uygulamaya sebep olur.” (1998:115) diyerek bu yönü vurgulamıştır.

Fakat, dinin her zaman toplumu uzlaşmacı, bütünleştirici ve özgürlükçü bir anlayışta örgütlediğini ve cemaatleşmeyi sağladığını söylemek mümkün değildir. Özellikle, din ilk ortaya çıktığı dönemde ve hatta sonraki dini ikaz ve uyarının yoğunlaştığı

dönemlerde, toplumu inananlar ve inanmayan şeklinde ikiye ayırması, dinin ‘ayırıcı’ bir işleve de sahip olduğunu göstermektedir.(Dursun, 1992: 25,26) Nitekim, aynı toplumda farklı sosyal sınıflar ve gruplar ile, farklı yapı ve anlayışlara sahip olan sırf dini gruplar da (mezhep, tarikat ve cemaat) kaynağını dinden almaktadırlar. (Günay, 2000.252-286) Bu noktada dinin kendinden çok oluşturulan din anlayışları önem kazanmaktadır.

Ocak, tarihe ve günümüze baktığımız zaman, İslami anlayış ve yorumların, pratiklerin; devlet (siyasal İslam), din adamları (kitabi İslam), tarikatlar (mistik İslam), halk (popüler İslam) tarafından üretilmiş dört çeşidinden bahseder. (2010:174)

Bu dört kesimin ilk ikisinin, Fatımiler ve Safeviler hariç, diğer Müslüman devletlerde olduğu gibi, Osmanlılar’da da hemen bütünüyle Sünni İslam, son ikisinin de birer kesimiyle sünni, birer kesimiyle de heterodoks İslam içerisinde yer aldığına işaret eder. Dört sosyolojik kategoriye ayırdığı bu İslam anlayışlarının, bir yandan devlet politikası olarak, bir yandan din adamları kesiminin koyu kuralcılık ve muhafazakarlığı şeklinde, bir yandan da çeşitli tarikat çevrelerindeki içine kapanmış mistik yapısıyla, bugünkü durumda görünürde “hemen hiç bir fikri ve kültürel gelişme göstermeden” yüzlerce yıldan beri günümüze kadar sürdüğünü belirtir. (Ocak , 2010:174,175)

Tarihsel ve sosyolojik bir olgu olan “Türk Halk İslam’ı” nda iki husus öne çıkar:

Bu hususlardan birincisi, sosyal tabanı, yönetici elitin dışındaki halk kesimidir: Cumhuriyet dönemine gelinceye kadar Türk tarihinde merkezi teşkil eden yönetici elitin inanç tercihi olan kitabi İslam’ın aksine, Halk İslamı’nın sosyal tabanı taşra şehirlerindeki orta sınıf halk ve kırsal kesimden oluşuyordu. Bu ayrışmada daha ziyade sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel, hatta siyasi faktörler rol oynamıştır. Nitekim, bir kısım köylü ve konar-göçer nüfusun önemli bir kısmı, daha Orta Asya’dan beri heterodoks İslam dediğimiz, Sünnilik dışı bir yorumu geliştirmişlerdir. İkincisinin ise teolojik yapısı geleneklerce oluşturulmuştur: Kitabi Sünnilik genellikle, daha baştan kitabi esaslarla belirlenmiş, tespit edilmiş sistemli bir teolojiye dayanmıştır. Halbuki halk İslam’ı ve özellikle heterodoks İslam, geleneksel ortamın ürünü olduğu için, bu

ortamın taşıdığı çeşitli inançların karışımından oluşan senkretik bir yapı sergiler.(Ocak, 2010:181,182)

Gerek Sünni , gerek heterodoks “Halk İslam’ının” başlıca şu üç ana unsuru belirgindir: Birincisi, “Halk İslam’ı” münhasıran mistik bir karaktere sahiptir. Bunda, Türklerin eski inançlarının barındırdığı güçlü sihri ve mistik karakter ve İslam’ın Türkler arasında yayılmasında sufilerin büyük rolü dolayısı ile tasavvufun etkinliğidir. İkincisi, “Halk İslam’ının” senkretik (bağdaştırmacı) ve mitolojik oluşudur. Türklerin İslam’la tanışmasıyla uzun yüzyıllar süren, Orta Asya’dan Balkanlara uzanan süreçte çok kültür ve inançlarla etkileşim halinde olmuşlardır. Bu etkileşim sonucunda eskiye ve diğer kültürlerle ait inançların kullanmış olduğu bir çok yöntem özellikle de tasavvuf çevrelerince kullanıldı ve bir literatür doğdu, bu günümüze kadar bir çok yazılı ve sözlü gelenekle taşındı. Son olarak, “Halk İslam’ı” mehdici bir yaklaşıma sahiptir. Bu durum özellikle merkezi iktidarın baskısı altında kalmış olan halk kesimlerinde görülmektedir. Baskılar altında bulunan halk onları bu durumdan kurtaracak “ilahi bir kurtarıcı” beklentisinde olmuştur. (Ocak, 2010:185-188)

Ocak, bu tespitleri ile günümüze ulaşana kadar oluşmuş “İslam Anlayışı’nın” tarihi serüvenini özetlemeye çalışmıştır. Biz bu unsurları da dikkate alarak bundan sonraki bölümde halkın din algısı ve dindarlığı üzerindeki görüşlere yer vererek günümüz din anlayışını ortaya koymaya çalışacağız.

Günay, geleneksel bir dindarın dini tutum ve davranışlarının arkasında yer alan öğeleri; Kuran ve hadislerle belirlenen esaslara dayanan inanç ve pratikler, İslam ulemasının tarih boyunca geliştirdikleri hususlar, tasavvuf ve tarikatların etkileri, bir kısmı halkın eski kültürleri, dinleri ve inançlarından arta kalan veya türlü etkileşimler sonucu başka kültürlerden aldığı, bir kısmı da bizzat kendi kültürü, gelenek ve göreneklerinden ibaret olup, kısmen veya tamamen dini bir kılığa sokulmuş inanç ve pratiklerden oluştuğunu belirtir. (1999: 45)

Dinsellik, mezhebi farklılaşmalardan etnik çeşitliliğe, coğrafi dağılımdan siyasi tercihlere kadar belli düzeydeki ayrışmalara imkan veren gevşek bir örüntüler toplamı

özelliğine sahiptir. Aslında dindarlığın tek tek bireyler söz konusu olduğunda başta eğitim olmak üzere, cinsiyet, yaş, medeni durum, sosyo-ekonomik statü, meslek, modernlik deneyimi (geleneksel-modern, kentsel-kırsal ayrışmalar), bireysel talepler vs. gibi çeşitli değişkenlerle ilişkilendirilebilir boyutları bile bu ayrışmada açıkça yönlendiricidir. Yine de Türkiye dindarlığına hakim tonları kazandıran temel özellik, dinselliğin kültürel dağılımıyla ve buna dayalı aidiyet örüntüleriyle daha sık ilişkilendirilebilir. Öte yandan, bu farklılıkların bir öznellik boyutundan her zaman için söz etmek mümkün görünmektedir. (Subaşı, 2002:18)

Mutlu, halkın, dini inançları ve değerleri gözeterek birbirini değerlendirdiğini ve dini kültürün ortaya koyduğu ibadetler (namaz, oruç, Kur'an okuma vs.) esasına göre dindarlık tanımları yaptığını belirtir. Fakat bu gibi yaklaşımların gözleme dayalı kişisel yorumların ötesinde objektif bir gerçeği ifade edip etmediği konusunda şüphededir. İslam ile ilgili olarak yapılan araştırmalarda da çok defa yazarın kendi inancını belirten nitelikteki varsayımların tartışıldığını belirtir.(1989:194,199)

Türk toplumunun aktüel dini hayatına ilişkin yapılan bilimsel çalışmalarda, özellikle halk arasında, geleneksel dini unsurların oldukça ağır bastığı görüşü sıkça dile getirilmektedir. (Günay,1999:252; Mardin,1993:108-122; Ocak,1999:47) Öncelikle, Türk toplumunda dini yaşantının çok yönlü ve dinamik bir karaktere sahip olduğunu belirtmek gerekir. Türk toplumunun bu çok yönlü dini yaşayışı ile alakalı tipolojik değerlendirmelerde, bir takım farklı dindarlık tiplerinin mevcudiyetine işaret edilmektedir. Örneğin Günay, uygulamalı bir çalışmasının sonucunda, Türk toplumundaki dini yaşayışın dörtlü bir tipolojisini yapmaktadır. Buna göre, kentin orta ve alt tabakalarıyla kırsal kesimde yoğunlaşan “geleneksel halk dindarlığı” birinci tip dindarlık tarzını ifade etmekte olup, kökleşmiş ve kalıplaşmış unsurlar hakim durumdadır. Şekilcilik, geleneksellik, taklitçilik, ritualizm ve derin teolojik konulara fazla yer vermemek bu tip dindarlığın karakteristik özelliklerindedir. Günay’ın tespit ettiği diğer dindarlık tarzları ise; belli bir dini eğitim ve kültüre sahip dini elit zümre arasında geçerli olan “seçkinlerin kitabi dindarlığı”, dinin tanrı ile kul arasında kutsal bir bağ olduğu anlayışından hareketle bireysel nitelikteki “laik dindarlık” ve bütün bu tipler arasında geçiş teşkil eden “tranzisyonel dindarlık” tipleridir. Özellikle ilk iki dindarlık

(geleneksel halk dindarlığı ve seçkinlerin kitabi dindarlığı) tipinin Türk toplumunun dini yaşantısını anlamadaki önemine değinmektedir.(2000:367) Mardin ise Türk toplumunda din eğitimi alan insanların “kitabi, entelektüel dindarlıkları” yanında, halk kesiminde yaygın olan ikinci bir dindarlık tarzı olarak “halk dindarlığı” tiplerine vurgu yapmakta; Türkiye’de halk inançlarının kendi içinde anlamlı bir tür olarak hayatiyetini sürdürmekte olduğunu ve halk katında bir takım fonksiyonlar da icra etmekte olduğunu belirtir. (1993: 110, 147). Bu noktada, Türk toplumunun dini yaşantısının doğasını anlamada birincisi yanında ikinci tip dindarlığın değerlendirme dışı tutularak unutulduğuna, bunun ise çok yanlış olduğuna işaret etmektedir. (1993: 110)

Halife’ye göre İslam’da dindarlık, “geniş inanç ve uygulama şekillerini kapsayan çok boyutlu bir kavram olduğu ve kişinin ideal ve davranışlarının birbirine bağlı bulunduğu faraziyesine dayandığı için, genel anlamda birbiriyle ilişkili iki açıdan ifade edilebilmektedir: 1. Ferdin, kainatın Yaradan’ı ve ibadet edilmeye layık olan Allah’a eksiksiz ve samimi inancını ve Onun meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine, kıyamet gününe ve ahrete olan inancını gösteren inanç boyutu (Batni/kalbi boyut); 2.Allah’ın emirlerine eksiksiz bir itaat ve teslimiyet ile Allah’ın yasakladığı hareketler ve davranışlardan kaçınma yoluyla, inananın günlük davranışlarının ve faaliyetlerinin yansıttığı dindarlığın davranış boyutu (zahiri/ameli boyut).” (1994:9-20) Türk geleneksel dindarlığı daha çok batni/kalbi boyut üzerine kurgulanmış görülmektedir.

Ülkemizde halk dini, hem günlük ibadetlerini düzenli olarak yerine getiren, hem de düzensiz ya da pek nadir yapan, ama kendini “Müslüman” olarak tanımlayan insanların inanç ve uygulamalarını ihtiva etmektedir. Burada, insanların günlük hayatında sergiledikleri inanç ve uygulamaların, iman edilen dinin resmi öğretilerine uysa da uymasa da, “dini” olarak kabul edilmektedir. (Ünal, 2004: 45)

Halk inançları, Türkiye ve Türk dünyası açısından her zaman büyük önem taşımıştır. Çünkü, çok geniş bir coğrafyada yaşayan Türk topluluklarını birbirine bağlayan en önemli unsurlar halk inançlarında bulunmaktadır. Türkiye’de, Alevi veya Sunni Türklerin ortak paydalarını, İslam dininin inanç ve ilkeleri olduğu kadar halk inançları oluşturmaktadır. Eroğlu, Türk halk inançlarının, Aleviler arasında yaygın olduğu kadar

Sünniler arasında da yaygın olduğunu, Aleviler arasında “dede”, “baba” ile ilgili inançlar, onlara atfedilen olağanüstü olayların benzerleri Sünniler arasında veli, şeyh, keramet şeklinde kendini gösterdiğini, Türk halk inançlarını anlamadan Türkiye’de Alevileri de Sünnileri de anlamının doğru bir şekilde değerlendirmenin mümkün olmadığını, Aleviler için eski Türk inançları ne kadar söz konusu ise Sünniler için de bu inançlar aynı şekilde söz konusu olduğunu belirterek; Türk Halk inançlarının, Türkiye ve Türk dünyası açısından her zaman büyük öneme haiz olduğunu vurgulamış, çok geniş bir coğrafyada yaşayan Türk topluluklarını birbirine bağlayan en önemli unsurların halk inançlarında bulunduğunu belirtmiştir. Türkiye açısından halk inançlarının değer ifade eden diğer bir yönünün de etnik gruplarla ilgili olduğunu, Türkiye’de, yüzyıllar boyunca aynı dini benimseyerek yaşayan ve Türk milletini oluşturan farklı etnik grupların bulunduğunu; bu grupların, Türk milletini oluşturan unsurlar olduğunu, “halk inançları” bakımından bu grupların birbirleri ile çok geniş bir ortak paydalarının varlığını vurgulayarak; bu inançların, bidat, hurafe olarak dışlandığında bu ortak paydaya da zarar verileceğini belirtmektedir. (Eroğlu, 2006: 90)

Böylelikle “halk inançlarının” bir başka yönüne de dikkat çekmiş, Türkiye’de milli kimliğin oluşmasının birlik ve beraberliğin, ortak tarihin ve geleceğin ana unsurlarından biri olarak “halk inançlarının” ve “halk dindarlığının” değerini ortaya koymaya çalışmıştır.

Halk dindarlığı konusunun, Türkiye’deki dini hayatı anlamada büyük bir yeri ve önemi bulunmaktadır. “Halk dindarlığı denilen olgunun, Anadolu’nun geçmişi ve bugünü için de büyük bir anlamı vardır. (Köprülü,1996:48) Bu çeşit dindarlık yapısal olarak geçmişten günümüze bir çok uygulamayı içerisine alan geniş bir çeşitlilik arz eder. Sembolik ve mitsel düşünme tarzıyla bazı kollektif yönelimlerin etkilerine açıktır. Özellikle kitlelere özgü coşku, heyecan ve duygusallık, dine bağlılık tarzı ve kanaatlerde de kendini göstermektedir. Öte yandan yine kitlelere has bir fenomen olarak öne çıkan, bir önder ve rehber öncülüğünde kurtarıma düşüncesi de bu dindarlığın en belirgin özelliklerindedir. Onun içeriğinde yüksek tipli kitabi dinlere uygun kavram ve inançlarla birlikte, geleneksel kabul ve hurafelerin karışımını bulabileceğimiz bir senkretizm bulunmaktadır. (C.Çelik, 2002: 89,90) Arslan da Türk halk dindarlığının

Senkretist bir karakter taşıdığını belirtir ve içinde tasavvuf, Şiilik, Sünniliğin yanı sıra eski Türk inanç ve geleneklerini barındırdığını söyler. Bu dindarlığın bilgi kaynağının kitabı olmayıp kulaktan dolma bilgiler olduğunu vurgular. (2004: 133-142)

Günay ise toplumsal farklılaşma, iş bölümü ve uzmanlaşmanın belli bir karmaşıklık düzeyine eriştiği toplumların dini yaşayışları ve kültürlerinin değişik yapılar ve biçimlerde ayrılaşıp farklılaştığını, karmaşıklılaşıp kurumlaştığını belirtir; böylesine karmaşık dini-sosyo-kültürel yapılarda belli otoritelerin etrafında kurumlaşmış “remi” veya “kitabi din” ile “halk dini” ve/veya “halk dindarlığı” nı birbirinden net bir biçimde ayırt etmenin mümkün olmadığını vurgular. (Günay, 2003: 5-33) Türk toplumunun dini yaşantısında, Günay’ın ve diğerlerinin belirttiği dindarlık tarzlarının mevcudiyetini hala muhafaza ettiği, geniş halk kesimlerinde ise halk dindarlığının yaygın biçimde mevcut olduğu kanıtlanmıştır. (Arslan, 1997; 2002)

4.Cumhuriyet Türkiye’inde Dine Bakış ve Halk Dininin Yeri

Pek çoğu otoriter siyasi rejimler yoluyla göreceli laik devlet sistemi kurmuş olan Müslüman ülkelerin hepsinde, laiklik ve demokrasi arasında gizli ama şiddetli bir gerilim olduğu görülür. Türk modernizasyonu ve siyasi tarihi, laiklik ve demokrasi arasındaki bu gerilimi açık şekilde ortaya koyma açısından belirgin ve önemli bir örnektir. Bu gerilimin oluşmasının altında, modernist seçkinlerin, demokrasinin halk egemenliği prensibinin İslamcı değerlerin kamusal alanda temsil edilmesine yol açacağı korkusunu taşımalarıdır. İslami değerlerin kamusal alana bir kez çıkmasının er ya da geç laiklik ilkesini tehdit edeceği endişesi, devlet otoritesinin laikliği katı bir şekilde uygulanmasına bahane üretmiştir. (Göle,2002:63)

Aslında Osmanlı’da, ulema sınıfı güç yitirmekte olduğu için, Batı eksenli pozitivist/laik gelişmelere verilen tepkiler çok şiddetli olmamıştır. Laiklik, Cumhuriyet Dönemi’nde devletin resmi ideolojisinin ana unsurlarından biri olarak ortaya konduktan sonra, daha ziyade sorun olmaya başlamıştır. Cumhuriyet Dönemi, laiklik anlayışı temelinde, Osmanlı’dan radikal bir kopuş olarak değerlendirilebilir. Tekke ve zaviyelerin kapatılması, medreselerin tasfiye edilmesi, Latin Alfabesi’ne geçilmesi gibi

dönüşümler, bir yönüyle Batılı anlamda laik bir zeminin oluşturulmasına imkan verirken, bir yönüyle de Osmanlı'nın kurumsal yapısını tasfiye etmiştir. Büyük ölçüde bununla bağlantılı olarak, Türkiye'de laiklik anlayışı, düşünsel arka planından ziyade uygulama alanında oluşturmuş olduğu sorunlar nedeni ile problem alanına dönüşmüştür. (Mert, 1994, 1998)

Laiklik ilkesinin oluşturduğu kaygı; insan hayatının kamu alanı ile özel alan çerçevesinde ikiye bölünebileceği ve bu iki alana iki farklı tasavvur, ahlak, ilkeler dünyasının hükmedebileceği varsayımıdır. Bu öncelikle insana modern tasavvurun getirdiği tanımdır; dini tasavvur insan hayatını bölünmez bir bütün olarak değerlendirir. Bu noktada insanın dinsel tanımı ile modern tanımı farklıdır ve birbiriyle çelişir. Dinin modern toplumda yaşamasını sorunlu kılan önemli gerilimlerden biri budur. Türkiye'de bu kaygının oluşturduğu atmosfer modernlik ile gelenek arasındaki mücadelenin siyasal alanda gerçekleşmesine zemin hazırlamıştır. Laikliğin sadece siyasal çerçevede değerlendirilmeye çalışılması dini pratikleri uygulamanın önünde ciddi engeller oluşturmuştur. (Mert, 1998:161,162)

Türkiye'nin Batılılaşma modelini belirleyen Kemalizm, aydın kesimin ve ordunun; İslamcılık, Kürt kimliği, solcu ideoloji ya da liberalizm yoluyla ifade edilmiş olsun sivil toplumun özerkleşmesine karşı duydukları ortak tepkiyle şekillenmiştir. Cumhuriyet döneminin siyasal tarihi boyunca, göreceli önemi konjonktüre göre değişen bu dört fobi, siyasal otoriteryanizme temel bir ideolojik neden oluşturmuştur. (Göle,2002:64)

Devletle din arasındaki ayrım çok net şekilde Cumhuriyet'le birlikte belirginleşmiştir. Çünkü Cumhuriyet daha kuruluşundan itibaren dinle kendi arasına herkesin çok açıkça fark edebileceği bir mesafe koymuştur. Bu mesafe bazen açılmış, aradaki makasın çok genişlediği zamanlar olmuş bu makas zaman zaman kapanmıştır. Ancak din cumhuriyetin resmi söyleminin arasında sürekli var olmuştur. Cumhuriyet dini kendi resmi söyleminin parçası haline getirmiştir. Birinci mecliste “devlet dini İslam'dır” maddesi kabul edilmiş. Böylelikle dini kendi yedeğine alan biraz dinle devletin ortak hedefleri varmış havası yaratan, ortak duygusallık ortamı hazırlayan anlayış geliştirilmeye çalışılmıştır. Ancak ilerleyen dönemlerde belki kurucu elitin din

karşısındaki bazen kayıtsızlığı, bazen nefreti, bazen düşmanlığı, bazen de lakaytlığı... yani bu seçeneklerin içinde hepsi var, bütün bunların birleşiminden ortaya çıkan bir dine karşı çekilme, dini tavsiye etme durumu söz konusu olmuştur. (Burada dinden kastedilen daha çok dinin hayata dair pratik uygulamalarıdır.) Tekke ve zaviyeler kanunu aracılığıyla devlet, meşruiyetini kendinin belirlediği bir kategori dışında hiçbir İslami talebe hiçbir İslami söyleme geçit vermemiştir. Aleviler, tarikatlar, devlet kontrolünden bağımsız tüm cemaatler, bir şekilde kanun önünde gayri-resmi, gayri-meşru hale getirilmiştir. Ayrıca dinin ismi kullanılarak resmi söylem dışındaki herşey batıl inanç, hurafe şeklinde değerlendirilmiştir. Ardından “Tevhid-i Tedrisat Kanunu” ile devletin genel geçer ilkelerinin hemen her eğitim kurumunda her müfredatının içine sızacak şekilde tasarlanması önemsenmiştir. Bu yolla devlet belli bir dini, belli bir söylemi, belli bir inanç ve pratiği, algıyı bu iki kanun aracılığıyla ile gündelik hayatta resmileştirmiştir. Başka bir dizi reformla da kurulmak istenen sistem güçlendirilmiştir. (Subaşı, 2010:255-258)

Böylelikle daha ziyade hakim topluluğun (Sunni İslam) uysallaştırılması, homojenleştirilmesi hem devlet otoritesi eliyle hem de o otoritenin oluşturduğu tek tip “resmi din” eliyle gerçekleştirilmiştir. Görünürde devlet gerçek İslam’ın! (Bidat ve hurafelerden arındırılmış, modernize edilmiş, Sunni İslam’ın) yanında konumlanmıştır. Diyanet ona göre dizayn edilmiştir.

Aslında tarihsel bir olgu olan Halk İslam’ı ile Kitabi İslam arasındaki ayırım Cumhuriyet Türkiye’sinde de sürdürülmüştür. Halk İslam’ına ait unsurları çoğunlukla hurafe olarak gören bakış resmi din söyleminde belirleyici olmuştur. Nitekim, Cumhuriyet “diyanet işlerini” organize edip kurumsallaştırırken “köhne” dinsel kalıpları cahil halktan söküp atma ve dini hurafelerden arındırarak modern anlayışa göre yeniden tanımlama misyonunu yüklenmiştir. Halk İslamı ile Kitabi İslam arasında var olan uçurum Cumhuriyet elitlerinin Halk İslam’ının heterodoks karakterini istisna saymalarına yol açmıştır. (Su,2009:89) Ancak bu zümrenin istisna saydığı tek durum bahsedilen konu değildir. Çünkü bu elit, kurgulanan yeni cumhuriyet tezine karşı gördükleri (özellikle; İslamcıları (devrimin bir takım uygulamalarına karşı çıkanları) Alevileri (homejenleştirme çabaları

nedeni ile), Kürtleri (tek millet düşüncesi nedeni ile) her unsuru istisna saymıştır. Bunun için de “ihtilal hukukunu” her an her zeminde devreye sokmuştur. (Akyol: 2012)

Milli kimlik inşa edilirken tarihsel bir geçmişle ilişkisellik kurulmuş; bu bağlamda gelenek yeniden icat edilmiştir. Dinsel geleneğin oluşumunda, gerekli kurgusal araçlar Sünni İslam’dan devşirilmiştir. Bu tercihte, Sünni İslam’ın devlet iktidarıyla olan tarihsel ilişkisinin payı büyük olmuştur. Ulus-devlet, kültürün ulusallaşması için gerekli olan mit ve sembollerin üretilmesinde İslam öncesi Türk kültürüne odaklanırken, meşruluğunu sağlamak için gerekli olan dinsel bağlamı Sünnilik’e referansla kurmaya çalışmıştır. Bunda etkili olan durum toplumu bir arada tutma kaygısı olmuştur. (Su,2009:88)

Türkiye’de, dini modernleştirme eğilimleri, Osmanlı’dan başlayarak Sünni İslamı veri alan bir yaklaşım içinde olmuştur. İlahiyat çevreleri ya da laik çevreler, halk inançlarının kendi içinde anlamlı bir yorum olduğunu kabul edecek yaklaşımlardan uzak durmuşlardır. Halk inançları hep hurafe kategorisi bağlamında değerlendirilmiştir. Bu durum Sünni İslam’ın uzun vadeli etkisini göstermektedir. (Mardin, 1992:148) Elbette bunda halkın uzun yıllar (İmparatorluk dönemi) bu geleneğin tesiri altında yaşamasının ve büyük oranda o geleneğe mensup olmasının, yeni ideolojinin en azından bu gelenekle çatışmak istememesinin de etkisi göz ardı edilmemelidir.

Milli kimliğin belirlenmesinde iki unsurun kullanılması zorunlu olmuştur. Bunlardan birincisi Türklük ki bu, kimliğin oluşmasının temel unsurudur. Diğeri ise İslam (daha ziyade sünni yorumu). Bu ikilik içinde bir gerilim bulunmakla beraber, din toplumsal işlevine indirgenerek milli kimliği tamamlayıcı niteliğiyle tanımlanmıştır. (Su, 2009:89,902) Bu nedenle oluşturulmak istenen sentez (Türk-İslam) için din bir hamur olarak telakki edilmiştir.

Bu gün gelinen noktada geçmişten günümüze; İslam düşünce tarihinde, diğer teistik dinlerden Yahudilik ve Hıristiyanlık’ta olduğu gibi, “dinin ne olduğu, nasıl anlaşılacağı, nasıl açıklanacağı, ne şekilde yorumlanacağı, nasıl anlamlandıracağı ve ne şekilde yaşanacağı” konusunda birbirinden farklı siyasi, itikadi, fıkhi, içtimai, ahlaki ve felsefi

pek çok söylem geliştirilmiştir. Bunları bireysel söylemler olarak Hz. Ali, Hz. Ömer, Ebu Hanife, Ahmed Yesevi, Fazlur Rahman, Seyyid Kutub, Ayetullah Humeyni ve diğerlerinin din söylemi; etnosantrik açıdan Emevi, Haşimi, Arap, Acem, Fars, Türk din söylemi; politik-dini açıdan Harici, Mürcii, Şii, Mutezili, Haşevi, Batini, Eşari, Maturidi, Selefi, Sünni, Nusayri, Yezidi, Vahhabi, Kadiyani ve saire-nin din söylemi; fihhi mezhepler olarak Hanefi, Şafii, Maliki, Caferi ve diğerlerinin din söylemi; sufi tarikatlar olarak Nakşi, Kadiri, Rıfai, Alevi-Bektaşî ve sairenin din söylemi; meslek grupları esas alınarak politikacı, ahlakçı, filozof, hukukçu, hadisçi, sufi ve sairenin din söylemi; metodolojik açıdan akılcı/usuli, nakilci/ahbari, rey taraftan, hadis taraftarı, batini, zahiri, sezgici/irfani, beyani, burhani din söylemleri; ideolojik ve oryantalistik bir yaklaşımla heteredoks ve Ortodoks din söylemleri şeklinde bir çok söylemden anlayıştan bahsedebiliriz. (Kutlu, 2001:15) Türkiye’de de bu söylemler etrafında oluşturulmuş bir çok anlayışın olduğunu gözlemleyebiliriz. Yine oluşturulmak istenen “resmi din anlayışının” içerisinde ya da dışında kalmış kitlelerin varlığından bahsedebiliriz.

Yukarıda bahsedilen bu tasniflere ve bir önceki bölümde değindiğimiz dindarlık tipolojilerinde görüldüğü gibi, Türk toplumunun dini yaşantısı bütün çabalara rağmen çok yönlü ve çok boyutlu bir nitelik arz etmektedir. Bunlar arasında da geleneksel halk dindarlığı (hurafe/batıl, bidat olarak nitelendirilme çabalarına rağmen) geniş halk kitlelerinde yaygın olarak hayatiyetini devam ettirmektedir.

Aslında bu durum (halk dinini dış etkenlere açık olması) bir şekilde halkın oluşturmuş olduğu hayat tarzını sürdürülebilmesinin de alt yapısını oluşturmuş, sistemin (yönetimin) de önünü açan daha rahat hareket etmesine izin veren gevşek (yönlendirilebilir) bir din anlayışının yaygınlaşmasına zemin hazırlamıştır. Türkiye’de halkın büyük bir bölümü bir çok çeşitlilik barındırmasına rağmen devlet otoritesinin kurguladığı din anlayışının dışında (bu daha ziyade milli kimliğin bir unsuru olara görülüyor ve Diyanet İşleri Başkanlığınca yürütülüyor) etkili bir yönelime sahip değildir. Bu noktada Çarkoğlu ve Toprak’ın TESEV adına yaptıkları çalışmanın sonuçları ilgi çekici olmuştur. Bu çalışmada halkın %86’sı DİB’nin meşruiyetini ve olması gerektiğini iddia etmektedir. (Çarkoğlu; Toprak, 2006: 94-97) Çarkoğlu ve Toprak çalışmalarında Cumhuriyet

Devrimi'nin temel taşı sayılabilecek medeni kanun hükümlerinin, büyük çoğunluk tarafından destek bulunduğunu, Türkiye nüfusunun çoğunlukla Müslümanlardan oluşmasının, İslami kesimin varsaydığı gibi dinin siyasal yaşamda rol almasına destek oluşturmadığını, laik kesimin korkularını besleyecek bir şekilde şeriat devleti kurulması için taban da oluşmadığı sonucuna ulaşmışlar; yine bu araştırmaya göre, Türk halkının büyük bir çoğunluğunun dinine bağlı ve ibadetlerini yerine getiren inançlı Müslümanlardan oluştuğunu, ancak dini inanç ve ibadetlerin, gene halkın büyük bir çoğunluğu tarafından kişisel yaşamla sınırlı görüldüğünü, dinin kamu yaşamını etkilemesinin pek tasvip edilmediğini, buna karşın, devletin de dini yaşama müdahale etmemesi gerektiğini düşünenlerin çoğunlukta olduğu sonucuna ulaşmışlardır. (Çarkoğlu; Toprak, 2000)

2006'da yapılan aynı konuya ilişkin araştırmada ise Türkiye'de halkın giderek dindarlaştığı, ancak bununla birlikte toplumda dindarlığın artmasıyla devlet düzeninin laik ilkelere uzaklaşacağı gibi bir yargıya varmanın mümkün olmadığı, Türkiye'de dindarlık ile laiklik arasında bu tür bir bağlantının gözükmediği, gerek 1999 araştırmasının gerekse bu araştırmanın sonuçlarına bakıldığında ortaya çıkan tablo, laikliğin tehdit altında olduğu ve Türkiye'de bir din devleti kurulmasının desteklendiği iddialarının halkın çoğunluğu tarafından bu şekilde algılanmadığını göstermiştir. Algılamaların ötesinde, din devletinin çoğunluk tarafından destekleneceğine dair bir bulguya da ulaşılmamıştır. Bilakis, şeriat devletini destekleyenlerin oranında ciddi bir düşüş olmuştur. Bu araştırmanın en temel sonucu ise şu şekilde ifade edilmiştir. "Ülkede değer yargıları, kültürü, dünyayı algılayışı ve siyasi tercihleri ile birbirinden ayrılmış iki farklı toplumsal yapı vardır. Türkiye adeta birbirinden keskin çizgilerle ayrılmış farklı iki toplumu bir arada barındırmaktadır. Bir yanda, kentli, daha iyi eğitilmiş, görece yüksek gelirli, kendilerini dini değerlere aşırı bağlı hissetmeyen, laik olduğunu söyleyen bir kesim ile, öte yanda kırsal bölgelerde yaşayan, daha az eğitilmiş, görece geliri daha düşük, kendilerini İslamcı ve dindar olarak tanımlayan bir başka kesim vardır." (Çarkoğlu; Toprak, 2006: 94-97)

Bu gün geçmişte bir çok mağduriyetleri yaşamış olan ve temel resmi din söylemine karşı ortaya çıkan cemaatlerin bir şekilde devletin din algısının parçası olmak için

yarıştığını görmekteyiz. (Subaşı,2010:256) Belki de bu durumun oluşmasında Nuray Mert'in iddiasının güç kazandığını da belirtebiliriz. Mert: “Yaygın kanının aksine, Türkiye’de sekülerlik veya dünyevileşme başarılı olmuştur. İslam adına yazılıp çizilen veya yapılıp edilenler büyük ölçüde sosyolojik olaylardır. Bu şartlar içinde din adına öne sürülen problemlerin çoğu sunni problemler veya dini kaygılar kisvesi altında ortaya çıkan kimlik sorunlarıdır.” (Mert, 1998:177) iddiasını bu şekilde dile getirmiştir. Bu iddia aslında Türkiye’de kendini bir sınıfa (İslamcı) ait görenlerin çok hızlı bir şekilde dönüşerek dünyevileştiğini ve her aşılın kimlik sorunu (meşruluk kazanma /kamu alanında görünür olma) ile de bunun daha hız kazandığını ortaya koymak istemektedir.

Yine bu nokta da, Diyanet İşleri Eski Başkanı Bardakoğlu'nun dindarlıkla ilgili değerlendirmelerine baktığımızda şu tespitleri yaptığını görmekteyiz:

“Dindarlık bir insanın öz sorunu, öz gerçeği, kendi sorunu. İbadet de kişinin özgürlük alanı ve tercihi. Peygamberimizin uyarısıyla söyleyeyim; dindarlığın en üst düzeyi, ibadetler değil ihsan mertebesidir. Çok geniş boyutuyla insan hakları, yetim hakkı yememe, temizlik, üretme, gıybet etmeme diye düşünürsek, Türkiye'nin dindarlaştığını söylemeyiz. Türkiye ve 21. yüzyıl dindarlığının en önemli sorunu, belli bir şekil, görsel yani ibadetlerde ve ritüellerde yoğunlaşmış dünyevileşmesi. Biraz da sekülerleşmesi. Bu ciddi bir sorun. Türkiye dindarlığının daha içselleşmesi, ahlakileşmesi ve bilgiye dayalı olması lazım. Türkiye’de görsel dindarlık artıyor. Umreye gidenlerin sayısı bizi yanıltıyor. Şekilciliğe karşı dindarlığın içeriğini dolduralım.” (Bardakoğlu: 2010)

Bu tespitlerle birlikte Bardakoğlu aynı söyleşide; Türkiye’de dinin sürekli ötekinin sorunu olarak görüldüğünden, Muhafazakarlıkla, sağcılıkla, solcukla, dinin/dindarlığın bir birleriyle karıştırıldığından ve sürekli dinin siyasi çekişme alanında kullanıldığından bahsederek bunların doğru yaklaşımlar olmadığını bu nedenle büyük bir zaman kaybı yaşamış olduğumuzu vurguluyor. (Bardakoğlu: 2010)

Ali Şeriatî kendi toplumunun (İran-Şii Toplumu) durumunu anlatırken genel olarak üç sınıfın varlığından bahsetmiştir. Bunlar:

- 1- Gelenekçi, mirasyedilerden oluşan dindar kesim.
- 2- Geleneksel dini anlayışı aynen kabullendiklerinden dolayı dine karşıt ve Batıcı (Garbzedede) okumuş/entelektüel kesim.
- 3-Her iki kesimin de saldırısına uğrayan ve dini gerçek yapısıyla algılamaya çabalayan kesim.(Şeriati, 1997)

Bu tespiti dikkatlice bakıldığında Şeriati'in "Anne Baba Biz Suçluyuz" eseri değerlendirildiğinde ortaya koyduğu sorunlar ile Nurettin Toçu'nun eserlerinde (Bknz:1998a:158;1998b:122;1998c:101;1993:146;1999:83) ortaya koyduğu şikayetlerin ne kadar benzeştiğini görebiliriz.

Bu bölümün sonunda şöyle bir değerlendirme yapmamız mümkün olacaktır. Bir tarafta, üzerinde yazılı kültürün özelliklerini barındıran, dini anlamada daha profesyonel bir sınıfın temsil ettiği, yazılı kaynaklara dayanan "kitabi dindarlık", öte tarafta ise mistik, büyüsel ve mitolojik unsurlara ve vurgulara sahip, derin dini bilgilere sahip olmayan, daha ziyade kulaktan dolma bilgilere sahip "halk dindarlığı" bulunmaktadır. Ayrıca öteden beri resmi ideolojinin yönlendirmesi ile oluşmuş ancak kendini bir türlü dinsel figürlerden ayrı tutamamış kendini "laik" diye tanımlayan dini pratiklere yabancı "kalbi temiz dindarlık". Bu anlayış daha ziyade devlet otoritesinin kurguladığı ama tam olarak da hedeflerine ulaşamamış "resmi din" olgusunu da içerisinde barındırıyor. Şüphesiz bunları birbirinden tamamen ayırıp karşı kutuplara koyarak değerlendirmek doğru bir yaklaşım olmayacaktır. Subaşı'nın tespiti ile ("devletin İslam'ıyla kamu içinde gerçekleşen sivil halk İslam'ı buluşmuştur. Ve birbirlerine acayip derecede kardeş hale gelmişlerdir." (Subaşı, 2010:256)) zaten buna da imkan yoktur. Bundan sonraki sorun daha ziyade siyasal alanın şekillendirilmesi sürecinde yaşanacak olan güç çekişmeleri olacaktır. Dini pratiklerin uygulanmasına dair problemler (bir kesim için) konjektürel olarak ortadan kalmış gözükmektedir. Ancak bunun dışında kalanların pratik alanla ilgili sorunları devam etmektedir. Ayrıca bu günkü konjoktürle belirginleşen din ya da dindar anlayışı beraberinde çok önemli nitelik sorununu da getirmiştir.

C. İSLAM DİNİ AÇISINDAN HALK İNANÇLARI

İnsan ilişkileri, gelenek ve görenekleri, adetleri ve inançlarıyla dini öğeler birbirlerine bağlıdır. Her toplumun kendine özgü medeniyeti, sanatı, edebiyatı, gelenek ve görenekleri, davranış kuralları ve dini inançları vardır. Genel olarak inançlar asıl kökünü dinden alıp, her toplumda kendi milli karakteri içinde görülmektedir. Kur'an'da: "Her millet için bir uyarıcı (peygamber) bulunmuştur." buyrulur. (Kur'an,35:24) Kur'an'dan öğrendiğimize göre peygamberlerin toplumlarına yönelik davetlerinin ilk mesajını Allah'ın birliğine iman ve O'nu tenzih ilkesi oluşturur. Bazı ayetler şöyledir: "And olsun ki Nuh'u elçi olarak kavmine gönderdik de dedi ki: Ey kavmim! Allah'a kulluk edin, sizin O'ndan başka tanrınız yoktur." (Kur'an,7:59) "Ad kavmine de kardeşleri Hud'u (gönderdik). O (kavmine) dedi ki: Ey kavmim! Allah'a kulluk edin, sizin O'ndan başka tanrınız yoktur." (Kur'an,7:65) "Semud kavmine de kardeşleri Salih'i (peygamber olarak gönderdik). Dedi ki: Ey kavmim! Allah'a kulluk edin, sizin O'ndan başka tanrınız yoktur." (Kur'an,7:73, 11/61) "Medyen (oğullarına) da kardeşleri Şuayb'ı (peygamber olarak gönderdik). Dedi ki: Ey kavmim! Allah'a kulluk edin, sizin O'ndan başka tanrınız yoktur." (Kur'an,7:85, 11/84)

Bu ayetlerden açıkça anlıyoruz ki, Hz. Adem'den son peygamber Hz. Muhammed'e kadar gelen bütün peygamberler toplumlarını hep aynı akaid esaslarına çağırmışlardır. Akaidin temelini de tevhit inancı oluşturmuştur.

Bu noktadan baktığımız zaman İslam Dini tevhit dairesi içersindeki uygulama ve davranışları kabul ederken bu daire dışına çıkan her türlü uygulama ve davranışın karşısında olmuştur. Toplumların gelenek ve göreneklerinin ve daha önce sahip oldukları inançların değerlendirilmesi tamamen bu prensip üzerinden yürütülmüştür. Kuran bu konuyla ilgili birçok mesaj içermektedir. Elbette ilahi bir din vasfında olan İslam'ın kendi kaynakları dışında beslenen inanç ve uygulamaları kabul etmesi düşünülemez. Tevhid inancı açısından baktığımızda, vahyin inişindeki gayelerden biri de toplumda var olan batıl itikatleri temizlemektir.

Hız.Muhammed'in peygamberlik görevi Hicaz bölgesinde Mekke ve Medine'de geçti. 23 yıllık bu görevin 13 yılı Mekke'de 10 yılı ise Medine'de geçmişti. (Özaydın,1991:364)

Hız. Peygamberin peygamberlik görevini ifa ettiği dönemin, kendi arasında taşıdığı nitelikler açısından Mekke Dönemi ve Medine Dönemi diye ayrılması, İslam Kültürü açısından ayrı bir önem taşımaktadır. Genel olarak, Mekke dönemi, inancıyla, ahlakıyla, sosyal ve kültürel değerleriyle, ayrı dünyaların insanı olan Arapları, inanç ve değerler yönünden yeniden ele alan bir süreç olarak geçmiştir. Bu dönemde inen sure ve ayetler, daha sonraki dönemlerde Mekki sureler, Mekki ayetler diye isimlendirilmiştir. Bu sure ve ayetlerin verdiği ana mesaj; inanç konusundaki yeni yapılanmadır. Bu yapılanmada eskiye ait olan (putperest düşünceler, politeist tanrı inançları, bir takım batıl inançlar) ve yeni gelen dinin prensipleri ile örtüşmeyen inanç ve davranışlar iptal edilmiş, yeni dinin öğretileri (tevhit inancı ve onun oluşturmaya çalıştığı hayat tarzı) anlatılmıştır. Medine dönemi ise Mekke döneminde yetişen yeni insan tipinin inanç ve düşünce sistemini pratik hayata geçirdiği dönem olarak kabul edilmiştir. Bu dönemde inen surelere Medeni sureler yahut Medeni ayetler denilmiştir. Bunların muhtevası ise, daha çok muamelat olarak bilinen, hukuk, iktisat gibi konularla birlikte, namaz, oruç, zekat gibi ibadetle ilgili konuları kapsamaktaydı. Hız. Muhammed'in 23 yıllık peygamberlik dönemi, Hız. Adem (a.s) ile başlayan ve zaman zaman fetret dönemleri geçiren Tevhit inancının, en son ve mükemmel şekliyle yeniden doğduğu dönme olarak belirlemiştir. Halkın üzerinde bulunduğu, sosyal ve kültürel miras üzerinde düzenlemeler yapılmış, tevhit inancıyla ters düşen bütün gelenek ve inançları reddedilmiştir. Kısa bir zaman diliminde yeni bir toplum yapısı meydana gelmiştir. Bu yapının temel özelliği, fitratı (yaratılışla sahip olunan, varlıkların yapısını oluşturan, geliştiren, değiştiren kanunlar) daima göz önünde bulunduran, adalet merkezli toplum oluşturma hedefi olmuştur. (Çelik, 1995: 311, 312)

Kuran, ("Bugün sizin için dininizi kemale erdirdim. Size nimetimi tamamladım ve sizin için din olarak İslam'ı seçtim." (Kuran, 5:3) İslam'ın, Hız. Peygamber'in sağlığında din olarak tamamlandığını belirtmektedir. Aslında bu bir sistemin tüm eksikliklerinin giderilerek mükemmelle ulaştırıldığı bir göstergesi olarak kabul edilebilir. Kur'an sadece yeni bir vahiy olarak değil aynı zamanda kendinden önceki kitapları da tasdik edip doğrulayan ve tamamlayan bir kitap olarak kendini

tanımlamıştır. ((Ey Muhammed!) Sana da o Kitab'ı (Kur'an'ı) hak, önündeki kitapları doğrulayıcı, onları gözetici olarak indirdik. Artık Allah'ın indirdiği ile aralarında hükmet ve sana gelen haktan ayrılıp ta onların arzularına uyma...“ (Kuran, 5: 48)) Hz. Adem'le başlayıp, Hz. Muhammed'le inşası sona eren bu sistem insanlığa kurtuluş yolu olarak sunulmuştur. Böylelikle bütün vahiylerin (Hz. Adem ile başlayıp Hz. Muhammed ile sona eren) özü tek olan Allah'a iman manasına gelen tevhidi esas almıştır.

Kur'an dinin tamamlandığını bildirmiştir. (Kuran, 5:3) Artık hiç kimsenin, İslam'a özellikle inanç ve ibadet planında bir şey eklemesi, ya da bir şey eksiltmesi mümkün değildir. İnsan kolay ve hoşuna gideni tercih etmeye eğilimlidir. Doğruyu bulmak ve iyi olmak ise bazı yükler getirmektedir. Bunların başında, bireyin bilgi vasıtalarını etkin kullanması ve tercihini bu istikamette yapması gelmektedir. (Tözluyurt, 2007: 36) Hz. Peygamber'in vefatını müteakip ortaya çıkan, dini nitelikli bütün oluşumlar, dinin anlaşılma biçimleridir. Müslümanlar bilgi birikimlerine, kültür seviyelerine göre İslam'ı anlamaya çalışmışlardır. (Tözluyurt, 2007: 29)

İslam öncesi Araplara ait geleneklerin ilahi vahiy tarafından değerlendirilmeye tabii tutulduğunu Kur'an'dan öğrenmekteyiz. Ayetler dikkatle incelendiğinde geleneklerin ilk etapta kabul veya reddedildiği sonucuna varılamaz. Geleneklerin akıl ve vahiy süzgecinden geçirilmesi istenmektedir. (Tözluyurt, 2007:50) Hz. Muhammed, kimi gelenekleri olduğu gibi kabul etmiş, kimileri üzerinde bazı değişiklikler yaparak benimsenmesine müsaade etmiş, kimilerini de tamamen ilga etmiştir. (Kılıçer, 1994: 15)

İslam'ın yayılış hızı ile İslam kültürünün yayılışı at başı yürümemiştir.(Kayaoğlu, 1980:205) Çünkü kültür bir özümseme ve benimseme işi olduğu için zamana muhtaçtır. Kültürlerin de birbirlerinden etkilenmeleri normaldir.

İlahi dinlerde mutlak kanun koyucunun Allah olduğu kabul edilir. O kanunların dışına çıkılmaz. Bütün dinler başlangıçta birtakım mesajlarla ortaya çıkarlar. Bu mesajlar muhteva bakımından bazen tabuları yıkmaya, eski dini anane ve inançları kaldırma, toplum içerisinde yaygın olarak yaşayan bazı kültürel değerleri kabullenmemeye esaslarını dayanmaktadır. Çünkü bütün dinler her yönüyle insana hükmetme iddiasındadırlar ve

bu bağlamda yeni değerler ortaya koyma çabasındadırlar. Ortaya konulan orjinal değerlerle eski değerlerin yer yer çatıştığı görülebilmektedir. (Şişman, 1994:28,29)

İslam Medeniyeti'nde, inançların eski medeniyetlerdeki izlerine rastlamak mümkündür. Zaten bir medeniyetin kendi içinde doğup gelişmesi olası değildir. İslam eski kültür ve medeniyetlerden etkilenmeyi bir kusur olarak değerlendirmemiştir. Doğal olarak da bu etkileşim olmuştur. (Çelik,1995: 314)

İslam inanç kültürü, tarihi süreç içinde birçok değişim göstermiştir. Hz. Muhammed'in vefatıyla başlayan mutlak otorite sorunu eski inançların daha kolay nüfuz bulmasına neden olmuştur. Eski inançlar şuur altına yerleştiği için uyandırılması da kolay olmuştur. Bunun uyandırılmasındaki unsur, halkın, o konudaki cehaleti, Kur'an ve Sünnet'in sunduğu bilgilerin bilinmemesi olmuştur. Hepsinden öte bu inanç öğelerinin psikolojik temellerinin olmasıdır. Yeni dinin (İslamiyet) getirmiş olduğu düşünce ve inanç sistemi özünde yatan doğru bilgi, sağlam irade ve salih amel esaslarındaki zayıflık veya eksiklik, eski inançların tekrar uyumasına zemin hazırlamıştır. Belki kültür tarihi açısından zenginlikler doğmuş, eski kültür unsuru, yeni kültür unsuru ve hatta ikisinin karışımı yeni yorumlar şeklinde ortaya çıkmıştır. Ama bu çeşitlilik mensup olunan dinin temel prensipleriyle çelişince o zaman ideal ve gerçekçi İslam anlayışından uzaklaşmalar meydana gelmiştir. Ortaya yepyeni, Hz. Peygamber'in tebliğ etmediği ama insanların İslamiyet adına yapa geldikleri değişik bir din anlayışı çıkmıştır. "Yunan felsefesi İslam kültürüne girmiş, Hellenistik ilim, İslam dünyası üzerinde kendini göstermiştir. "Bidat" kavramının ortaya çıkışı da bu döneme rastlar. Hicri birinci asır buna psikolojik zemin hazırlamış, ikinci asır ise, bidatlar doktrini halinde ortaya çıktığı zaman olmuştur. (Çelik,1995: 319-321)

1. Hurafe ve Bidat

Hurafe , "akla ve gerçeğe aykırı düşen aldatıcı söz" demektir. Masal, efsane ve genel olarak gerçek dışı olduğu kabul edildiği halde hoş giden nakil ve rivayetlere de hurafe denilmiştir. (Yel, 1998:381)

İbn Kelbi'nin rivayetine göre Hurafe, Beni Uzre veya Cüheyne kabilesine mensup birinin ismi idi. Bu kimse cinlilerin şerrine uğramıştı. Sonra kavmine dönüp hatıralarını anlatmış ve aklın kabul etmeyeceği şeyler söylemişti. Bunun üzerine kavmi kendisini yalanlamış ve artık bu tür şeylere "Hurafe'nin sözü" demişlerdir (İbnü'l-Esir, 1963:2/25; Ahmed b. Hanbel, 1981:6/157).

Hurafe, mantıki temeli olmayan telakki ve uygulamaları, din adına ileri sürülüp benimsenen batıl inanç ve davranışları ifade eden bir terimdir. Hurafeler, dinin aslında olmayıp, dine sonradan girmiş, dini bilgiler ve kaideler arasına karışmış boş inançlardır. (TDK, 2005:904; Doğan, 2003:502).

İslam dini açısından, Kur'an-ı Kerim ve hadisler'e dayanmayan uydurulmuş masallar hurafe kapsamına girer. Bundan dolayı da İslamiyet bunları batıl olarak nitelendirir (Hançerlioğlu, 1984:168).

Hurafeler düşüncede, sosyal hayatta davranış ve kültürde ortaya çıkar. Sosyal vakıa olarak yaşayan bir dinin batıl inançlardan tamamıyla soyutlanabileceğini söylemek mümkün değildir. Çünkü bu inançlar hemen tüm dinlere sızmıştır. Hurafeler sadece din alanında söz konusu değildir. Siyasette, ideolojilerde, ekonomide, bilimde ve sağlıkta da bu tür inançlara rastlanabilir. (Sönmez, 1997:13-14).

Geniş kapsamlı tarife göre bidat: "Hz. Peygamber'den sonra ortaya çıkan her şeydir." (Yaran, 1992:129) Bu tarif çok geniş olduğu için tek değerlendirmeye tabi tutulmamış kötü ve iyi "bidatlar" olarak iki kısma ayrılmıştır. Yine şer'i delillere aykırı herşey ve davranışa bidat diyenler de olmuştur. (Karaman, 201:308; Havva, 1996:498-502)

Nevevi'ye göre: "Her bidat sapıklıktır" hükmü, tahsis edilmiş bir ammdır. Ve sapıklık olan bidat'tan maksat, baştan aşağı sonradan uydurulan şeylerdir. (Havva, 1999:494)

Dar kapsamlı tarife göre ise Kur'an-ı Kerim ve Sünnet'te bulunmayan ve Ashabca da bilinmeyen, özellikle din esaslarına ilişkin sonradan çıkan ibadete ve inanca yönelik yeniliklerdir. Bu tarifte, sadece dinle alakası olan yenilikler bidat sayılmıştır. Dinle

(itikadi veya ameli ibadetlerle) ilgili olmayan yeni çıkan şeyler bidat kavramı kapsamına girmemektedir. Hz.Peygamber'den (sav) sonar ortaya çıkan bir yenilik, eğer dinle ilgili ise, dinin asıllarına uygun ise veya delaleten bunlara kıyas edilebiliyorsa ve dine de hiç bir surette zarar vermiyorsa bilakis destekleyip onu teşvik ediyorsa bidat değildir. İnsanlığın faydasına ait gelişmeler ve icatlar da bidat değildir. (Karaman,2001:308; Uslu, 2010:7; Havva, 1996:495)

Eski Araplar atalarının geleneklerine, diğer bazı kavimlerin inançlarından kalan birçok inanca bağlı idiler. Atalarının yolu geleneği, onlar için mukaddes olup, onun adı altında doğuş halindeki İslam'la rekabet ediyorlardı. Eski inançların ihyasının temelindeki duygu bu rekabet duygusu olabilirdi. Bir de buna İslam'ı tam olarak özümleyemeden doğan cahilane yapılan yanlış uygulamaları ekleyebiliriz. Çünkü Müslüman'ım diyen birisinin bir takım yanlışlar üzerinde diretmesi ve onları ihya gayreti içine girmesi ancak bu konudaki bilgi yetersizliğinden kaynaklanabilir. Bu düşünceler sebebiyledir ki, İslam kültür tarihi boyunca bidatlere şiddetle karşı çıkanlar her zaman bulunduğu gibi, bidatin doğurduğu zararların kabul edilmesine rağmen, bidat diye bilinen ama öyle olmayan aslında İslam'ın lehinde bir davranış olarak görülen bazı tutum ve tarzları, bidat sınırı dışında tutma gayretleri gösteren kimseler de bulunmuştur. (Talbi, 1980:451-452)

Evrensel dinlerin yayılma sürecinde karşılaştıkları yerel inançların hemen hemen tümü, ilk zamanlar “batıl”, “hurafe”, “yanlış”, “paganik” ve “hakikat dışı” gibi nitelendirmelere maruz kalmış ve bunlar yok edilmeye çalışılmıştır. Fakat ilerleyen zaman içerisinde yerel inançların büyük bir kısmı evrensel dinin özellikleriyle kaynaştırılıp yeni bir şekil oluşturulmuştur. Bundan dolayıdır ki, aynı dinin her ülkede hatta aynı ülke içerisinde farklı bölgelerde farklı algılanış ve uygulanış biçimi vardır. Bu durum bütün evrensel dinlerin yaşadığı bir durumdur . (Kuzgun, 1993: 30-33)

Halk inançlarının işlevini “bunlar hurafedir, batıldır, dine aykırıdır” mülahazaları ile bir kenara itilerek ortadan kaldırmak mümkün değildir. Bu inançları yok saymak da anlamadan, çözümlenmeden reddetmek de, onların halk tarafından kabul görmesini, benimsenmesini engellemez. Din, bir kültür içinde yaşanır, kültürün şekillenmesinde dinin etkisi olduğu gibi dinin yaşanmasında da kültürün büyük etkisi vardır. Bu nedenle

kültürümüz içerisinde kökleşmiş olan ögeler üzerinde titizlikle durulmalıdır. Halkın hassasiyetleri göz ardı edilmemelidir. (Eroğlu, 2006: 88)

Bu konuda sonuç olarak şunu ifade edebiliriz: Cahiliye Araplarının İslam'ın ortaya çıktığı dönemde sahip oldukları halk inançları, Hz. Peygamberin vefatını takiben zaman içinde tekrar kendini gösterme eğilimine girmiş bunun için müsait zemin de bulunmuştur. Bunlarla ciddi mücadeleler yapılmış olmasına rağmen, İslam Kültürü içinde yer almıştır. (Akoğlu, 1995; Çelik,1995)

Ayrıca eski Türk inanışları da şuan bizim kültürümüz içerisinde varlığını sürdürmektedir. Bu inançlardan arındırılmış ya da bu inançların yok sayıldığı bir İslam anlayışı şuan mümkün görülmemektedir. (Akoğlu, 1995; Eroğlu, 2006)

Halkın ziyaret ettiği ve bir takım rit ve ritüeller gerçekleştirdiği ulu kişilerin mezarlarına Diyanet İşleri Başkanlığı talimatname asmaktadır. Bu talimatnamede şunlar anlatılır:

“Ziyaretçilerin dikkatine!

İslam Dinine göre; Türbe ve yatırlara

- 1- Adak adanmaz*
- 2- Kurban kesilmez*
- 3- Mum yakılmaz*
- 4- Bez-Çaput bağlanmaz*
- 5- Taş-para yapıştırılmaz*
- 6- Eğilerek ve emekleyerek girilmez*
- 7- Para atılmaz*
- 8- Yenilecek şeyler bırakılmaz*
- 9- El-yüz sürülmez*
- 10- Türbe ve yatırdan medet umulmaz*
- 11- Türbe ve yatır etrafında dönülmez*
- 12- Türbenin içinde yatılmaz.*

Bu ve benzeri bidat ve hurafeler dinimizce kesinlikle yasaklanmıştır.

D.İ.B. (Diyanet İşleri Başkanlığı)

Ancak bu uyarılara rağmen insanlar bu davranışları sürdürmektedir. Çünkü benzer bir çok konu bizzat Diyanet İşleri Başkanlığı ve ilmihaller kanalı ile yürütülmektedir. (Sakalı Şerif'in ziyarete açılması vb. gibi). Toplumsal gerçekler göz ardı edilmeden, kültürel bir takım birikimler yok sayılmadan, birleştirici bütünleştirici unsurlar canlı tutularak İslam Dini'nin temel prensiplerinin topluma doğru yansıtılması yolu ile verilecek "din eğitimi" toplumun bilinçlenmesine katkı sağlayacaktır.

BÖLÜM II

BAFRA İLÇESİNE GENEL BİR BAKIŞ

A. BAFRA İLÇESİNİN COĞRAFİ ÖZELLİKLERİ

Bafra, Karadeniz'e 20 km. uzaklıkta, denizden yüksekliği 20 m. olan ve Kızılırmak'ın biriktirdiği delta ovası üzerinde kurulmuştur. İlçe doğusunda ve kuzeyinde Karadeniz, batısında Alaçam, güneyinde Kavak ilçeleriyle çevrilmiştir. Yüz ölçümü 175.000 hektar. Samsun'a uzaklığı 51 km.dir. (Kayıkçı,2000:201)

Bafra kıyılarında deniz çok sığdır. Bu yüzden yöre hem denizciliğe hem de yerleşime çok elverişli değildir. Bunun için kent, ovanın güneyinde ve denizden bir hayli uzak bir yere kurulmuştur. Gelişme eğilimi de yine güney ve güney doğu yönündedir. (Y.A., 1982, C.9: 6540-6662)

Ovada arazinin yapısını, Kızılırmak'ın getirdiği kumlu, killi ve siltli materyaller teşkil eder. Bafra'dan itibaren nehrin deltası yelpaze şeklinde yayılır. Ovada 20-25 metre olan alüvyonların kalınlığı Karadeniz'e doğru gittikçe artmaktadır. Neojen devrine ait iri çakıl, kil, marn ve kumlu seriler kasabanın doğusunu teşkil eden yamaçlarda alüvyonların altında görülmektedir. Neojen formasyonlarının alüvyonlarla temas ettiği yerlerin üstleri yamaç molozu ve birikinti konisi ile örtülüdür. Bölgede hakim olan düzlükler, doğu ve güneye doğru hafif dalgalı tepeler halinde devam ederler. 100 m. yüksekliğe ulaşan tepeler ise, ilçe sınırları dışında Orta Karadeniz bölümünün esas dağ sıralarını meydana getiren Canik Sıra Dağları'na ulaşır. (İnandık,1957:51-68)

Kızılırmak deltasını kaplayan Bafra ovası güneyde dağlarla çevrilidir. Bunlardan en yüksek 1224 m. ile Nebyan dağıdır. Bu dağlar Canik dağlarının uzantılarıdır. Bafra'nın en büyük, Türkiye'nin ise en uzun akarsuyu Kızılırmak bu dağları derin bir vadi ile geçerek ovaya ulaşır. Bafra ovası tamamen Kızılırmak tarafından oluşturulmuştur. Irmağın denize yakın kısımlarında birçok göl oluşmuştur. Nebyan dağının etekleri ise yayla durumundadır. Kızılırmak'ın uzunluğu 1151 km.dir. Sivas'taki Kızıl Dağ'dan

doğar, Orta Anadolu'da geniş bir yay çizerek Bafra'dan denize dökülür. En çok Nisan ve Temmuz dönemlerinde su taşır. (Yiğit, 2006:31)

Kızılırmak'ın denize döküldüğü yerde oluşmuş göller, ırmağın her iki yakasında da yer alır. Batıdaki göl Karaboğaz, Doğu'daki ise balık gölüdür. Doğu yakada yer alan göllerin başlıcaları şunlardır; Dutedibi, Liman, Hayırlı, Çernek, Uzungöl, Tombulgöl, İncegöl. Göllerin çevresi sazlık ve bataklıktır. Ancak; ormanlık alanlarda göze çarpar. (Y.A., 1982, C.9: 6540-6662)

Bafra Karadeniz kıyı kuşağında yer almakta ve Karadeniz Etkili İklim Bölgesi içinde kıyı yörelerinin nemli-ılıman iklim özelliklerini yansıtmaktadır. (Nişancı 2003:3).Bafra'nın yıllık sıcaklık ortalaması 13.5°C'dir . Aylık ortalama sıcaklıklara ait değerler incelendiğinde ortalama sıcaklıkların 5.5°C ile 22.5°C arasında değişmektedir. Yıllık yağış ortalaması 780.2 mm.'dir. Bafra'da 30 yıllık rasat süresi içerisinde yıllık ortalama nem %74.6'dır. Ortalama karlı gün sayısı yılda 14.9'dur. (Sipahi, 2008:18,19)

Bafra yazları serin ve zaman zaman kurak, kış ayları ise ılık ve yağışlı geçer. İç ve dağlık kesimler, deniz etkisinden uzak olduğu için biraz daha soğuktur. (Kayıkçı,2000:201)

B.TARİHİ ve KÜLTÜREL ÖZELLİKLERİ

Bilinen geçmişi M.Ö. 5000-4000 yıllarına dayanan ve günümüze kadar sürekli yerleşim yapıldığı anlaşılan Kızılırmak ağzı ve çevresi tarihi ve kültürel eserler bakımından yüklüce bir mirasa sahiptir. Yörenin en eski halkı, İ.Ö. 4000'lerde Orta Asya'dan göç eden Kaşkarlar'dır. (Y.A., 1982, C.9: 6540-6662) 1971 yılından itibaren İkiztepe köyü sınırlarında bulunan İkiz Tepe ören yeri ve çevrede yapılan yüzey araştırmalarında 57 höyük tipi, 6 düz yerleşim yeri, 25 antik çağ ile hemen sonrasına ait kalıntı, 48 tümülüs, 5 kaya mezarı, 3 mezarlık, 1 kale, 1 hamam, bir köprü bulunmuştur. İkiztepe'de, elde edilen bulgular, burada Erken Hitit dönemine ait önemli bir kentin olduğunu belgelemektedir. İkiztepe ören yerindeki en yüksek tepe ilk Tunç Çağı III. zamanında (MÖ. 2300-2100) mezarlık olarak kullanılmış. Eski Anadolu'da bulunan mezarlıklardan

en büyüğü olan bu mezarlıkta 623 adet mezar tespit edilmiştir. Çıkarılan toplam 690 iskelet üzerinde yapılan antropolojik araştırmalar sonucu ölüm yaşları ve cinsiyetleri belirlenmiştir. Ayrıca iskeletlerden 8'inde bilinçli beyin ameliyatları yapıldığına dair izler görülmüştür. Ameliyat yapılanlardan bazılarının ameliyattan hemen sonra öldüğü; bazılarının ise 10 yıla varan sürelerde yaşamlarını sürdürdükleri anlaşılmıştır. (Kayıkçı,2000:201)

İkiztepe ören yerindeki bu en yüksek tepe daha sonra Helenistik çağda (M.Ö 330-30) bir Tümülüs (Yığma Mezar) olarak da kullanılmıştır. Kesme taştan inşa edilmiş olan tümülüsün Anıt Mezarı, biri büyük, biri küçük iki mezar odası ile Tonozlu girişinde uzunluğu 9 m'yi bulan bir dramos (giriş koridoru) dan oluşmaktadır. Anıt Mezar aslına uygun olarak düzenlenmiş ve ziyarete açılmıştır. İkiztepe'nin Kızılırmak nehrinin Bafra delta ovasını meydana getirmeden önce, Kızılırmak'ın denize döküldüğü mevkide kurulmuş olduğu anlaşılmaktadır. Kızılırmak nehrinin batısında yer alan İkiztepe, şimdi Karadeniz'den 7 km, nehirden ise 2 km. kuş uçuşu uzaklıktadır. İkiztepe'de yapılan kazılar sonucu insanların ahşap evlerde oturdukları, yaşamlarını hayvancılık, avcılık ve balıkçılıkla sürdürmüş oldukları saptanmıştır. Kazılarda çıkarılan silah, alet, takı ve semboller İkiztepe halkının Anadolu madencilik sanatının gelişiminde büyük rol oynadıklarını göstermektedir. Yine kazılarda ortaya çıkan fırınlar ve taş kalıplar madeni eşyaların İkiztepe'de yerel olarak imal edildiğini ispatlamıştır. Madeni eşyalarda bakırın, arsenikle karışımını kullanmışlardır. Bakırın Merzifon yöresinden, arseniği ise Gümüşhacıköy civarından elde ettikleri anlaşılmaktadır. Arsenikli bakırdan yapılmış bulunan 1000'in üzerinde eser Anadolu'nun en eski ve önemli koleksiyonlarından birisini oluşturmaktadır. Kazılarda elde edilen pişmiş topraktan yapılmış, dokuma tezgahlarında kullanılan bağırsaklar İkiztepe'de dokumacılığın da yapıldığını göstermektedir. Yine kazılarda bulunan bizler, deliciler ve geyik boynuzundan yapılmış sap, delikli balta ve çekiçler yörede hayvan derilerinin değerlendirilmiş olduğunu gösteriyor. İkiztepe'de ortaya çıkartılan 6000 civarındaki, pişmiş toprak, kemik, boynuz, taş ve maden eserler Samsun Arkeoloji Müzesi'nde sergilenmektedir. İkiztepe ören yeri, Kültür Bakanlığı'nca arkeolojik alan olarak tescil edilmiş ve kamulaştırılmıştır.(Yiğit, 2006:9-20)

Bu bölge M.Ö 47'de önce Roma, sonra da Bizans egemenliğine girmiştir. 1071 Malazgirt savaşından sonra Selçukluların eline geçen Bafra'ya, 1214 yılında Anadolu Selçuklu Hükümdarı İzzettin Keykavus Türkmen aşiretlerini yerleştirmiştir. 1243'de başlayan Moğol istilaları Selçuklu İmparatorluğunun yıkılması ve Türk beyliklerinin kurulmaya başlamasına neden olmuştur. (Yılmaz, 2012:61) İşte bu dönemde bölgede küçük bir Selçuklu beyliği olan Bafra (Bavra) Beyliği kurulmuştur. 1460'da ise Bafra Osmanlı hakimiyetine girmiştir. Bafra adının; Kızılırmak'ın denize açıldığı yerde, (M.Ö 521 yıllarında Fenikeliler zamanında ticaret gemilerinin yanaştığı koylara kurulan, ticaret evlerine, Bafra denilmesinden geldiği sanılmaktadır. (Yiğit,2006:38)

Bafra İlçesi Osmanlı İmparatorluğu devrinde Trabzon iline bağlı Canik Sancağına ait bir yerdi. Hangi tarihte kaza merkezi olduğu kesin olarak bilinmemektedir. Salname kayıtlarına göre 1854 yılı sonlarında kaza merkezi olduğu anlaşılmaktadır. İmparatorluk zamanında 1876 harbinden sonra Kırım'dan Bafra'ya çok sayıda Türk gelmiştir. Daha sonraları çıkan Balkan ve I. Dünya savaşları Türk halkının azalıp, fakirleşmesini, azınlık olmalarına rağmen Rum ve Ermenilerin iktisadi hayati ellerine geçirip zenginleşmelerini sağlamıştır. Bundan dolayı cesaretleterek Rum-Pontus İmparatorluğunu kurma hevesine kapılan Ermeni ve Rumlar Mavri-Mira Cemiyetini kurmuşlardır. Fakat 1919'da Milli Mücadelenin başlamasıyla bu amaçları gerçekleştirememiş, daha sonra da Batı Trakya'daki Türklerle değiştirilmişlerdir. Bafra, Cumhuriyetin kurulmasından bu yana idari teşkilatta Samsun ilinin büyük bir ilçesi olarak yerini muhafaza etmiştir.(Yiğit,2006:38)

Camiler, türbeler, hamamlar, çeşmeler ve bedesten Osmanlı dönemine ait tarihi yapılardır. Samsun-Sinop karayolu Kızılırmak geçişi üzerindeki Çetinkaya Köprüsü (1937) de Bafra'nın eski yapılarından. (Yiğit, 2006:140-145)

C.SOSYO-EKONOMİK YAPI

1. Ekonomik Yapı

Bafra Ovası'nın verimli toprakları üzerinde en büyük geçim kaynağı hemen hemen her türlü ekimin yapıldığı tarımdır . (Keçeli, 2009:16)

Kızılırmak Deltasının sulak alan çevresinde yaşayan insanların temel geçim kaynakları tarım, hayvancılık, balıkçılık ve sazçılık gibi etkinliklerdir. Bu delta Türkiye'nin önemli tarım alanlarından birisidir ve bölgede yoğun olarak sebze tarımı yapılmaktadır. Deltanın sulak alanlarında daha çok çeltik ve hububat üretilmektedir. İlçede hayvancılık genellikle sulak alan çevresindeki köylerde yapılmaktadır. (Bafra Belediyesi, 2007:25,26)

Diğer bir ekonomik etkinlik ise saz kesimidir. Saz kesiminin en çok yapıldığı alan Doğanca Beldesi olup, bu sazlar yurtdışına satılmaktadır. Sarıköy, Üçpınar ve Emenli köylerinde kesilen sazlar ise evlerde işlenerek (hasır, sepet vb.) iç piyasada satılmaktadır. İlçede balıkçılıkta oldukça gelişmiştir. Balık göllerinde tutulan balıklar iç piyasada tüketilirken; 1985 yılında yetiştirilmeye başlanan kerevitin hemen hemen tamamı yurtdışına satılmaktadır. (Kayıkçı,2000:201)

Sanayi alanında tütün yetiştiriciliğine bağlı tütün işleme tesisleri ön plandadır. İlçede tütün üreticiliği 19.yy. ikinci yarısında başlamıştır. Bölgede; 1 tekel, 6 hazır giyim - tekstil, 3 orman ürünleri, 8 un - kepek, 2 balık unu - yağı işletmesi ayrıca; tuğla, damper, tanker, soba, mibzer, zirai aletler, dondurma üretimi yapan işletmeler mevcuttur. Bu alanlarda toplam olarak yaklaşık 3000 kişi istihdam edilmektedir. Bunların dışında diğer imalat ve montaj sanayi dallarından oluşan bir de küçük sanayi sitesi vardır. Bafra'da bir de Kızılırmak üzerinde elektrik üretim ve sulama amaçlı Altinkaya Barajı ile Derbent Barajları bulunmaktadır. (Kayıkçı,2000:201)

İlçenin nüfusunun % 50 ye yakını, son yıllarda görülen kalkınma ve sanayileşme çabalarına rağmen, kırsal kesimde yaşamaktadır. Tarım ve hayvancılık sektörü toplam

istihdamın büyük bir kısmına iş alanı olma özelliğini sürdürmektedir. Şehir nüfusu da yine büyük oranda tarımsal faaliyet ile ilgili bulunmakta, dolayısıyla ilçede tarımsal üretim, toplam üretim içindeki ağırlığını korumaktadır. Tarım sektörü; temel gıda maddeleri üretimi ile beslenme sorununun çözümünde, yeterli sermaye oluşumu ile diğer sektörlerin sermaye yapılarının oluşmasında ve hammadde temininde, yurt dışına ihracat imkanı ile döviz girdisi teminine, ilgili olduğu tarım alet- makineleri, ilaç sanayisinin gelişmesinde ve yurt içindeki bölgeler arası kalkınmışlık farklarının ortadan kaldırmasında önemli fonksiyonları üstlenmiş ana üretim sektörlerinden biridir. (Bafra Belediyesi Stratejik Plan, 2011: 7)

Son zamanlarda görülen yoğun ve bilinçsiz tarımsal üretim uygulamaları, veraset yoluyla toprağın parçalanması gibi sebeplerle bu özelliğini kaybetmektedir. İlçede çiftçi ailelerin kullandığı toprak büyüklüğü genellikle küçük aile işletmesi ölçüsünde olup, ortalama 1-50 dekar arasındadır. Bu arazi ölçüğüne sahip çiftçi sayısı, toplam aile sayısının %90 ı oluşturmaktadır. Bu kişilerin sahip oldukları arazi miktarları toplam tarım arazisinin % 65 ıdır. (BTSO, 2009:13)

2.Nüfus ve Yerleşim

Öz, Bafra ile ilgili bilinen ilk tahririn 1420-30 arasında yazılan Hızır Paşa Defteri olduğunu, 1520 tarihli defterde Bafra kazasının genel nüfus ve hasıl durumlarının ortaya konulduğunu, 1576 tarihli Ömer Bey tahririnde ise çok daha ayrıntılı bilgiler buluna bileceğini belirtmektedir. (1999: 8-15)

30 Ocak 1923’de Türkiye ve Yunanistan arasında imzalanan mübadele sözleşmesine göre İstanbul ve Batı Trakya hariç, Türkiye’deki Rumlar ile Yunanistan’daki Müslümanlar zorunlu göçe tabi tutulmuştur. 17 Temmuz 1923 tarihli İcra Vekilleri Heyeti Kararnamesine göre Anadolu sekiz iskan mıntikasına ayrılmıştı. Bu iskan mıntıklarından biri Samsun olup Drama ve Kavala’dan 30000 kişinin buraya yerleştirilmesi planlanmıştı. (Öz, 1999:41-42).

İpek, 5 Ocak -10 Nisan 1924 tarihleri arasında Bafra'ya 1816 göçmen sevk edildiği, bu rakamın 30 Ekim 1924 tarihinde 7797'ye ulaştığını belirtirken, Bafra'ya sevk edilenler hakkında Bafra Nahiyesi Sevk Defteri'nde geçen bilgilere yer vermektedir. (2000:58-67) İpek, aynı adlı eserinde, Samsun'un Bafra kazası ve Alaçam nahiyesinde, mübadillerin yanı sıra daha önceki tarihlerde gelerek mekan tutmuş ve şark mültecileri, Kafkas, Kırım ve Arnavut göçmenlerinden de bahsetmektedir. (2000:86-88)

Yılmaz da, mübadele esnasında bir kısım halkın Rumların boşalttığı köylere yerleştirilmesi sonucu toplu yerleşme geleneğinin devam ettirilmesinin sağlandığını, ovaya sonradan gelen göçmenlerin de özellikle yeni delta üzerinde topraklandırılması ile kendiliğinden dağınık bir yapının ortaya çıktığını belirtmektedir. (2002:92)

Bafra ve yakın çevresini coğrafi açıdan Akkan ve Köksal üçe ayırmıştır. Bunlar; “Delta Ovası, Kızılırmak Eski Deltası, Eski Delta Güneyindeki Aşıntı Düzlükleri” dir. (Sipahi, 2008:8)

Tomal, Yeni Delta'da pek çok köyde 19. yy.dan önce nüfus ve yerleşme olmadığını, bu köylerde nüfuslanmanın ilk defa Çerkezlerin göçü ile (1877-1878)' de başladığını, Çerkezlerin diğer gruplardan önce buralara geldikleri için yerli halk olarak kabul edildiklerini ve bunların büyük toprak sahipleri olduklarını belirtmektedir. (1999: 39, 40) Balkan mübadillerinin ovadaki köylere yönelik göçü 1950'li yıllara kadar sürmüştür. Ovada Balkan mübadillerinin ve Müslüman Arnavutların önemli yer tuttuğu köylerin varlığı Balkan göçleri ile ilgilidir. Karadeniz'in çeşitli illerinden ovaya yönelik göçler: Trabzon (Tonya, Of, Akçaabat), Giresun, Ordu (Fatsa) ve Sinop (Gerze, Boyabat) illerinden ovaya 1950-1970 yılları arasında göçler olmuştur. Ayrıca 1950'den itibaren Bafra'nın ve Alaçam'ın dağ köylerinde de insanlar ovaya gelmişlerdir. Bafra'nın bir dağ köyü olan Bengü'den göç etmiş çok sayıda insana ovada ve Bafra şehir merkezinde rastlanması ilgi çekicidir. (Tomal,1999:29)

1985 yılını takip eden yıllarda ovadaki köylerden çok sayıda insan İstanbul ve Bursa'ya göç etmiştir. Cevizli ve Hasköy İstanbul'da, Sırameşeler Bursa'da Bafralıların önemli yer tuttuğu semtlerdir. Ayrıca ovadaki bazı köylerden başta Almanya olmak üzere çeşitli

Avrupa ülkelerine de göç yaşanmıştır. Doğankaya, Yeşilyazı ve Yörükler köyleri yurt dışına en fazla işçi gönderen ova köyleridir.(Tomal,1999:29)

İlçe nüfusu, yukarıdaki göçlere bağlı olarak heterojen bir özellik gösterir. Bir köyde birkaç etnik unsuru bir arada görmek mümkündür. Bafra Deltasının nüfuslanması ve buradaki tarımsal potansiyelin değerlendirilmesi büyük ölçüde yukarıda saydığımız etnik gruplar sayesinde olmuştur. Bu etnik gruplar içinde Yunanistan'dan göç etmiş mübadillerin, eğitim seviyelerinin yüksek olmasına bağlı olarak tarımda modern yöntemleri uygulamada diğer gruplara göre daha istekli davranmaları, ova tarımının gelişmesine olumlu etki yapmıştır. Yörede tütün tarımının yaygınlaşmasında ve yeni tütün türlerinin ovaya kazandırılmasında mübadillerin büyük etkisi olmuştur. (Tomal,1999:29)

Köylerde, içinde evin ve eklentilerinin bulunduğu avlunun iç düzen konusunda da Balkan göçmenleri daha hassastır. Bu konuyu biraz açacak olursak; yerliler ve diğer etnik gruplar genelde evlerinin ön tarafında çiçek ve meyve yetiştirmek gibi bir takım uğraşlarda bulunmazken mübadillerin bu işlere özen gösterdikleri ilgi çekicidir. Yörede, aile planlaması konusunda da hassas olan topluluk, gerek geçmişte gerekse günümüzde yine mübadillerdir. Bu duruma bağlı olarak miras yolu ile arazinin parçalanmasının onlarda diğer gruplara göre daha az olması muhtemeldir. (Tomal,1999:35)

Eğitim seviyelerinin yüksek olması nedeni ile ovada büyük şehirlere olan göçe öncülük eden ve daha fazla katılan gruplar arasında da yine mübadiller vardır. Ayrıca yöreden Bursa şehrine olan göçün, daha fazla gerçekleşmesinde Balkan kökenli vatandaşlarımızın bu şehirde daha fazla bulunması ve yöreden göç eden mübadillerin daha çok burayı tercih etmesi de etkilidir. Ovadaki Lazlar, Kürtler ve yerli halk çok nüfusu soylarının (sülale) devamı ve genişlemesi için bir güvence olarak gördüklerinden aile planlamasına pek fazla dikkat etmemişlerdir. Dolayısıyla tarım toprakları bu gruplarda daha fazla parçalanmıştır. (Tomal,1999:35)

Araştırma sahasındaki yerli halkın göç olayına diğer etnik gruplardan daha az katıldığı görülür. Yukarıda saydığımız etnik gruplardan sadece Kürtler, gelenek ve göreneklerini

büyük ölçüde devam ettiren, ana dilleri ile konuşmayı sürdüren bir topluluktur. Arnavutların ise ancak bir kısmı ana dilleri ile konuşmaktadır. Çerkezler ise diğer etnik gruplardan çok daha önce ovaya geldiklerinden büyük ölçüde asimile olmuşlardır. Bugün, yerli halk, muhacirler ve Lazlar arasında kız alıp-verme çok yaygındır. Ancak Arnavutlar, Çerkezler ve özellikle de Kürtler ile diğer gruplar arasında ilişkiler biraz zayıftır. (Tomal,1999:36)

Bafra'daki nüfus hareketliliği özellikle 2000 yılından itibaren gözle görülebilen şekilde artmıştır. Bunda 2000/2001 ekonomik krizinin büyük etkisinin olduğu düşünülmektedir. (BTSO, 2010) Aşağıda ilçenin nüfusunun yıllara göre dağılımını gösteren bir tablo sunulacaktır.

Bafra İlçe Nüfusunun Yıllara Göre Dağılımı											
BAFRA	2010	2009	2008	2007	2000	1990	1985	1980	1975	1970	1965
Toplam	144.465	145.393	144.483	143.084	157.010	153.701	159.550	152.550	129.288	121.539	116.943
İlçe Merkezi	86.569	85.203	82.593	85.325	83.733	65.600	53.482	50.213	34.288	28.950	26.239
Köy	57.896	60.190	61.890	57.759	73.277	88.101	106.068	102.337	95.000	92.589	90.704

(<http://www.yerelnet.org.tr>)

Görüldüğü gibi 1965 yılından 2000 yılına kadar nüfusta sürekli bir artış olmuştur. Ancak 2000 yılından itibaren nüfusta özellikle köy nüfusunda gözle görülür bir azalma mevcuttur.

Keçeli'nin Bafra merkezde yaptığı araştırmanın sonuçları da ilçedeki göç gerçeğini ortaya koymaktadır. Doğum yerinin tespiti ile ilgili yaptığı anket sorusuna katılımcıların sadece yüzde 39'u Bafra doğumluyum cevabını vermiştir. Katılımcıların çoğu (%60) Bafra dışında bir yerde doğduğunu belirtmiştir. Bafra'da doğan kişilerin yüzdesinin bu kadar düşük olmasının en önemli sebeplerinden biri, Bafra'da doğanların çoğunun Samsun'a ve diğer şehirlere göç etmesidir. Diğer şehirlere göç etmenin sebepleri; eğitim ve iş imkanlarıdır. Bununla birlikte, Bafra dışarıdan sürekli göç almıştır. Bu göçün en önemli sebebi bölgenin verimli tarımsal potansiyelidir. Cumhuriyetin kuruluş yılları esnasında mübadele ile göç edenlerin büyük bir kısmı Bafra'ya yerleştirilmiştir. Bafra özellikle Doğu Karadeniz, Alaçam ve etrafındaki köylerden göç

almıştır. Barajın yapımı bazı köyleri ortadan kaldırmış ve çiftçilerin çoğunun Bafra'ya göç etmesi sonucunu doğurmuştur. Öte yandan, Bafra daha çok ekonomik gerekçelerle yurtdışına ve bazı büyük şehirlere (özellikle Bursa'ya) göç vermiştir. (2009:117,120)

TÜİK'in 2010 yılı için açıkladığı sonuçlar da aslında Bafra' nüfusunun belde ve köylerde değerlendirmeye tabi tutulacak miktarda azaldığını göstermektedir. Belde ve köylerde (% -38,9) nüfus artışı gözlemlenirken yani nüfus azalırken, ilçe merkezinin nüfusunda (% 15,9) artış gözlemlenmektedir. (TÜİK:2010) Bu tabloda, tarım arazilerinin bölünerek küçülmesinin önemli bir etkisi vardır. (Bülbül, 2008)

1869 tarihli "Trabzon Vilayeti Salnamesi' nde", Bafra'nın 119 köyü bulunduğundan. Bafra'da toplam gayri müslim hane sayısının 1559, müslim hane sayısının 3010, toplam hane sayısının 4569' olduğu belirtilir. Bafra'da 243 Ermeni, 6731 Rum, İslam 10774 olup Bafra'nın toplam nüfusunun 17748 olduğu bilgisi verilir. (1869: 63-201)

Bafra ilçesi şuan 115 köy ve 4 beldeye sahiptir. Merkez İlçe ise 21 mahalleden oluşmuştur. 57.896 Köy ve Beldeler ve 86.569 ise Merkez İlçe olmak üzere toplam 144.465 nüfusa sahip bir ilçedir. (TÜİK:2010) Bafra karışık nüfus yapısıyla dikkat çeken bir ilçedir. Yurt dışı ve yurt içinden almış olduğu nüfusuyla birçok ayrı kültürü içersinde bulundurur. Etnik yapısı gayet karmaşık bir hal gösterir. (Kayıkçı,2000:201) Tabi bu gün gayri Müslim nüfustan, Rumlardan ya da Ermenilerden bahsetmek mümkün değildir.

BÖLÜM III

BAFRA'DA HAYATIN ÇEŞİTLİ DÖNEMLERİNE AİT HALK İNANÇLARI ve UYGULAMALARI

Din, öncelikle insanın bireysel dünyasında başlayan kişisel bir bağlılıktır. Bu nedenle dinin tek tek bireylerin ruh dünyasına, anlam arayışlarına ve tecrübelerine hitap eden bir boyutu vardır. Ayrıca dinin kültürel ve toplumsal hayatı etkileyen, topluluk oluşturan bir yönü de bulunmaktadır. Toplumla birlikte yaşayan insanın dini hayatı da, inanç, ibadet ve sosyal etkiler bakımından bireysel ve sosyal hayatını kuşatıcı bir etkileşime dayanmaktadır. Dinin bireysel ve toplumsal boyutları, ortaya çıkış ve yayılma dönemlerinde de kendini gösterir. Bu bakımdan dinler her ne kadar başlangıçta karizmatik dini şahsiyetlerin etkisiyle ortaya çıksa da, süreç içinde bir topluluk içinde gelişip, yayılarak neticede kurumsal bir yapıya dönüşmüşlerdir. (Çelik, 2011:5)

İnsanlar toplum içinde yaşarlar ve diğer bireylerle sosyal ilişkiler kurarlar. Bu sosyal ilişkiler beraberinde insanlara bir takım yetkiler, yükümlülükler ve ödevler getirir. Sosyal ilişkilerde beliren bu ödevler ve yükümlülükler toplumsal bir güce sahiptir. Yerine getirilmemeleri halinde toplumda tepki uyandırır. Toplum yaşamının düzenli bir hal almasında dinin aynı zamanda ahlakın, örf ve adetlerin, hukukun önemli bir yeri vardır.

Din, sadece insanla tanrı arasındaki ilişkiyi düzenlemez, insanın insanla ve toplumla olan ilişkileri konusunda da kurallar içerir. Hatta, hukuka da yön verir. (Günümüzde din kurallarının toplumsal yaşamdaki yeri, laiklik ilkesinin çizdiği sınırlar içerisinde ancak kabul edilebilir bir durumdadır.) Genel olarak tüm dinlerin hak ve adaleti savunmaları; insanların iyi ahlaklı olmalarını, insanlara iyi davranmalarını, insanlara saygı duymalarını sağlamaları, toplum yaşamına olumlu katkılar sunmaktadır. Dinsel törenler toplum dayanışmasını kuvvetlendirici araçlar olarak işlev görmüşlerdir. Bu noktada dinler sosyal bütünleşmenin korunmasında da önemli roller oynamışlardır. Dinlerin meydana çıkışlarında sosyal düzene karşı getirmiş oldukları eleştiri toplumun daha alt tabakasındaki bireylere umut oluşturmuş, mücadele gücü kazandırmıştır. Bu yönüyle de dinler toplum üyelerine, güç çevre şartları içinde varlığı sürdürme mücadelesi için

cesaret vermişlerdir. Elbette dinler çoğu zaman belirli bir düzenin, ideolojik gücü olarak da kullanılmıştır.

Dinler ayrılıkçı işlev de görebilmektedirler. Tarih boyunca çeşitli dinlerin mensupları hatta aynı dinin farklı mezheplerinin üyeleri savaşmışlardır. (Bu durumun günümüzdeki unutulmaz örneği Bosna Hersek’de yaşanmıştır. Hatta Türkiye’nin Avrupa Birliği’ne alınmayışında dinin rolü çok önemli gözükmektedir.)

Din aslında doğrunun yanlıştan ayırt edilmesini öğreten bir araç vazifesi görür. Din sayesinde bir işadama vergi kaçırmamaya, öğrenci kopya çekmemeye, politikacı oy satın almamaya, bürokrat rüşvet almamaya, tüccar hile yapmamaya, makam ve unvan sahipleri böbürlenmemeye vb. yönelebilir. Dinin bu boyutu ahlaksal ilkelilikle özdeşdir. Ancak insanların dinin bu tür ahlaksal, manevi ve toplumsal boyutlarını ihmal ettikleri görülmektedir.

Dindar insan, yapıp etmelerinde dini motiflerin etkili olduğu, Allah’ın ve onunla kurulan dini ilişkilerin, dünyevi ilişkilerin merkezini oluşturduğu, Allah’la bağlantılı olarak hayatını devam ettiren, dünyaya gönül ve vicdan gözüyle baktığı için alemi bir değerler alemi olarak gören insandır. (Hökelekli,1985:21) İslami literatürde üzerinde ısrarla durulan takva kavramı ahlaki ve insani değerlerin neredeyse hepsini ihtiva eder. Takva Allah’a karşı sorumlu hareket etmek, ahlaka uygun davranış sergileyerek belli sınırlamalara dikkat etmek, bunu da ona olan saygısından dolayı yapmaktır. Fazlurrahman, takvayı Allah’ın sınırlarına sıkı sıkıya bağlı kalarak kendi davranışlarının olumsuz sonuçlarından korunma konusunda bireyde meydana gelen istikrarlı duruş olarak tarif eder. (Fazlurrahman, 1987 :91,92)

Dini hayat her dindar tarafından farklı derecelerde yaşanır. Aynı dine mensup insanlar dinlerini farklı derinlik ve boyutlarda yaşarlar. Dini şahsiyet yönünden insanların farklılık göstermesi, aynı dine mensup insanlar için geçerli olabileceği gibi dine karşı olanlar içinde söz konusudur. Bunun için dini yaşayışın kişiden kişiye değişen farklı derecelendirmeler yapılabilmektedir. (Peker, 2000: 144)

Türkiye’de din dendiği zaman elbette İslam dini akla gelmektedir. Bu dinin resmi anlamda temsil görevini şuan “Diyanet İşleri Başkanlığı” yürütmektedir. Diyanet kitabi kültüre dayalı resmi, bir ölçüde de entelektüel dindarlığın temsilcisi durumundadır. Elinde bulundurduğu (kuruma devletçe sağlanan imkanlar) imkanlarla faaliyetlerini köylere kadar ulaştırabilmiştir. Ancak bu kitabi kültüre dayalı din anlayışı Türkiye’deki din anlayışlarından yalnızca birini oluşturmaktadır. Anadolu’nun pek çok yerinde sözlü kültüre dayalı, halkın yaşam biçimi ve kültürü ile işlevselleşmiş “halk dindarlığının” güçlü bir biçimde egemen olduğu görülmektedir. (Günay, 2000: 538, 359)

Araştırmamızın bu bölümünde inceleme alanı olarak seçtiğimiz Bafra’da halkın dini tutumlarına ve alanda yaygın bir tarz olarak bulunan “halk inançlarının” tespitine yer verilecektir.

A.İNANÇ ve İBADETLERLE İLGİLİ TUTUMLAR

Keçeli’nin; “Türkiye’nin Kırsal Kesimlerinde Siyasi Eğilimler:Bafra Örneği” adı altında 156 kişi ile yüz yüze gerçekleştirmiş olduğu anket sonuçlarına göre şu tespitler ortaya çıkmıştır:

Katılımcıların çoğu dinin onlar için çok önemli olduğunu (%53). Katılımcıların %23’ü dinin her şey olduğunu, %19’u ise dini önemli gördüklerini belirtmişlerdir. Öte yandan, katılımcıların küçük bir kısmı dine nadiren önem vermektedir. Katılımcıların az bir oranı dini ibadetlerini tam olarak yerine getirdiklerini söylemişlerdir (%14). Büyük bir çoğunluğu kısmen (%58), ve geri kalan %29’u nadiren ibadet etmektedir. Katılımcılara “Size göre toplum din tarafından mı düzenlenmelidir?” sorusuna verilen cevap ise; “hayır” diyenlerin sayısı oldukça yüksek iken (%60), “evet” diyenlerin yüzdesi düşüktür (%40). (1999:122-124)

Bafra’da gerçekleştirdiğimiz araştırmada da, yapılan gözlem ve mülakatlara göre dindarlığın önemi ve boyutlarının benzeri nitelikler taşıdığını belirtebiliriz.

Gözlemlerimizde, bir çok camisi bulunan ilçede vakit namazlarına olan ilgiyi görmeye çalıştık. Belirgin olarak karşımıza çıkan durum, milliyetçi muhafazakar tutumlarıyla öne çıkan ilçenin camilerinin bu noktada bunu yansıtmadığını kolaylıkla tespit ettik. Yaklaşık 20 camiye farklı günlerde farklı vakitlerde ziyaret ettik ayrıca din görevlileriyle mülakatlar yaptık; sabah namazlarına katılımın oldukça düşük olduğunu, ilçe merkezine yakın yerlerdeki camilere de öğle ve ikindi namazlarına katılımın nispeten yüksek olduğunu, akşam ve yatsı namazlarına katılımın ise bunlara göre daha düşük olduğunu gözlemledik. (K.K.7, K.K.13, K.K.39, K.K.44, K.K.46, K.K.47, K.K.40, K.K.48, K.K.76)

Ancak Ramazan ayında bu oranların yükseldiğini, teravih namazına büyük ilgi olduğunu; bayanların da teravih namazına ilgi gösterdiklerini özellikle Cuma namazlarına katılımın gayet yüksek olduğunu, din görevlilerinden aldığımız bilgilerde Bayram Namazlarına katılımında çok yüksek olduğunu belirledik. Bunda başka yerlerde yaşayan Bafralıların da memleketlerine gelmelerinin etkisi elbette düşünülmelidir. (K.K.7, K.K.13, K.K.39, K.K.40, K.K.48, K.K.76)

Oruç ibadetiyle ilgili olarak ilçede genel olarak oruç tutma oranının yüksek olduğunu, gençler arasında da bu ibadete ilginin olduğunu, yukarıda da bahsettiğimiz gibi ramazan ayına özel bir önem verildiğini, bir çok lokantanın kapalı olduğunu, tespit edebildik. (K.K.4, K.K.6, K.K.37, K.K.39, K.K.40, K.K.48, K.K.66, K.K.72, K.K.73)

Bafra müftülüğünden aldığımız bilgiler doğrultusunda hac ve umre ibadetine de ilçede özellikle 55-60 yaş üzerinde taleplerin olduğu bilgisine ulaştık. Son yıllarda daha önceki yıllara oranla “umre” ziyaretine olan ilgilinin arttığını yine aynı kaynaktan öğrendik. Hac öncesi ve sonrası yapılan ziyaretlerinin yaygın olduğunu, özellikle hac dönüşü ziyaretlerde zezem ve oradan geldiği düşünülen hediyelerin ziyaretçilere dağıtıldığını mülakatlarımızdan elde ettik. Şu an çok belirgin olmasa da mülakatlarımızdan çıkan bir başka sonuç hac öncesi ziyaretlerde hacca gidecekler özellikle akrabaları ve yakın komşularınca ziyaret edilerek onlara çay, şeker, un gibi çok fazla maddi değeri olmayan hediyeler, bazen de para verdikleri anlaşılmaktadır. Verilen paranın daha ziyade oradan

bir hediye (kutsal bir hediye) beklentisinin bir sonucu olduğu gör÷lmektedir. (K.K.7, K.K.13, K.K.39, K.K.40, K.K.48, K.K.76)

Zekat, fitre, kurban ibadetlerinde ise daha çok kurban ibadetini gözleme şansımız oldu. Bu ibadeti yerine getirmede maddi zorluklar çeken insanların dahi istekli oldukları, ilçede kurban kesme oranının yüksek olduğunu, özellikle büyük baş hayvan kurban edildiğini gözlemledik. Zekat konusunda yaptığımız mülakatlar bizi ciddi sonuçlara ulaştırmadı. Ancak fitre ibadetinin önemsendiğini ve bu ibadetin de yüksek oranda gerçekleştiğini mülakat sonuçlarımız bize gösterdi. (K.K.7, K.K.13, K.K.39, K.K.40, K.K.48, K.K.68, K.K.76)

İbadetlerin yerine getirilmesi konusunda fazla istekli olmayanların ibadetlerini yerine getirenlere saygı duyduklarını, gençler arasında özellikle namaza olan (günlük beş vakit namaz) ilginin az olduğunu ancak Cuma namazına katılımlarda okul öğrencilerinin ve diğer gençlerin oranlarında belirgin bir yüksekliğin olduğu, yaptığımız görüşmelerden edindiğimiz izlenimlerde ev hanımlarının azımsanamayacak oranda namaz ve diğer ibadetler konusunda hassas olduklarını gözlemledik. (K.K.7, K.K.13, K.K.22, K.K.38, K.K.41, K.K.44, K.K.45, K.K.75, K.K.76)

B.DİNİ GÜNLERLE İLGİLİ UYGULAMALAR

İlçede genel olarak Ramazan ayının dini tutumlar açısından daha belirgin bir tarzda öne çıktığını görmekteyiz. Oruç tutma oranının en azından görünürde yüksek olması, bir takım mevlit-tevhit okutma gibi ritüellere sıklıkla yer verilmesi, dini cemaatlerin ve bazı muhafazakar cemaat ve sivil toplum kuruluşlarının düzenledikleri dini içerikli programların yapılması hatta muhafazakar özellikler taşımayan bazı kurum ve sivil toplum örgütlerinin düzenlemiş oldukları programlar bu ayın ülkemizde olduğu gibi ilçede de özel bir önemle geçirildiğini bize göstermektedir. (K.K.13, K.K.39, K.K.40, K.K.74)

Ülkemizin pek çok yerinde olduğu gibi Bafra'da da özel ya da dini kabul edilen günlerde "mevlit" okutulmasının önemli bir yeri olduğunu görmekteyiz. Mevlit evlerde

veya camilerde okutulur. Ölüm, sünnet, nişan gibi merasimlerde yemekli veya yemeksiz olarak okutulur. Bazen asker uğurlamalarında ve hac dönüşünde de “mevlit” okutulduğu olur. Kandil gecelerinde ya da ramazan ayı içinde de bu uygulamanın yapıldığı görülmektedir. (K.K.13, K.K.39, K.K.40, K.K.74)

Son dönmelerde “aşure (muharrem ayının onu) günü” de popülerlik kazanmıştır. Bu günde birkaç komşu birleşerek veya tek olarak aşure yapar. Aşure piştikten sonra mahalleliye, apartman komşularına dağıtılır. Bu şekilde “aşure” yapma ve dağıtma adeti komşular arasındaki ilişkiyi sağlamlaştırmakta, birlik ve beraberlik içinde bulunmalarını sağlamaktadır.

Ayrıca tüm kandil geceleri özellikle de Kadir Gecesi büyük bir değer verilerek özel programlarla kutlanmakta ve bu programlara katılımın bir hayli yüksek olduğu gözlenmektedir. Yine teravih namazlarına olan ilgi neredeyse Cuma namazlarını geride bırakmaktadır. (K.K.13, K.K.39, K.K.40, K.K.74)

Dini bayramlarla ilgili olarak ilçede yoğun bir hareketliliğin varlığı, geleneklere bağlı olarak sürdürülen büyükleri ziyaret, kabir ziyaretleri, bayram alışverişleri, bazı cemaat ve sivil toplum kuruluşlarının bayram için yaptıkları özel yardımlar sürdürülmektedir. (K.K.13, K.K.39, K.K.40, K.K.74)

Özel kabul edilen ve Müslümanlara Allah tarafından bahşedildiğine inanılan bu gün ve gecelerde oruç tutmaya ve namaz kılmaya dikkat edilmektedir. Zaten bu gecelerde kılınacak namazların şekli ve okunacak dualar çeşitli dini kitaplarında ayrıntılı olarak anlatılmaktadır. Bu günlerde özellikle, evde ölülerin ruhuna yağ kokutmak amacıyla katmer, çörek, helva yapılıp komşulara dağıtılır. Günümüzde iletişim araçlarının kullanılmasıyla birlikte yakınlarla telefon edilmesi ya da kandil mesajları gönderilmesi yaygın olarak kendini göstermektedir.

C.DOĞUM, SÜNNET, EVLİLİK, ÖLÜM İLE İLGİLİ İNANÇLAR

Dini motiflerle bezeli geleneksel kültürün kendisini en yoğun hissettirdiği, insanın hayatında dini olan ile geleneksel olanın yoğun şekilde harmanlanarak öbekelediği alanlar doğum, sünnet, evlilik, ölüm vb. gibi insanların hayatlarında dönüm noktası olabilen uygulamalardır. (Dikmen, 2007:82)

Halk inanç ve uygulamaları, doğum, evlilik ve ölüm gibi hayatın belli başlı dönemlerinde daha yoğun biçimde ortaya çıkmaktadır. Hayatın önemli anlarını ifade eden bu evreler, kişinin hayatındaki bir statü değişimini (örneğin, bekarlıktan evliliğe geçiş) ifade ettiği için bazı dini uygulama ve merasimleri beraberinde getirmektedir. İnsanlar, bu üç önemli evrenin hayatlarında getirdiği yeni durumlara (statü değişikliklerine) ayak uydurmak, baş gösteren sorun ve ihtiyaçların üstesinden gelmek için bazı popüler inanış ve uygulamalara yönelmektedirler. (Arslan, 2004:237)

Doğum döneminde, evlilik törenlerinde, hasta ziyaretlerinde, matem yahut felaket zamanlarında bir dostluk meclisinin kurulması olasıdır. Bu sebeple popüler din, bu tip dayanışmacı guruplarda daha ön plandadır. Bu guruplardaki ortak anlayışların mevcudiyeti, iletişimin meydana gelebilmesi için fiili olarak daha az kelime kullanma anlamına gelir. Bu sebeple çok şey konuşulmadan ya da sorgulanmadan gündelik yaşamın sıradanlığı içerisinde pratik olarak bireylere bu değerler aktarılır. (Arslan, 2004:237)

1.Doğum

a.Çocuğun Olmaması İçin Yapılan Uygulamalar

İstenmeyen bir hamileliğin yaşanması durumunda çocuğun düşmesi için halk arasında bazı yollara başvurulmaktadır. Bu yollar, genellikle çocuğu düşürmek için kadınlar tarafından yapılan ve çocuğun düşeceği konusundaki inançları içeren uygulamalardır.

Ağır bir Şey (tütün sepeti gibi) kaldırarak ya da temelden (tarlalar arasındaki sınırı belirleyen yükselti) atlayarak , zıplayarak, karına baskı yaparak çocuk düşürülmeye çalışılır. Rahme sabun yerleştirilerek, kına içerek çocuğun olmaması sağlanmaya çalışılır. Rahme kar yada buz konularak rahim soğutup bu yolla bir daha çocuk olması engellenir. Bazı bitkilerin (limon suyu gibi) sularının içilmesi yada rahme bu bitki parçalarından konması da çocuğun olmaması için yapılan uygulamalar arasında yer alır. (K.K.11, K.K.18, K.K.36, K.K.45, K.K.52)

b. Çocuğun Olması İçin Yapılan Uygulamalar

Çocuk sahibi olmak isteyip de olamayan kişilerin bu isteklerine ulaşmak bir takım uyulmaları vardır. Bu uygulamalar sonucunda çocuk sahibi olunabileceğine inanılır.

Ağır kaldırıldığında rahmin düşeceğine inanıldığı için kadına ağır bir Şey kaldırılmaz. Üştmenin çocuk sahibi olmaya engel bir durum olduğu düşünüldüğü için kadınlar üştmemeye çalışır. Bazı bitkilerden yapılan karışımlar rahme yerleştirilir. Çocuğu olmayan kadınlar hamama götürülerek göbek taşına oturtulur ve böylece üşütme rahatsızlıkları geçirilmeye çalışılır, yine sıcak tuğla yada taşla kadının kasıklarına masaj yapılarak çocuklarının olması için caba gösterilir. Hocalara daha çokta “evliya” türbeleri olarak bilinen mekanlara başvurularak, bir takım güçlerinin varlığına inanılan kişilerin bu konuya çözüm bulabileceklerine dair inançlar vardır. Bu mekanlarda çare arayanların öne çıkan tutumu dilek dilemek ve bu dileğin gerçekteşmesi için “adak” adamaktır. Bazıları adak olarak yemek adar; çocuk olduğu zaman herkese yemek verir. Kimi ise birkaç kişi toplar, türbeye götürür, adağını keser ve orada onlara yedirir. Kalan yemek kurtlar ve kuşların yemesi için orada bırakılır. Adak adayan kişi o eti yemez, aksi halde adağın kabul olmayacağına inanılır. Böylece çocuğunun olacağına inanılır. Ayrıca çocuğu olmayan, düşük yapan kadınlar, çocuklarının olması için muska takarlar. Bu muska sayesinde çocuk sahibi olunacağına inanıldığından çocuk doğduğu zaman bu muska çocuğa takılır . (K.K.11, K.K.18, K.K.36, K.K.45, K.K.52)

c. Doğum Esnasında ve Sonrasında Yapılan Uygulamalar

Kadınların doğum sırasındaki güçlüklerini gidermek, onların kolay doğum yapmalarını sağlamak için bir dizi çare, inanç ve uygulama doğum olayı çevresinde toplanmaktadır. Doğum sadece biyolojik bir olay olmanın ötesinde toplumsal hayatın en canlı ve yaşayan unsurudur. Doğumun belirsiz ve acılı bir süreç olması nedeniyle doğumu kolaylaştıracak, çabuklaştıracak bir takım uygulamalar önceliklidir. Doğum sırasında doğumu kolaylaştıracağına inanılan bir takım çarelere başvurulur. Eski dönemlerde doğum evde, bu işi büyüklerinden gördüğü şekilde gerçekleştiren ebeler tarafından yapılmaktaydı. Ancak günümüzde bu yöntemin çok büyük oranda terk edildiği, imkanı olan herkesin sağlık kuruluşları vasıtası ile doğum olayını gerçekleştirdiği bilinmektedir.

Bafra'da doğumla ilgili inançlar konusunda görüştüğümüz kişiler genel olarak şu bilgileri vermişlerdir.

Hamilelik süresi içinde hemen her bölgemizde görüldüğü gibi Bafra'da da kadına genel olarak "hamile, gebe, iki canlı" gibi isimler verilir. Hamilelik süresi içinde kadına yoğun bir ilgi gösterilip, kadın bu süre içinde bir takım şeylerden uzak tutulmaya çalışılır. Hamile kadın hasta muamelesi görmekte olup evde ağır işler yapmasına, ağır yük kaldırmasına, çamaşır yıkamasına ve bahçe işlerinde çalışmasına izin verilmez. Hamile olan kadının gece tek başına dışarı çıkmamasına, evde yalnız kalmamasına, kaynar suyu ve ateşi gelişi güzel yerlere dökmemesi tembih edilir. (K.K.9, K.K.15)

Doğum öncesine ait bazı pratikler vardır ki bunlarda doğacak çocuğun fiziki yapısına, cinsiyetine, huy, kişilik ve karakterine doğrudan tesir edeceğine inanılan ve bu münasebetle yerine getirilen birtakım uygulama ve yasaklamalardır.

Hamile kadın hamileliğinde kime çok bakarsa çocuğu ona benzeyeceği (bu nedenle sakat insanlarla alay eder ve sakat olan birine dikkatlice bakarsa doğurduğu çocuğun da sakat olacağına inanıldığı için bundan kaçınılması sıkıca tembih edilir), ayva yerse çocuğu güzel, erik yerse çocuğu esmer, ayva yerse doğacak çocuk düşük yanaklı, nar

yerse pembe yanaklı, muz yerse gamze yanaklı, şeftali yerse çocuğun tüylü, biber yerse çocuğu sinirli, patlamış mısır fazla yerse doğacak çocukta cilt hastalığı olacağı söylenir. Hamile kadının yatağının altına ondan habersiz bir makas bir de bıçak konulur. Daha sonra hamile kadın yatağa oturtulur. Bıçağın üstüne oturursa erkek, makasın üstüne oturursa çocuk kız olacağı; aynaya bakarsa çocuğun kendisine, denize bakarsa mavi gözlü olacağına, hamile kadının hamilelik sırasında yapacağı kötü davranışların çocukta da olacağına; çocuğu olmayan kadını buğuya oturtularak hamile kalmasının sağlanacağına vb. inanışlarından bahsetmişlerdir. (K.K.14, K.K.18, K.K.22, K.K.37)

Çocuğun cinsiyetinin belirlenmesinde de halk inanışları mevcuttur. Hamile olan kadının karnının şekline göre çocuğun cinsiyeti tespit edilir. Eğer kadının karnı yuvarlak bir şekil almışsa erkek çocuğu olacağına, eğer kadının karnı bir tarafa doğru eğik bir şekil almışsa kız çocuğu olacağına inanılır ve bu yönde genelde sol tarafa doğrudur. Hamile kadının canının çektiği yiyeceklerinde cinsiyetin tespitinde önemli bir rolü vardır. Eğer hamile kadının canı ekşi yiyecekler isterse doğacak olan çocuğun kız, eğer canı acı ve tatlı yiyecekler isterse doğacak olan çocuğun erkek olacağı inancı mevcuttur. Yine hamile olan kadının vücut yapısı bozulmuşsa mesela kalça kısmı büyümüşse kız çocuğu olacağına, vücut yapısında fazla bir büyüme olmamışsa erkek çocuğu olacağına inanılır. Ayrıca doğum öncesi görülen birtakım rüyalarda cinsiyet belirlemede rol oynar. Kadın rüyada boncuk veya bilezik görürse doğacak çocuğun kız, tabanca veya bıçak görürse doğacak çocuğun erkek olacağına inanılır Hamile olan kadının duasının ve bedduasının tutacağı inancıda mevcuttur. Hamile kadın hamileliği süresince saçlarını kesmeyip uzun tutar. Eğer saçını keserse çocuğun ömrünün kısa olacağına inanılır. (K.K.11, K.K.18, K.K.36, K.K.45, K.K.52)

Çocuğu yaşamayan kadın çocuğunun yaşaması için tekkeye gider ve adanır. Çocuğun ismi, kız olursa Satı, erkek olursa Satılmış olur. Kişi bu şekilde derdini tekkeye satmış olur. Kendisinin bir sorumluluğu kalmaz rahatlar. (K.K.1, K.K.5, K.K.24, K.K.26)

Çocukları yaşamayan (daha önce doğum esnasında yada sonra ölen) kadınlar hamile olduklarını öğrendiklerinde “sübyan muskası” yazdırır. Bu uygulama çocuk ana rahmine düştüğünde, daha canlanmadan yapılmalıdır. Çocuğun sübyan olduğu durumda çocuk

doğduktan sonra genelde altı ay içinde vefat eder. Aslında “sübyan” kelimesi çocuklar anlamına gelir. Ancak bu anlamını halk dilinde kaybetmiştir. Halk inançları içerisinde en çok rastlanan inanışlardandır. Bu inanışa göre sübyan, çocuklara bir çeşit cinlerin musallat olma hastalığıdır. Bir kadın rahatsızlığı olan bu durumu meydana getiren Cin’in adı “Ümmüs-Sübyan” dır. Kelime manası itibarı ile “sübyan anası” (çocuk anası) anlamına gelir. Buradaki inanç şu şekilde özetlenebilir: Bu Cin’in çocuğu olmadığından çocuğu olan yada tüm cinsel işlevleri yerinde olan kadınlara musallat olması onlara zarar vermesidir. Bu nedenle bu muska çeşidine “loğusa muskası” dendiği de olur.

Çocuğun sübyan olduğunu anlamak için de bazı belirtiler vardır:

- Çocuk sık sık ağlar ve susturmak zordur.
- Çocuğun ağzı köpürür.
- Çocuk hastalıklı doğar. (K.K.3, K.K.9, K.K.36, K.K.37)

Bu belirtilerin görüldüğü çocukta sübyan olduğu anlaşılır ve en kısa zamanda hocaya götürülerek okutturulması ve sübyan muskası yazdırılması gerekmektedir. Sübyan muskası yazdırılmayan çocuk yaşını doldurmadan ölür. (K.K.3, K.K.9, K.K.36, K.K.37)

Göbek kordonunu kesen ebenin huyu çocuğa geçer.Çocuğun cinsiyetini babaya ilk müjdeleyen kişi babadan hediye alır. Bebeğin doğum kanından bebeğin dudağına sürülürse bebeğin dudakları kırmızı olur. (K.K.9, K.K.15, K.K.62)

Yeni doğan çocuğun banyo yaptıktan sonra ayakları tuzlu suya çocuğun ayaklarının kokmaması için bastırılır. Adetli kadın kırklı çocuğun yüzüne bakarsa çocuk “ürufe” (Yüzünde kırmızı noktalar oluşur) olur. Çocuk doğduktan sonra çocuğun kulağına ismi üç defa tekrarlanır ve babası tarafından kulağına ezan okunur. Çocuğun ismi aile büyükleri tarafından verilir. Genellikle bebeğe dede veya ninesinin ismi verilir. Tabi bu nedenle yaygın bir uygulama olarak çift isim verme popülerlik kazanmaktadır. (K.K.17, K.K.62, K.K.63, K.K.67)

Loğusa kadınla çocuğunun doğumdan sonraki kırk gün içinde hastalanmalarına halk arasında kırk basması, kırk düşmesi, kırk karışması gibi adlar verilmektedir. Annenin ve

çocuğun bu süre içerisinde hastalanmamaları için bir takım önlemlere başvurulur. Bu süre içinde loğusa ve çocuğu mümkün olduğunca dışarı çıkarılmaz. Herhangi bir zorunluluktan dışarıya çıkmak zorunda kalırlarsa da kırk karışımını önlemek için üzerlerinde bir takım şeyler bulundururlar ve akşam ezanından önce eve gelmeye özen gösterilir. Yine lohusanın ve bebeğin ilk kırk gün içinde yıkanan çamaşırları akşam ezanından sonra dışarıda asılı bırakılmaz, mutlaka toplanıp evin içine alınır. Yeni doğan çocuğun kırkı çıkmadan yanına silahlı biri girerse çocuk basık olur. (K.K.9, K.K.17, K.K.52, K.K.53)

Loğusa kadınlara ve çocuklara sataştığı, kimi zaman da onları öldürdüğü tasarlanan al karısı, “al kızı” gibi adlarla anılmaktadır. İnsan hayvan karışımı bir görünümde tanımlanan bu öldürücü dev veya cin, uzun boylu, uzun parmak ve tırnaklı, dağınık saçlı, yağlı vücutlu, el ve ayakları küçük, dişlek, çok çirkin, al gömlek giyen bir yaratıktır. (K.K.9, K.K.17, K.K.52, K.K.53, K.K.57, K.K.58)

Loğusa ve çocuğuna kırk basmaması için kırkıncı gün içinde yapılan yıkanma işlemine “kırklama” denir. Çocuk kırk günlük olunca, bu işi bilen bir kadın tarafından hazırlanan, içine çeşitli maddeler konulmuş (tas, iğne, altın yüzük, bilezik vb.) su ile yıkanır. Bu su çoğun başından kırk kaşık ile ya da kırk tas ile dökülür. Çocuktan sonra anne de banyo yapıp kırklanır. Buna "Kırk Uçurma“ da denir. Bundan sonra çocuk ve anne hiçbir tehlike altında kalmadan dışarıya çıkabilirler. Loğusa anne, ayrı yasıyorsa önce kayınvalidesine, ardından kendi annesine giderek ellerini öper. Kayınvalidesiyle birlikte oturuyorsa gezmeyi birlikte yapar. (K.K.9, K.K.17, K.K.52, K.K.53, K.K.57, K.K.58)

Anneye gittiği her yerde sütünün bol olması dileğiyle önce yarım bardak su verilir. Anne, kendisine verilen suyun tamamını içmek zorundadır. Su ikramının ardından kendisine yiyecek sunulur. Bebeğin ilk ziyarete gittiği evde ona yumurta, mendil, para gibi armağanlar vermesi adettendir. (K.K.9, K.K.17, K.K.70, K.K.71)

2.Sünnet

Günümüzde ABD ve Kanada'daki erkeklerin yarısı, bütün dünyadaki erkeklerin altıda biri sünnetlidir. Sıklıkları farklılık göstermekle birlikte dünyanın hemen her bölgesinde uygulanmaktadır. Sünnet, Afrika, Ortadoğu ve Avustralya'da yaygınken, Doğu Asya, Hindistan ve Avrupa'da az, Yeni Gine ve Güney Amerika' da ise oldukça seyrek görülmektedir. Ülkemizde de sünnet oldukça yaygındır ve sıklığı %100'e yakındır. (Sivaslı & Bozkurt & Ceylan & Coşkun, 2003:117)

Sünnetin tıbbi yararları ile ilgili çok sayıda çalışma yapılmış olmasına rağmen, esas olarak sosyolojik bir olgudur ve büyük ölçüde dini nedenlere dayanır. (Yurdakök, 2001:65-92) Sünnet adetinin ne zaman ortaya çıktığı bilinmemektedir. Başlangıcının günümüzden en az 100000 yıl öncesine dayandığı düşünülmektedir. Taş devri mağara resimlerinde bile sünnetli erkek tasvirleri bulunmuştur. Daha belirgin bulgular M.Ö. 2300'lü yıllara dayanır. Bu yıllardan kalan Mısır mezarlarının duvarlarını süsleyen rölyeflerde sünnet tasvir edilmiştir. (Yurdakök, 2001:65-92)

Sünnet ile ilgili önemli tartışmaların başında sünnetin hangi yaşta yapılması gerektiği gelmektedir. Toplumumuzda sünnet çoğunlukla 5-7 yaş civarında, çocukların akli ermeye başladıktan sonra yapılmaktadır. Bunun nedeni, geleneklerimizde hem anne-baba hem de çocuğun hayatında sünnetin çok önemli bir yere sahip olması, ailelerin çocukları ile birlikte bu önemli olayın yaşanıp kutlanması ve çocuklarının da bu olayı hatırlaması isteğidir. (Sivaslı & Bozkurt & Ceylan & Coşkun, 2003:118)

İslam dininde ise sünnet için önerilen bir zaman yoktur; fakat Hz. Muhammed torunlarını yedi günlükken sünnet ettirmiş olduğu ancak daha sonraları Yahudilere benzemesin diye sünnet daha ileri yaşlarda yapılmaya başlandığı yaygın kanaattir. (Tekgül, 2000:297-302)

Bu gün ülkemizin her yerinde çocukla ilgili geleneksel işlemlerden en önemlilerinden birisi sünnet geleneğidir. Geleneğimiz içerisinde en vazgeçilmez ve en yaygın olanıdır. Hiçbir anne ve baba bu köklü geleneğin dışında kalmak istemez. Geleneğinin yaptırımını

bu konuda bir karşı koyuşa meydan vermeyecek kadar güçlüdür. Bu nedenlerle ülkemizde sünnet, tıbbi faydalarından daha çok dinsel ve geleneksel nedenler sonucu yapılmaktadır.

Bafra'da sünnet düğünü genellikle ilkbaharda okullar tatil olunca ya da sonbaharda okulların açılmasına yakın zamanda yapılır. Sünnet olacak çocuğa "Sünnet Çocuğu" adı verilir. Sünnet hazırlıkları çok önceden başlar. Sünnet giysisi çocuğun babası ya da akrabaları tarafından alınır. Sünnetten birkaç gün önce sünnet olacak çocuğun parmaklarına kına yakılır. Çocuk, sünnet giysileri içinde yakınların ve komşuların elini öper. Eli öpülen her kişinin sünnet çocuğuna para vermesi adettendir. Çocuğa "Maşallah" yazılı bir şerit takılır. Sünnet günü sünnetin genellikle mevlitli ve yemekli yapılması adettendir. Davetliler davet edilen yere toplanırlar. Bir yandan yemeklerini yerler bir yandan sünnet çocuğunun gelmesini beklerler. Daha önceki dönemlerde; sünnet çocuğu, sünnet edilmeden önce otomobillerden oluşan bir konvoyla kent ya da köyün içinde dolaştırılır. Bafra'nın tarihi Çetinkaya Köprüsü üzerinde yürütülür, hatıra fotoğrafı çektirilir. Akşam vakti çocuk salona veya eve getirilir. Sonra sünnet işlemine başlanır. Çocuğa önce sünnet entarisi giydirilir. Davetlilerin "oldu da bitti maşallah" sözleri ve bazen de orada bulunanların tekbirleri arasında sünnet yapılmış. Şuan ise tüm bu işlemler çocuk sünnet ettirildikten ve iyileşme süreci tamamlandıktan sonra yapılmaktadır. (K.K.2, K.K.8, K.K.12, K.K., K.K.74, K.K.78)

Sünnet edilen çocuk, salonun ya da evin bir köşesinde hazırlanan çok süslü sünnet karyolasına yatırılır. Okunan mevlit ve Kuran-ı Kerim'den sonra, yemek verilir. Genelde Bafra Pidesi, etli pilav, tatlı ve ayrandan oluşan yemek faslından sonra kadın erkek herkes çocuğun yanına gelip geçmiş olsun dileğinde bulunup, hediye vermeleri adettendir. Hediye verenlere, tebrik edenlere lokum ikram edilir. Hatıra fotoğrafları çektirilir. (K.K.2, K.K.8, K.K.12, K.K., K.K.69, K.K.55, K.K. 74, K.K.78)

3.Evlilik

Evlilik iki yetişkin insan arasındaki, toplum tarafından tanınan ve onaylanan bir cinsel birlik olarak tanımlanabilir. (Giddens, 2000: 148). Evlilik genellikle ailenin çoğalmasını sağlayan bir birlikteliktir. Diğer bir deyişle, evlenen her iki çiftin çocuk yapması ve bu çocukları yetiştirmesi beklenir (Giddens, 2000: 617).

Evlilik, insanların yaşamları boyunca uyguladıkları temel kavramlardan birisidir. Toplumun kültürel yapısı ve değer yargılarına göre farklılıklar gösterir. “Toplumlar kimin kiminle, kaç eşle ve hangi koşullar altında evlenilebileceğine dair bir takım kurallar belirlemiştir. Çok değişik uygulamalar olmakla beraber evlilik, esas itibariyle toplum tarafından onanan kadın ve erkek ya da kadınlar ve erkekler arasında yaratılan bir ilişki türünü karakterize etmektedir. İlişkinin belirli kalıplar içinde gerçekleştirilmesi, evliliğin sosyal bir kurum olarak ele alınıp incelenmesine olanak vermektedir. Aile birliği sürekliliğini evlilik kurumuyla sağlar. Başka bir deyişle evlenme olgusu aileyi oluşturan toplumsal ilişkileri belirli kalıplar içerisine yerleştiren bir sözleşmedir. (Edentuğ, 1968:27-58)

Tarihsel ve sosyolojik bir kurum olarak evlilik türleri ve evliliğin tanınma, gerçekleştirme biçimi de zaman içinde toplumdan topluma farklılaşabilmektedir. Örneğin, modern toplumlarda iki insanın cinsel birlikteliğinin tanınması ve meşruiyetinin sağlanması resmi nikah aracılığıyla sağlanmaktadır. Modern toplumun akıl ve rasyonellik ilkeleri evlilik ilişkilerinin gerçekleşmesi üzerinde de etkili olmuştur. Bunun yanı sıra, modern toplumların birçoğunda resmi nikahla beraber dini nikahın da yapıldığı görülmektedir. Resmi ve dini nikah temel olarak biyolojik yeniden üretimin ve cinsel birlikteliğin akılcı ve ahlaki şekilde onaylanması anlamına gelmektedir. Evliliğin eğlence, tören ve şöenler yapılarak kutlanması da iki insanın birlikteliğinin kültürel düzeyde kabullenişini ortaya koyar. Ancak evliliğin kültürel boyutu işin sadece kutlama ve eğlence kısmıyla ilgili değildir. (Kaspoğlu & Karkıner, 2011:29,30)

Evlilik, kadın ve erkeğin birlikteliğinden oluşan her türlü yetki ve sorumluluğu paylaşması ve meşrulaştırmasının toplumsal kurallar çerçevesinde kabul görmesidir. (Bağlı & Sever, 2005: 11).

Evlilik ve aile çeşitlerini beş başlık altında sınıflandırabiliriz. Evliliklerin bu sınıflandırması ilk olarak, oturlan yere göre; ikincisi, eş sayısına göre; üçüncüsü ise eşin seçildiği gruba göre; dördüncüsü, otorite ilişkilerine ve beşinci soy ve şecereye göre yapılmaktadır. (Özkalp, 2011:135,136)

Oturlan yere göre evlilik, matrilokal, patrilokal ve neolokal olarak üçe ayrılmaktadır: Erkeğin kadının ailesinin evinde oturmasına matrilokal denir. Patrilokal evlilik, kadının erkeğin evinde oturmasıdır. Neolokal evlilikte kadın ve erkek ailelerinden yanında kalmazlar ve onlardan ayrılarak kendilerine ayrı ev açarlar. Eş sayısına göre evlilik monogami ve poligami olmak üzere ikiye ayrılır. Monogami tek eşle evlenme, Poligami ise çok eflle evlenmektedir. Poligami ikiye ayrılır: Poliandri ve Polijini. Bir kadının aynı anda birden fazla erkekle evlenmesine poliandri denir. Bir erkeğin birden fazla kadınla evlenmesi ise polijini olarak adlandırılır. Eşin seçildiği gruba göre yapılan evlilik, endogami ve egzogami olmak üzere ikiye ayrılır. Akraba arası yapılan evliliğe endogami yani içevlilik denir. Dışevlilik (exogamy) ise, kadın ya da erkeğin evleneceği kişiyi üyesi olduğu grubun dışından seçmesidir. Evliliklerde kocanın üstünlüğüne patriyarki (atarerkil) denir. Kadınlar da bu üstünlüğü kültürel ve ideolojik olarak kabul ederler ve benimserler. Matriyarki (matriarchy) evliliklerde kadının üstünlüğü ve otoritesi anlamına gelmektedir. Patriliniyal (patrilineal) sistemde mirasın paylaşımı baba soyunun üstünlüğüne, matriliniyal (matrilineal) sistemde ise mirasın bölüşümü ana soyunun üstünlüğüne ağır basmaktadır. Bilateral sistemde her iki taraf mirastan eşit hak alması öngörülmektedir. Patriliniyal (patrilineal) sistemde ana soyundan gelen kişiler, matriliniyal (matrilineal) sistemde ise baba soyundan gelen kişiler akraba olarak kabul edilmezler. (Bağlı & Sezen, 2005: 12)

Aile, toplumsal hayatın çekirdeğini oluşturmaktadır. Bu çekirdeğin oluşması, evlenme olgusu ile gerçekleşmektedir. Toplumların kültürel ve ekonomik yapısı, yerleşim düzeni, üretim ilişkileri, gelenek ve görenekleri, evlenme biçimlerinin oluşmasında

önemli rol oynamaktadır. Her toplum, kendi yapısına uygun evlenme biçimlerini tercih ederken, kişisel anlayışına ters düşecek evlenme biçimlerini dengelemeye çalışmaktadır. Buna rağmen çok farklı evlenme biçimleri vardır. Sezen, “Türkiye’de Evlenme Biçimi” isimli bir çalışma yapmış ve ülkemizde 33 çeşit evlilik (Görücü usulüyle, Kız kaçırma (Düğünsüz evlenme), Başlık parasıyla evlenme, Oturak alma evlilik, Baş örtüsü kaçırma yoluyla evlilik, Beşik kertme evliliği, Tay geldi evlilik, Kuma getirme evliliği, Berdel (bedel) evliliği, Kepir (yaban değişimi) evliliği, Ölen kardeşin karısıyla evlenme (Levirat evlenme), Baldızla evlilik (Sorarat evlilik), İçgüveyi evliliği, Yetim evliliği, Yakın akraba evliliği, Oldu bitti evlilik, Para karşılığı evlenme, Kan parası karşılığı evlenme, Çok eşli evlilik, Anlaşmalı evlilik, Rastlantı evliliği, Tercihli evlilik, Yabancıyla evlilik, Metres edinme evliliği, Muta evliliği, Öç alma karşılığı evlenme, Dış güveyi evliliği, İlan yoluyla eş seçme) olduğunu ortaya koymuştur. (Sezen, 2005:186-195)

Bu türlerin büyük bölümü doğu ve güney doğu Anadolu bölgemizde gözlemlenmektedir. Ayrıca bunlara ilave olarak televizyon programları ve internet aracılığıyla gerçekleşen evliliklere de olan ilgi artmıştır. (Sezen, 2005)

Evlenme, iki kişinin birlikteliğinin başladığı bir olay olması açısından toplumlarda en fazla önem verilen geçiş dönemidir ve bu anlamda çevresinde pek çok adet, gelenek ve inanç olmuştur. Bafra’da genel olarak görücü usulü evlilik görülmekle birlikte anlaşarak ya da kaçarak evlenme de mevcuttur. Kaçma, düğün masrafından kurtulmak için veya kızın ailesinin evlenmeye razı olmadığı zaman başvuru yoluyla olur.(K.K.2, K.K.9, K.K.52)

Evlenme yaşına gelmiş oğlu olan anneler akrabaları komşuları aracılığı ile kız ararlar. Bu arayış sonunda bulunan kız görme oğlanın annesi ve yakınlarından birkaçı habersiz giderler. Anne uygun bulursa baba’ya söyler baba da bir olumsuzluk görmez ve kararı onaylarsa kız tarafının bu olay hakkındaki düşüncelerini test etmek için kız babası’nın en yakın arkadaşı ile veya mahallenin yaşlısı ya da sözünü kıramayacağı birisi aracılığıyla kız babası’nın görüşü alınır. Kız babasının rızası olursa kız istenir, yok eğer razı değil’se kız babası gelen aracıyı münasip lisan ile reddeder. Reddedilen erkek tarafı kendi güçlerinin bilinci ve oğullarının ısrarlı olması karşısında, kız tarafına birkaç kez

daha aracı gönderebilir. Tekrar reddedilirse ve oğul da bu kız ile evlenmekte kararlı ise kızın da istekli olması durumunda kız kaçırlır. (K.K.2, K.K.9, K.K.52, K.K.53, K.K.54, K.K.55, K.K. 74, K.K.78)

Kız beğenilir karşı tarafında rızası olursa oğlanın ailesi Cuma gecesi gibi hayırlı günlerde kız istemeye giderler. Aracı vasıtası ile gelinecek gün bildirilir ve onay alındıktan sonra, güzel bir börek ve yanında kişinin gücüne göre bazen helva veya şeker, çikolata bazen de bir şişe kolonya, çiçek alınarak kız evine gidilirdi. Kız istemeye gitmeye yörede “dünürlüğe gitme” denir. Birbirine dünür o kişilere de “dünürcü” denilmektedir. Kız evine çok önemli bir durum olmadığı müddetçe yatsı namazı sonunda gidilir, baba kılıyorsa namazını bitirmiş olur ve misafirleri kapı’da karşılar. Biraz hoş sohbet’ten sonra istenilen kız içeriye kahve getirir. İlk istenışte kız verilmez. Oğlan evi birkaç kez kız istemeyi tekrarlar. Söz aile arasında olur. Oğlan tarafı gelirken şeker getirir. Kız şekerleri dağıtırken bir taraftan da orada bulunanların ellerini öper. (K.K.2, K.K.9, K.K.52, K.K.53, K.K.54, K.K.55, K.K.74, K.K.78)

Nişan kız tarafında olur. Nişan günü oğlan tarafı kız tarafına nişan bohçasını götürür. Bu yüzük de olur. Kız tarafı da daha sonra oğlanın bohçasını götürür. Nişanla düğün arasının fazla uzun olmaması istenir. Düğün hazırlıkları yapılır. (K.K.2, K.K.9, K.K.55, K.K.74, K.K.78)

Oğlan evinden gelin almaya kalabalık bir topluluk gelir. Gelini evden erkek kardeşi çıkarır. Çıkarmadan önce gelinin beline kuşak bağlar. Kuşağı bağlamak için oğlan tarafından bahşış alır. Gelin evden çıkarken kızın kardeşi kapıyı tutar ve bahşış alır. Buna “kapı parası” denir. (K.K.2, K.K.9, K.K.55, K.K.74, K.K.78)

Bafra’da çok eskiye dayanan bir gelenek de gelin ve damadın konvoyla tarihi Çetinkaya Köprüsüne getirilerek bu köprüden geçmeleri ve geçerken dilek tutmalarındır. (K.K.2, K.K.9, K.K.52, K.K.53, K.K.54, K.K.55, K.K. 74, K.K.78)

Gelin oğlan evine geldiğinde arabadan inmez, oğlan babasından bahşış alır. Arabadan inen gelin, evin ya da apartmanın kapısı önüne geldiğinde önce eline sürülen yağı

kapının üzerine sürer (İşlerinin yağ gibi kayması, çabuk bitmesi için) , bir cam bardak ya da şişe verilir yere atması istenir (Gelinin sert mi, yumuşak mı olduğunu anlamak için atışına bakarlar. Attığı kırılmazsa tekrarlanıp kırması istenir, kazaların, nazarların gitmesi için) sonra eline bir ekmek ve Kuran- ı Kerim eline verilir, öpüp başına koyduktan sonra, ekmeği kolunun altına alır, Kuran-ı Kerim de elinde eve girer. Ekmek bereketli olması, evine bereket getirmesi için, kitap ise dinine bağlı olması, Kuran'ı örnek alması için verilir. (K.K.2, K.K.9, K.K.52, K.K.53, K.K.54, K.K.55, K.K. 74, K.K.78)

Gelin eve girerken balkondan ya da çatıdan gelin ile damat üzerine şeker atılır. Düşen şekerleri çocuklar toplarlar. (K.K.54, K.K.55, K.K. 74, K.K.78)

Eve girilir, aile büyükleri ile birlikte imam gelir ve evlilik hakkında kısa bir sohbetten sonra İmam Nikahı kıyılır. Kız evinde hazırlanan helva veya tatlı ikram edilir. Dışarıda bekleyen damadın arkadaşlarına da bir tepsi helva atılır. Atılan tepsiyi tutan kişi, helvayı arkadaşlarına paylaştırıp, yedikten sonra boş tepsiyi damada ya da babasına getirir. Bahşiş olarak tepsiyi teslim eder. Gelinle damat gerdek gecesinde bir araya gelemezlerse damat bağlanmış demektir. Bu durumu genelde gelinle damadın evlenmelerini istemeyen birisi yaptığına inanılır. Damat eğer bağlanmış ise baklagiller (buğday, fasulye, nohut vb) hoca tarafından okunur. Bunların üzerinden gelin ve damat atlar. Sonra baklagiller bir şeye sarılır ve evin çatısına atılır. Bu şekilde bu sorun ortadan kalkar. K.K.54, K.K.55, K.K. 74, K.K.78)

Düğünün ertesi günü damadın yakın akrabaları toplanır düğün evine gelir. Geline gelinliği giydirilir ve evde "Duvak" adı verilen bir eğlence yaparlar. Gelinin duvakta fazla oynaması hoş görülmez. Duvak günü geline evde iş yaptırılmaz. (K.K.54, K.K.55, K.K. 74, K.K.78)

4.Hastalıkların Tedavisi İle İlgili Halk İnançları

Büyük yerleşim yerlerinde her hangi bir rahatsızlığı olan, öncelikle faaliyet gösteren sağlık kuruluşlarına başvururken bu durum küçük yerleşim yerlerinde değişebilmektedir. Özellikle köylerde bilinen geleneksel tedavi şekillerine rastlamak hala mümkün olmaktadır. Bazı hastalıklar için köylerde bu konularda ünlenmiş olan kişilere (Kırık-çıkıkçı, ebe, muskacı gibi) başvurulduğu gözükmektedir. Bu durum elbette eskiye göre çok azalmıştır. Bazı basit sayılan hastalıklar için ise, ferdi pratikler tedavi olarak uygulanmaktadır.

İnancın hastalıkların iyileşme süreçlerine etkisinin olup olmadığı ile ilgili bir çok tartışma mevcuttur. Buna alternatif tıp diyenler de vardır. Batıl inanç diyenlerde mevcuttur.

İnceleme alanımızda da bu tür uygulamalara rastlamak mümkün olmuştur. Bunlardan bazıları şöyledir:

- Gözün kanlanması ve ağrmasına karşı, daire şeklinde hazırlanan patates konularak sarılır.
- Ağır bir yük kaldırıldığında veya yüksek bir yerden atlandığı zaman, şiddetli bir karın ağrısı olursa buna “göbek düşmesi” denir. Tedavi için oklava veya bardak, (kupa) kullanılır. Ağrılı bölgenin üzerine bardak kapatılarak kenarlarına masaj yapılır. Yerinden kayan göbek yerine getirilmeye çalışılır.
- Göz kapağında çıkan sivilceye “arpacık” denir. İyileştirmek için: Köpeğin yemek çanağındaki suyla yüzün yıkandığında arpacığı olan kişi tiksindir ve böylece geçeceğine inanılır. Başka bir uygulama ise “arpacığın” üzerine sarımsak sürüldüğünde geçeceğine inanılır. Bir başka yöntem ise kişiye nazar duaları okumaktır.
- Arının soktuğu bölge serin tutulur, şişmemesi için metal para, bıçak, konur, çamur veya sarımsak sürülür.
- Başı ağrıyan kişi patatesleri halka halinde dilimler ve alına sararsa geçeceğine inanılır. Baş bir yazma ile sıkıca sarıldığında ağrının geçeceğine inanılır.
- Ayakları ağrıyanlar ise tuzlu suda bir mühlet ayaklarını dinlendirirlerse geçeceğine inanılır.

-Soğuk algınlığı ve üşütme nedeniyle olan sırt ağrılarında bu işlem yapılır. Kupa vurulacak yer, alkolle temizlenir, üzeri hafifçe çizilir.Bardağın havası ateşle alınarak ağrı olan çizilmiş yere yapıştırılır.Biraz bekledikten sonra bardak kaldırılır, bu bölge temizlenir ve masaj yapılır.Bazı yerlerde bu işlem ağrıyan yer çizilmeden de yapılır.

-Yeni doğan çocuğun sarılık olmaması için üzerine sarı örtü örtülür ve altın takılır. Kara sarılık denilen türe yakalanan hastalara karatavuk kesilir ve yedirilirse geçeceğine inanılır.

-Siğiller okunarak siğil sayısı kadar incir dalı kesilir. Bunlar kurudukça siğilinde kuruyacağına inanılır. Siğile okunur ve etrafını kalemle çizilir, kişiye bir hafta boyunca çok tuzlu ve ekşi yememesi tavsiye edilir.Mümkün olduğunca tek sayıda Ayet'el-Kürsi okuyup siğile üflemesini isterler.Böylece siğilin geçeceğine inanılır. Bu işlemler daha çok cumartesi sabahları yapılır. Bazen duruma göre bu üç cumartesi tekrar edilir.

-Sülük adı verilen hayvan sulak ve sazlık yerlerden toplanır. Ağrıyan yere bu Hayvan konur,vücuttaki pis kanı emer ve kendini bırakır. Böylece ağrının geçeceğine inanılır.

-Temre (temro) tedavisi için okutulur. Bu okuma üç gün sürer, temre olan yer çizilir ve üzerine şifa ayetleri yazılır. (K.K.9, K.K.30, K.K. 39, K.K.40, K.K.46, K.K.48, K.K.56, K.K.73)

5.Ölüm

İnsan hayatının geçiş dönemlerinden biri olan ölüm, hayatın son bulması manası taşıdığı için tarih boyunca insanlar için farklı bir önem taşımıştır. Başlangıçtan günümüze kadar uzanan süreçte insanlar ölen kişiler için her biri kendi içinde ritüel özellikler taşıyan uygulamalar sergilemişlerdir. Bu uygulamalar daha çok evreni, tabiatı ve insan hayatını anlamlandırma çabası olarak ortaya çıkan mitlerden kaynaklanmıştır. Mitlerde var olan algılayış biçimi, ölüm olayı karşısında insanların içine düştüğü psikolojik durumların da etkisiyle birleşerek ölen kişiler için düzenlenen cenaze törenlerinin niteliğini ortaya koymuştur. Bu cenaze törenlerinde icra edilen ritüel uygulamalar kalıplaşmış davranış biçimleri olarak nesilden nesile aktarılmış ve adeta toplumun hafızası olmuştur. Bunlar toplumların kültürel mirasları olarak kültürel sürekliliğin devamını sağlamaktadır.(Ciciloğlu, 2006)

Ölüm olayı hayatın geçiş dönemlerinden biri olmakla beraber insanın hayata bakışını, hayatı algılayışını en fazla etkileyen olaydır. Doğum, evlenme gibi diğer geçiş dönemleri hayatın son basamağı olan ölüm kadar insanların üzerinde tesirli olduğu söylenemez.

Kur'an-ı Kerim'de, "Her nefis ölümü tadacaktır" (Kur'an, 21:35) ve "Allah onlar için bir son biçti" (Kur'an, 17:99) ayetleriyle ölümün kaçınılmazlığı vurgulanmıştır. "Her nerede olursanız olun ölüm size yetişir" (Kur'an, 4:78) ayetiyle de ölümden korunmaya çalışmanın faydasızlığından bahsedilmektedir. "Öldüren de dirilten de O'dur" (Kur'an, 53:44) ayetiyle ise, ölümün Allah'ın takdiri olduğu belirtilmiştir.

İslamiyet'te beden çürür, ancak ruh sonsuza dek yaşar. Ölümden sonra, definden itibaren ahiret hayatı başlar. Buna göre insanlar, iyilik ve kötülükle imtihan edilmek üzere bu dünyaya gönderilmiştir. Ölümden sonra insan, kendi bedeninde Allah tarafından diriltilecek, sorgulanacak ve neticesinde cennet ya da cehenneme gönderilecektir. (Durdu,2005:44)

Yaşam ve ölüm arasındaki tezat da insanın ölüme bakış açısının belirmesinde ve bu durum karşısında zihinsel bir karmaşa yaşamasında etkili olmuştur. İnsanların ölüm karşısında çok farklı duygular hissetmesi ile onu algılamaya ve anlamlandırmaya çalışmaları sonucu ortaya çıkan davranışlar zamanla kalıplaşmış uygulamalara dönüşmüş ve ritüel özellikler kazanmıştır. Bu ritüeller, tamamen insanın ölümü algılayış biçiminin ve ölüme sebep olan olayları anlamlandırmaya çalışma çabasının bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Bunların sonraki nesillere aktarımı çeşitli yollarla sağlanmıştır. Bu aktarım, kültürel sürekliliğin devamını oluşturur niteliktedir. Çünkü oluşan bu davranış kalıpları ritüel nitelik kazandıktan sonra adeta toplumun hafızası durumuna dönüşmüştür. (Connerton, 1999:97)

Halk inançlarında ölümü önceden haber veren belirtiler arasında hayvanlarla ilgili olanlar büyük bir yer kapsamaktadır. Hayvanların insanlarda bulunmayan kimi yetenekleri, sezi güçleri, biçimsel özellikleri, uğurlu ya da uğursuz sayılmaları bu tür inanmaların oluşmasında ve evrensel bir çizgiye erişmesinde büyük bir rol oynamaktadır. Evcil ve yabani hayvanların ötüşmeleri, ulmaları, kişnemeleri, böğürmeleri, belli hareketleri,

uçuş yönleri, alışılmışın dışındaki davranışları, yaklaşan bir ölümün önbelirtisi ve işareti olarak yorumlanmıştır.” (Örnek, 2000: 209)

Bafra’da da bu tür inanışlar halen konuşulan canlılığını koruyan niteliğini sürdürmektedir. Koyunların melemesi, horozun ötmesi insanın öleceğine işarettir. Azrail’i insanlar görmez ama hayvanlar görür. Köpeğin uluması genel olarak uğursuzluk veya ölüm işareti olarak görülür. Kurt uluması da köpek uluması gibi uğursuzluk olarak değerlendirilir ve ölüme yorulur. Bu ulumalar ile ilgili uğursuzluktan korunmak için ayakkabı ters çevrilir. (K.K.9, K.K.30, K.K. 39, K.K.40, K.K.46, K.K.48. K.K.56, K.K.73)

Evcil hayvanlardan biri olan horozun zamansız ötmesi ile tavuğun horoz gibi ötmesi de o çevrede ölüm olacağına veya uğursuzluğa işaret olarak görülür. (K.K.9, K.K.30, K.K. 39, K.K.40, K.K.46)

Baykuşun ötmesi veya bir evin çevresine konması ölüm işareti olarak görülür. Karganın ötmesi ve çevrede dolaşması da genel olarak ölüm işareti olarak yorumlanır. (K.K.40, K.K.46, K.K.48. K.K.56, K.K.73)

Ay, güneş tutulması, yıldız kayması, şimşek çakması ve gök gürlemesi gibi olaylarda halk inanmalarında çoğu zaman ölümle ilişkilendirilmiştir. (Örnek, 2000: 209,210)

Bafra’da da genel olarak gökyüzünde bir yıldızın kayması ölüm habercisi olarak kabul edilir. Ay, güneş tutulmasına endişe ile bakılır. (K.K.9, K.K.30, K.K. 39, K.K.40, K.K.46, K.K.48. K.K.56, K.K.73)

Rüyanın Türk kültür tarihinde çok önemli bir yeri vardır. Rüya motifini Türk halk edebiyatı ürünlerinde ve halk inanmalarında fazlaca görmek mümkündür. Hatta Türk devlet idare geleneğinde bile hükümdarların gördüğü rüyaların var olan ideallere kutsiyet kazandırmada etkili olduğu bilinmektedir. (Yüksel, 1996: 1996)

Bu konuyla ilgili inanışlar da ilçede canlılığını korumaktadır. Özellikle belli bir yaşın üzerinde olan kişilerde rüya ve alametlerine dair pek çok bilgiler mevcuttur. Rüyada tabut görme hem ömrün yenilenmesine hem de ölüme işaret olarak değerlendirilir. Rüyada siyah üzüm görmek, ayakkabı kaybettiğini görmek, sandık görmek, çamaşır yıkamak, ölüme yorulur. Rüyada başkası seni ölmüş olarak görürse ömrün uzadığına işarettir. Rüyada ölmek de yine ömrün uzamasına işarettir; fakat kişinin kendisini öldürdüğünü görmesi ölüme yorulur. Rüyada düğün görmek, kötü bir haber alınacağına veya ölüme işarettir. Düğüne ait unsurlardan gelinliğin rüyada görülmesi de ölüm işareti olarak görülür. Rüyada gelinlik giymek, kefen giyilecek diye yorumlanır. (K.K.9, K.K.30, K.K. 39, K.K.40, K.K.46, K.K.48. K.K.56, K.K.73)

Ev, ev eşyası, araç gereç ve yiyecek çevresinde kümelenen bir takım inanmaların temelinde de ölüm korkusu yatmakta, bunlar halk tarafından çoğu zaman ölümün ön belirtileri olarak nitelenmektedir. (Örnek ,2000: 209)

Aynanın kırılması, çerçeve kırılması ölüme yorulur. Bir aynanın kırılması altı ay uğursuzluk getirir. Bu uğursuzluktan kaçınmak için de evde kırık ayna bulundurulmaz. (K.K.9, K.K.30, K.K. 39, K.K.40)

Ölüm olaylarının duyurulmasının en doğal biçimi ölenin yakınlarının ağlamalarıyla olur. Olayı duyan komşular ölü evinde toplanarak, ölünenin yakınlarının acılarına ortak olmaya, onları avutmaya, ilk hazırlıkları yapmaya yardımcı olurlar. Camilerden verilen sala ile ölüm olayından herkes haberdar olur. Gazetelere ilan vermek yoluyla olayı duyurma daha çok tanınmış kişiler için kullanılan bir yöntemdir. Ölümden hemen sonra yapılan işlemlerin bir bölümü doğrudan doğruya cesetle ilgiliyken bir bölümü de ceset çevresinde toplanmaktadır. Ölünenin öte dünyaya gönderilişine ön hazırlık niteliğindeki bu işlemlerin kimilerinin temelinde ölene canlı gözüyle bakmanın ve ondan korkmanın tipik belirtileri yatarken kimilerinde de sağlığa uygun düşünceler ve dinsel gelenekler rol oynamaktadır. (K.K.39, K.K.40, K.K. 48)

Ölünenin gözleri kapatılır, çenesi bağlanır, başı kible yönüne çevrilir, ayakları yan yana getirilir, elleri yan yana ve göbük üzerine konur, üzerindeki çıkartılır, bazı yerlerde

yatağı değiştirilir. Ölünün karnına bıçak, demir, vs. metal eşya konur, ölünün bulunduğu oda temizlenir, ölünün bulunduğu oda aydınlatılır, ölünün başucunda Kur'an okunur. (K.K.39, K.K.40, K.K. 48)

Bahsedilen ön hazırlıktan sonra defin için gerek dinsel, gerek geleneksel bakımdan zorunlu olan hazırlığa geçilir. Bu hazırlık üç önemli işlemde geçmektedir. Yıkama, kefenleme ve cenaze namazıdır. Ölen birinin elden geldiğince çabuk gömülmesine çalışılır. Kişi sabahleyin ölmüşse ikindi namazına, ikindiden sonra ölenler ertesi gün öğle namazına bekletilirler. Uzaktaki akrabalar için cenaze bekletilebilir. (K.K.39, K.K.40, K.K. 48)

Cenaze definden önce yıkanır. Kadınları kadın, erkekleri erkek yıkayıcılar yıkar. Bu işi yapan kişiler, hocalar, tecrübeli insanlar, dini bütünler, meslekten kimse bulunmazsa ölü evinden ya da komşulardan biri, bazı yerlerde de vasiyet üzerine sevdiği kişiler olur. Büyük kentlerde yıkama mezarlık gasil hanelerinde köylerde ise herkesin evinin bahçesinin kuytu bir köşesinde yapılmaktadır. Tabi son süreçte gezici cenaze yıkama araçları ile bu işlev sıklıkla yerine getirilir. (K.K.39, K.K.40, K.K. 48)

Ölünün define hazırlanışı için gerekli olan ikinci işlem ölünün kefenlenmesidir. Kefen bezinin rengi beyazdır. Kadın ve erkekte parça sayısı değiştir. (K.K.39, K.K.40, K.K. 48)

Üçüncü işlem de cenaze namazıdır. Cenaze namazı kılındıktan sonra tabut cemaat tarafından mezarlığa götürülür. Ölü mezara sağ tarafı üzerine kible doğrultusunda konur. Ölü genellikle tabutsuz olarak mezara gömülür. (İstisna bazı durumlarda yanma-parçalanma- tabutla da defin olmaktadır.) Ölenin kimliğini, cinsini, yazgısını belirtmek amacıyla mezar taşlarına yazılar yazılması ve işaretler yapılması çok yaygındır. (K.K.39, K.K.40, K.K. 48)

Ölünün dinsel törenle ve yemekle anıldığı belirli günler vardır. Bunların başında ölünün kırkıncı, elli ikinci günleriyle yılı gelmektedir. Daha seyrek olmakla beraber üçüncü ve yedinci günlerde de ölü belli bir biçimde anılmaktadır. Aslında belli sayıların karşıladığı

bu tür günler söz konusu sayılara kazandırılmış olan dinsel, büyüsel ve geleneksel niteliklerden dolayı önemsenmişler, giderek bir takım adetlerin bünyelerine ana öge olarak yerleşmişlerdir. (K.K.39, K.K.40, K.K. 48)

Ölüm olayından sonra en önem verilen ve dikkat edilen davranış biçimi de yakınların, ölenin ardından tuttuğu yastır. Yakınını kaybeden bir insan genel olarak şaşkın, üzüntü içerisinde bazen de isyankar tutumlar göstere bilmektedir.

“Ülkemizde ölenin ardından yas tutmanın süresi kesin bir zaman parçasıyla sınırlanmamakta, bu süre üç gün ile birkaç yıl arasında değişmektedir. Yas süresinin üç gün, bir hafta, bir ay, kırk gün, altı ay, bir yıl, ve bir yıldan çok olarak sınırlandığı zaman birimleri içerisinde en yaygın olanı kırk günlük süredir. Kırk günlük yas süresinin çok yaygın olması, kırk rakamının dinsel ve büyüsel niteliğiyle bağlantılıdır. Kişinin acısından ve ölümün dolaylı olarak bulaştırdığı pislikten arınması için, tıpkı kırklı kadınlarda ve çocuklarda olduğu gibi kırk günlük bir sürenin geçmesi gerektiğine inanılmaktadır.” (Örnek, 2000, 223) Bafra’da ki uygulamada da belirgin bir farklılık yoktur. (K.K.39, K.K.40, K.K. 48)

Ağıt yakma geleneğinin birçok iptidai toplulukta var olduğu bilinmektedir. İslamiyet’ten önce Arap toplumunda uygulanan “bağırıp çağırarak, Allah’a karşı yakışıksız sözler söyleyerek saçını, başını ve elbisesini yolup yırtarak ağlamak,” (Karaman, 2004:5) İslamiyet’te yasaklanmıştır. İnceleme alanımızda ağıt yakmayla ilgili olarak bağırıp çağırmaya aşırı tepkilere gidecek boyutta uygulamalar çok nadirdir. Ancak özellikle ev içerisinde ölen kişinin başında bu tür bazı yakarışlar varlığını sürdürdüğü görülür. Genç ve çocuk ölümlerinde buna daha sık rastlanmaktadır. (K.K.39, K.K.40, K.K. 48)

Cenaze defnedildikten sonra yakın akrabalar ve komşular ilk yedi gün, bazen daha fazla akşam ezanından sonra ölünün çıkarıldığı evde toplanır, acıyı paylaşır. Ölünün ruhu için Kur-an okunur, dua edilir. Bu ziyaretlere giderken hane sahibinin külfetini azaltmak, yardımcı olmak amacı ile de çay, ikramlar ve ya meyve götürülür. (K.K.9, K.K.30, K.K. 39, K.K.40, K.K.46, K.K.48, K.K.56, K.K.73)

Cenaze kaldırıldıktan sonra gerçekleştirilen diğerk bir uygulama da ölü yemeğidir. Bafra’da yüksek köylerde daha ziyade cenazeye katılanlara, ekmek-helva-üzüm, ilçe merkezinde ve yakın köylerde ise pide sunulduğu görölmektedir. (K.K.9, K.K.30, K.K. 39, K.K.40, K.K.46, K.K.48. K.K.56, K.K.73)

Cenaze olan evde üç dört gün yemek pişirilmesine izin verilmez. Komşular anlaşarak evlerinde hazırladıkları yemekleri cenaze evine getirirler, hane sahipleri ve taziyeye gelenlere verilir. (K.K.9, K.K.30, K.K. 39, K.K.40, K.K.46, K.K.48. K.K.56, K.K.73)

Cenaze defnedildiğinde eve gelince ölenin ayakkabıları ve kıyafetleri uygun kişilere verilerek evden çıkartılır. (K.K.9, K.K.30, K.K. 39, K.K.40, K.K.46)

Defin işleminden sonra herkesin ayrılması ile ölüye sorulacağına inanılan bazı itikatla ilgili soruların cevapları orada bulunan din görevlisi tarafından tekrar tekrar söylenerek ölünün de bunları söylemesi istenir. Bu uygulama “telkin” olarak adlandırılır. Halk arasında bu törende sorulan sorulara verilen cevapları din görevlisinin duyduğuna inananlar vardır. (K.K.39, K.K.40, K.K. 48)

Ancak Karaman bu durumla ilgili olarak “... günümüzde adet olduğu üzere imamın kabir başında: ‘Ey filan oğlu veya kızı filan, dünyayı terk ettiğın zaman ve durumu hatırla. Allah’tan başka tanrı yoktur, Muhammed onun kulu ve elçisidir, de...’ şeklindeki sözlerle imamın telkin vermesi sünnet değildir.” (Karaman, 1996:13) diyerek dinen bu uygulamanın problemlı olduğunu belirtmektedir.

Bir başka uygulama “Devir ve ıskat” uygulamasıdır. (K.K.39, K.K.40, K.K. 48) “Namaz, oruç, kurban, adak, kefarete gibi ibadet ve borçları ifa etmeden vefat etmiş bir kimseyi bu borçlardan kurtarmak için fukaraya nakdi bedellerini vermeye ıskat denir.” (Karaman, 1996: 14)

Bunlarda da amaç yine ölen kişinin ruhunu rahatlatmaktır. Ölen kişinin hayattayken yerine getirmekle yükümlü olduğu ibadetler, onun için bir borç olarak düşünülür. Bu uygulama önceleri çok yaygınken şuan oldukça azalmıştır. Özellikle Diyanet İşleri Başkanlığı’nın

uyarıları ve resmi din görevlilerin tavrı bunda etkin olmuşa benzemektedir. (K.K.39, K.K.40, K.K. 48)

İslam dininin temel kaynakları olan Kuran ve sünnette bu şekilde bir uygulama söz konusu değildir. “Hz. Peygamber, ashab, tabiun ve etbau’t tabiin devirlerinde bu manada ıskat ve devir olmadığı için kitap ve sünnette bunların yerini aramak boşunadır.” (Karaman,1996:14)

D.GÜNLÜK HAYATLA İLGİLİ YAŞAYAN ADET, İNANIŞ ve UYGULAMALAR

Geçmişten bu günümüze gelinceye kadar günlük hayatımızda çeşitli inanışlar yerini almıştır. Bu inanışlara inanmak bazen mümkün olmasa da bunları yapmayı asla ihmal etmediğimiz görülür. Çoğu zaman “Koca Karı” inancı diye nitelendirdiğimiz bu inançlar günlük hayatımızı sürdürürken bir çok kez karşımıza çıkar.

Eyüboğlu inancı; denenmeden, akıl kurallarına, mantık ilkelerine uygulanmadan benimsenen, genel geçerliliğini yalnızca başkalarından aktarılan olaylara, söylentilere borçlu olan bir düşünce ürünü olarak tanımlar. (Eyüboğlu,1987:37)

Bu noktadan bakıldığında, temelinde geçmişin verdiği tecrübelerle dayanılarak inanç halini almış olan bu uygulamalar bilimsel olarak hiçbir değere sahip olmadığı iddia edilse de günlük hayatımızda sürekli yer tutmuştur.

İnançların en genel, en yaygın olanları bile deneyle belirlenemez. Bütün olayların özünde doğa olayları vardır, ancak bu olaylar inancın doğruluğunu, kesinliğini, genel geçerliliğini gerektirmez. İnançları ele alıp incelediğimizde göze çarpan en belirgin özellik kaçınmalar ve yaptırımlardır. İnançlara bağlı yaptırımlar en güçlü olanlardır. İnsan davranışlarını uzun süreli gözlemlediğimizde yapılması uygun olmayan eylemler, nasihatlerle veya başka şeylerle mümkün olmazken, aynı şey bir inanç sayesinde engellenebilmektedir. Böylece insanlarda daha düzenli bir hayat tarzı ortaya çıkar ve yaptırım gücü dediğimiz şey kendini gösterir ve kanunlar kadar etkisi görülür. Günlük

hayatla ilgili inançlar, ihtiyaçlara göre oluşmuştur ve o ihtiyaçlara göre de şekillenmiş, değişmiş hatta ortadan kalkmıştır. (Örnek, 2000:121)

Bafra'da günlük hayatla ilgili inanışlardan şu şekilde bahsedebiliriz:

- İncir ağacından düşen kişinin mutlaka bir tarafı sakat kalır.
- Gece sakız çiğnenmez. Çiğneyen kişinin ölü eti çiğnediği söylenir.
- Geceleri tırnak kesilmez. Kesen o gece rüyasında kabus görür.
- Mezarlıktan -geçerken mezarlık parmakla işaret edilmez, eğer işaret edilmişse de işaret parmağı ısırılır ve ayakların ucunda gezilir.
- İki kadın konuşurken aradan bir erkek geçerse kadınların aralarının açılacağına inanılır.
- Sağ el kaşınırsa ummadık yerden para gelir. Sol el kaşınırsa ummadık yere para gider.
- Yere düşen cam eşya (bardak vb.) kırılmamışsa kırılmalıdır.
- Kırılmamış olan cam eşyanın uğursuzluk getireceğine inanılır.
- Kadın kocasından izin aldıktan sonra yatakta sırtını dönebilir.
- Pişirilen ilk ekmeğe yenmez, ikinci ekmeğin pişmesi beklenir. Eğer ilk ekmeğe yenirse yiyen kişinin eşi erken ölür.
- Başı ağrıyan gelin, başının ağrıdığını kaynanasına söylerse başının ağrısının geçeceği söylenir.
- Kendisine nazar değdiğine düşünen bir kişi, nazar edeni tahmin ederse, o kişinin evinin önünden bir tek ayakkabı ya da terliğini alıp saklarsa, nazarından kurtulacağına inanılır.
- Bir kişi yeni bir işe, dantel ya da örgüye başladığında, işinde çabuk, hızlı hareket eden biri odadan çıkartılır, işe başlarken koşarak gelmesi ve "Kolay gelsin" demesi istenir. Böyle yapıldığında başlanan işin kusursuz ve hızlı bitirileceğine inanılır.
- Bir örgü ya da dantel yapılırken bir kişinin nazarı değmiş ise, o iş sökülür yeniden başlanır. (K.K.4, K.K.10, K.K.21, K.K.28, K.K.31, K.K.33, K.K.42, K.K.433, K.K.47)

Bafra'da bulunan kadı çeşmesinden su içen kişinin Bafra'dan ayrılmayacağına inanılır. Bafra'nın Tekke Sarmaşık köyünde "Acı su" denilen yerde çamura girilir ve su içilir. Bunların sağlığa iyi geleceğine inanılır. Burada dilek tutulur ve ağaca çul bağlanır. Alaçam'a bağlı Soğukçam köyüne ait mezarlıkta bulunan türbeye, çocuğu olmayan kadınlar gelir ve dua ederler. Burada edilen duaların kabul olup çocuklarının olacağı söylenir. (K.K.4, K.K.10, K.K.21, K.K.28, K.K.31)

Ocaklıkta zincir sallandırıldığında ineğin, boş beşik sallandırıldığında çocuğun başı ağrır. Bu çocukların boş zincir ve boş beşik sallamamaları için bir terbiyedir. (K.K.4, K.K.10, K.K.21, K.K.28, K.K.31)

Eşyası kaybolan kişi, başta şüphelendiği kişiler olmak üzere birçok kişiden fasulye toplar. Fasulyeler okunur ve nemli yerde bekletilir. Fasulyeler nemden kabarıp patlayınca hırsızın karnının da şişip patlayacağına inanılır. (K.K.4, K.K.10, K.K.21, K.K.28, K.K.31)

Engellenmesinden veya olmasından korkulan bir söz veya fikir ortaya atıldığında hemen “şeytan kulağına kurşun” denmesi, tahtaya , duvara vurulması, gürültü yapılması Anadolu'nun her yerinde olduğu gibi Bafra'da da sıklıkla görülen bir davranıştır. (K.K.4, K.K.10, K.K.21, K.K.28, K.K.31)

Hapşırın insan, bir başkasının kendisi hakkında konuştuğuna inanır ve bazı temenniler ortaya çıkar:

-Biri beni anıyor; iyi söyleyen iyilik bulsun, kötü söyleyen kötülük bulsun.

-Kendisiyle ilgili dedikodu yapıldığına ve bu şekilde günahlarının alındığına (dedikodu yapanını günahları üstlendiğine),

-Hapşırın kız ise, sevdiğinin onu düşündüğüne,

gibi inanışlar sergilenir. (K.K.28, K.K.31, K.K.33, K.K.42, K.K.433, K.K.47)

Toplumumuzda inançlara bağlı olarak sağ daima kutsiyeti ifade eder, o sebeple işe sağ ile başlamak beklentisi vardır.

-Sağla başlanılan her işin sonu bereketle biter.

-İş yerine daima sağ ayakla girilir ve karınca duası okunur. Bu bereket getirir. (K.K.28, K.K.31, K.K.33, K.K.42, K.K.433, K.K.47)

Ekin ekilirken de bereket beklentisi vardır. Bu nedenle bazı dileklerde bulunulur.

-Bereketli olsun!' denildikten sonra birkaç avuç ekin tarlaya fazladan atılır. Bunlar da kurdun-kuşun hakkı olsun. Allah rızkımızı artırsın. Temennilerinde bulunulur. (K.K.28, K.K.31, K.K.33, K.K.42, K.K.43, K.K.47)

E. HAYVANLARLA İLGİLİ İNANIŞLAR

Hayvanlar, bitkilerden farklı olarak halkın geleneklerinde yenmesinde bir sakınca olmayanlar ile yenmesi hatta dokunulması günah, rastlanması uğursuzluk getirici sayılanlar olmak üzere kümelenir. (Boratav, 1997: 56). İslam dininin kesin olarak yemeyi yasak ettiği hayvan, domuzdur. Bu yasak halkın davranışlarına ve inançlarına da derinliğine işlemiştir. Şarap ve diğer sarhoş edici içkiler, din kurallarınca yasak edildiği halde onlara gösterilen hoşgörü domuz etinden esirgenir. Genel olarak ev ve av hayvanlarından memeli, ot yiyen ve geviş getirenler “yenilir” kümesine girer. Av kuşlarından yenilir ve yenilmezleri, her yerde olduğu gibi denemelerden çıkmış kurallar düzenler. Kurbağa, kaplumbağa, kirpi, midye, istiridye vb. hayvanlar üzerine dini bir yargı olmadığı halde halkın göreneklerinde, zaman zaman din adamlarının da bu konularda yürüttükleri hükümlerin etkisiyle yenilmesi hoş görülme hayvanlar olarak görülmüşlerdir. Bununla birlikte bu hayvanların birçoğunun kimi durumlarda, örneğin hastalıkları sağaltma, tılsım, büyü gibi işlemlerde kullanıldığı da görülür. (Boratav, 1997: 56)

Kültürümüzde kurt’un kutluluğuna inanılır. Soylarını bir dişi kurtla, bir delikanlının birleşmesine çıkaran eski Türkler, bu hayvanı, kendilerine kapalı kaldıkları dağların arasından çıkmalarında kılavuzluk ettiği için de kutlu sayarlardı. Kurt ile ilgili Anadolu’da birçok inanç bulunmaktadır. Örneğin; kurdun çeşitli azaları, derisi, dişi vb. türlü tehlikelerden korunmada kullanıldığı gibi insana bazı olağanüstü güçleri de kazandırmış. Küçükken kurdun yüreğini ve böbreğini yiyen adam, memesi şişen davarları sağaltma yeteneği elde eder; al bastıyı önlemek için loğusanın yatağı altına kurt derisi koyarlar; korkak insanları yüreklendirmek için onlara kurt yüreği yedirirler. (Boratav, 1997: 57, 58)

Anadolu’nun bir çok yerinde “kurt ağzı bağlama” uygulaması vardır. Bir hayvan kaybolduğunda kaybolan hayvanı “kurt” yemesin diye “kurt ağzı bağlama” uygulaması yapılır. Bafra’da da bu uygulamadan söz edenler vardır. Buna göre, bu işi bilen bir kişi eline bir bıçak alır, dua okuyarak bıçağa üfler ve bıçağın ağzını kapatır. Kaybolan hayvan bulununcaya kadar bıçağın ağzı açılmaz. (K.K.9, K.K.20, K.K.30, K.K.31)

Genel olarak hayvanlarla ilgili inançları şöyle sıralaya biliriz:

-Yılan öldürölüp, suya atılırsa ve yılan suda kaybolursa yağmur yağar ve durmaz, seller olur.

-Kurbağa sesi yağmur getirir.

-Kurt uluyunca ya ayaz olur ya kar yağar.

-Çakal ulumaya başlayınca hava açacak, günlük güneşlik olacak demektir.

-Bir başka inanca göre ise çakal uluyunca yağmur yağar.

-Yılan, canlı canlı ateşe atılırsa yağmur yağar.

-Karga öttüğünde kar yağacağına inanılır.

-Köpeğin vakitsiz gece havlaması, horozun vakitsiz ötmesi, öküzün gece böğürmesi halinde sel olur.

-Horoz öttüğünde yağmur yağar. (K.K.28, K.K.31, K.K.33. K.K.42, K.K.433, K.K.47)

-Bir kimsenin önünden kara kedi geçmesi uğursuzluktur.

-Baykuş ötmesi uğursuzluktur, yanan bir odun alınarak baykuşa atılmalıdır.

-Bir kişinin önüne tavşan çıkması uğursuzluktur, mümkünse gidilen yoldan geri dönölür.

-Çakal uluyunca yere tükürmek gerekir, yoksa insanın başına bir yıkım gelir.

-Bir kişi gerdeğe girmeden önce yanlışlıkla kediye basarsa başarısız olur.

-Bir evin önünde karga öterse o eve haber gelir. Rüyada akrep görmek iyidir.

-Kediyle aynı yerde yatmak doğru değildir.

-Kedi, insanın ruhunu çalar, ömrünü kısaltır. K.K.28, K.K.31, K.K.33. K.K.42, K.K.433, K.K.47)

-Köpek havaya doğru bakarak havlarsa kan dökülecek demektir.

-Tavuğun horoz gibi ötmesi uğursuzluktur, öten tavuk kesilir.

-Kediye ekme verirken besmele çekilir. Aksi takdirde kedi verilen ekmeği inkar edermiş.

-Guguk kuşunun sesi eğer aç karnına duyulursa kuş onu aldatmış olur. O kişinin işleri o sene ters gider.

-Güvercin beslemek iyi değildir. Çünkü o evin ocağını söndürölür. (K.K.28, K.K.31, K.K.33. K.K.42, K.K.433, K.K.47)

- Domuzun uğursuz bir hayvan olduğuna inanılır. Adının söylenmesi bile hoş karşılanmaz, adı yerine “hınzır” denir.
- Bir eve bal arısı girerse, o eve iyi haber geleceğine inanılır.
- Güvercin eti yenmez.
- Kara karga sabah erken öterse, ölüm olacağına inanılır.
- Karıncanın yuvası ve kuş yuvası bozmanın iyi olmadığına inanılır.
- Kedi öldürmenin günah olduğuna inanılır o kişinin başına kötü şeyler geleceği varsayılır.
- Köpek beslenen eve melek gelmeyeceğine inanılır.
- Örümceğin yuvasının bozulmayacağına ve örümceğin öldürülmemesi gerektiğine inanılır.
- Tavşan etinin yenmesinin günah olduğuna inanılır. (K.K.28, K.K.31, K.K.33. K.K.42, K.K.433, K.K.47)

F.ZİYARET YERLERİYLE İLGİLİ İNANIŞ ve UYGULAMALAR

Müslüman Türk topluluklarında ve daha da genel olarak Türk dünyasında çeşitli unsurları ve yönleri ile türbe, adak ve ziyaret dindarlığı toplum kültürü ve “yaşanan din”in çok önemli bir veçhesini oluşturmaktadır. (Günay; 2003:5-36) Veli, eren, evliya, ermiş, abit, zahit, alim, sofı, seyit, gazi, mübarek, pir, dede, baba, abdal, şehit gibi adlarla anılan kimselerin yattıkları yerler olarak bilinen yatır, türbe, kümbet, tekke, ziyaret, dede mezarı gibi adlarla anılan kutsal mekanlar, sahip oldukları manevi güç ve meziyetler sayesinde çok önemli birer çekim merkezi olarak kalmaya ve türlü dilek ve amaçlar için belli usullerle ziyaretlere konu olmaya devam etmektedirler. (Günay; 2003:5-36)

Böylece, Türk halk dindarlığının özel bir formu olarak türbe, adak ve ziyaret dindarlığı ve kültürü, Türk toplulukları içerisinde, tarih boyunca ve günümüzde, çok yönlü ve fonksiyonlu bir dini-mistik-sihri sosyo-kültürel olgu ve gerçeklik olarak karşımıza çıkmaktadır(Günay; 2003:5-36) Bafra’da da özellikle bazı türbelere halk revaç göstermektedir. Bu türbeler aşağıda tanıtılmaktadır.

1.Emir Efendi Türbesi

Bafra eski itfaiyesinin 20 m. yakınında, Bafra - Samsun minibüs garajının karşısında bulunur. Türbeyle ilgili bilgi verecek kesin kaynaklar olmamakla birlikte mahallinden edinilen bilgilere göre burada yatan zatın, 1878’li yıllarda Bafra’da önemli hizmetlerde bulunmuş ve ilk belediyeciliğin kurulmasında etkili olmuş bir kişi olduğu anlatılmaktadır. Yatırın yanındaki selvi ağacının yaşının yatırın ölümüne eşit olduğu söylenmektedir. Bafra Belediyesi tarafından 1995 yılında tekrar restore edilmiştir. (<http://basbayraktar.com/samsun/bafra.htm>)

Çocuğu olmayanlar, kısmeti kapalı olanlar burada adak keser, dua ederler. Burada bir dilek taşı vardır bu taşa özellikle cumartesi günleri gelinerek dilek tutulur ve daha sonra çevrede bulunan küçük taşlar bu dilek taşına atılır eğer dilek kabul olunursa atılan taşlar orada yapışık kalır. (K.K.3, K.K.9, K.K.34, K.K.35, K.K.39, K.K.40, K.K.65, K.K.66)

2.Emir-Mirza Bey Türbesi

Bu türbe, Bafra’nın 5 km. uzağındaki Türbe Köyü’nde dir. Üç parça mermer taş üzerine yazılarak kapı üzerine konulmuş kitabesinde 1381’de Emir Mirza Bey’in vebadan ölen yakınları için yaptırıldığı bildirilmektedir. Bir kısım lahitlerin (mezarların) üzerindeki ölüm tarihlerinin aynı olması da bunu teyit etmektedir. Dörtgen planlı, moloz taştan yapılan türbe, sivri bir kubbe ile örtülüdür. İçinde Selçuklu düzeninde yapılmış 16 lahit vardır. Lahitlerin bir kısmının gövdesinde ayetler yazılıdır, şahitlerin de isimleriyle ölüm tarihleri tespit olunmuştur. Türbe Umumi haliyle bir aile kabristanlığı görünüşünde olup, 600 sene kadar önce zamanın Bafra Beyi Selçuklular sülalesinden gelen İsfendiyaroğulları’na mensup Emir-Mirza tarafından yaptırılmıştır. (Yiğit, 2006:143)

Buraya da çocuğu olmayanların, çaresizliğe düşmüş hastaların, evlenmek isteyenlerin, sıklıkla dua ve dilekte bulunmak için geldikleri görülmektedir. (K.K.3, K.K.9, K.K.34, K.K.35, K.K.39, K.K.40, K.K.65, K.K.66)

3.Hızır Bey Türbesi

Çetinkaya Beldesi, Kümbet Tepe mevkiindedir. XIV. yy.a tarihlenen türbe Eski Bafra Beylerinden Çandaroğlu İsfendiyar Beyin oğlu Hızır Beyin olarak bilinir. Kare planlı moloz taştan inşa edilen türbe kubbe ile örtülüdür. Doğudaki kapısı ve biri kuzeyde diğeri de güneyde olan iki penceresi düzgün kesme taştan yapılmıştır. Türbeye halk arasında Kümbet Dede'de denmektedir. Türbeye 100 m. uzaklıkta aynı tarihte teknikle yapılmış bir de hamam mevcuttur. (Kayıkçı, 2001:209)Buraya olan ziyaretlerin amacı aynıdır. Ayrıca Hızır inancına bağlı olarak da farklı istek ve dualarla da karşılaşılır. (K.K.3, K.K.9, K.K.34, K.K.35, K.K.39. K.K.40, K.K.65, K.K.66)

4.Şeyhören Türbesi

Bafra'nın Şeyhören Köyü mezarlığı içerisinde yer almaktadır. "Yürek Dedesi" olarak ünlenmiştir. Burada medfun bulunan Dede'nin, Beşik Dedesi ve Emir Efendi ile kardeş oldukları rivayet edilmektedir. Kare biçiminde ahşap bağdadi türbe restore ettirilmiş, yerli kiremitle örtülü yapının yakın zamanlarda çatısı çökmüş, Konya'lı bir hayırsever tarafından mermer kaplanarak yenilenmiştir (1992). Yöre halkı arasında, bu Dede'ye adanan çocukların ömrü hayatlarında kalp hastalığına tutulmayacaklarına, buna karşılık yürek yememesi gerektiği şeklinde bir inanç vardır. (Kayıkçı, 2001:209)

G. EFSANE, MENKİBE ve KERAMETLERLE İLGİLİ İNANÇLAR

1.Ahmet Dede

Bafra merkezine 10 km. uzaklıkta bulunan Koruluk Köyü'nden Ahmet adında bir kişi Milli Mücadele yıllarında şehit olur. Koruluk Köyü Orta Mah. Mezarlığına defnedilir. Mezarı hala buradadır. 1920'li yıllarda Rum çeteleri bölge halkına rahat vermemektedir. Bafra'daki Rumlar, Ermeniler ve Türkler arasındaki çatışmalarda ve diğer savaşlarda Ahmet Dede'nin evine gidip kılıcını aldığı, geceler boyu savaştığı anlatılır. Sabah olunca Ahmet Dede kılıcını mezarının yanındaki ağaca asar ve o kılıçtan kan damladığına yöre halkı şahit olur. Ayrıca bu 'ermiş' kişinin mezarının

yanına su dolu bir ibrik bırakılmış. İnanişaya göre Ahmet Dede bu suyla abdest alır ve sabahlara dek namaz kılmış. Sabah olunca bu suyun bittiği görülür ve köylüler tekrar ibriği suyla doldururlarmış. Ahmet Dedenin kılıcı mezarının yanındaki ağaçta uzun yıllar asılı durmuş. Ancak bu hikayeye inanmayan bir köylü kılıcı ağaçtan alır ve ot biçmek için tırpan yaptırır. Bu olayın hemen ardından felç olur ve o tırpanı eline almak nasip olmaz ve kısa bir süre sonra ölür. (K.K.1, K.K.3, K.K.9)

Köylüler Ahmet Dede'ye hürmetlerini göstermek için mezarının etrafını çevirecek şekilde bir türbe yaparlar. Ancak bir gece vakti yaptıkları türbe uzak tarlaların birinde bulunur. Yöre halkı bu olaydan şu sonucu çıkarır: Ahmet Dede türbe istememektedir. Ahmet Dede adındaki bu meczup şahsın hakkında manevi ve ruhani yönünün çok kuvvetli olduğu anlatılmaktadır. Mezarının çevresi gayet sadedir. İnsanlar dilek dilemek için değil ruhuna fatiha okumak için ziyaret ederler. (K.K.1, K.K.3, K.K.9)

2.Hasırcı Dede

Bafra merkezine 3 km. yakınlıkta bulunan Karaburç Köyünde çocuğu olmayan insanlar Hasırcı Dede Türbesi'ne giderler dileklerini diler, dualarını yaparlar. Duaların ardından kurban kesilir ve çevredeki insanlarla beraber yenilir. Hasırcı Dedenin kimliği hakkında bir bilgi bulunmamaktadır. (K.K.1, K.K.3, K.K.9)

3.Emir Efendi Türbesi

1980'li yıllara kadar şu anki Emir Efendi Mah. Samsun Garajı, Belediye Evleri çevresi mezarlıktır. Bu büyük mezarlık kaldırılarak bu muhit yerleşime kazandırılmak istenmiştir. Dozerler yıkım çalışmasını gerçekleştirmiştir. Ancak bir yere gelindiğinde olağanüstü olaylar olur. Dozerler bozulur, kepçeleri kırılır. Bunun üzerine burada olan sarıklı mezara dokunulmaz. Etrafına düzen verilerek türbe yapılır. (K.K.3, K.K.9, K.K.34, K.K.35, K.K.39, K.K.40, K.K.65, K.K.66)

Ayrıca türbenin bahçesinde bir kaya vardır. İnsanlar buraya gelerek dilek tutarlar. Dilek dileyen kişiler ellerine küçük taşlar alırlar, onların muratları gerçekleşecekse bu

küçük taşlar türbedeki kayaya yapışır, gerçekleşmeyecekse taşlar yapışmaz. (K.K.3, K.K.9, K.K.34, K.K.35, K.K.39, K.K.40, K.K.65, K.K.66)

4.Temro Kayası

Bafra'ya bağlı Kolay Belediyesi mevkiinde; kaşıntı, yara ve cilt hastalıklarının tedavisinde bir kayadan faydalanılır. Hasta olan insanlar bu kayanın yanına gelip kayadan bir parça alarak onu bir taşla ezerler ve pudra şeklindeki tozu yaralarına sürerek iyileştiklerine inanırlar. (K.K.1, K.K.3, K.K.9)

5.Un Akan Ağaç Kovuğu

Bafra'nın Fener köyünde anlatılan bir başka hikaye ise Kurtuluş Savaşı esnasında geçer. Yaşlı bir adam her gece fakirlere un dağıtır. Adamın karısı bu durumu fark eder ve neden bunu yaptığını, unu nereden bulduğunu ısrarla sorar. Adam bunu bir sır olduğunu asla söylemeyeceğini söyler ancak karısı adamı takip eder. Bir ağacın kovuğundan un aktığını görür.Bu sır ortaya çıkınca artık kovuktan un akmaz. Kadın ise orada taş olur. (K.K.9)

6.İkiztepe

Bafra'da İkiztepe denilen yer bulunmaktadır. Bu tepe birbirlerini seven iki gencin hikayesini anlatır. Tepelerin birinin kız birinin erkek olduğu söylenir. Gençlerin aileleri sevgililerin buluşmalarını istemiyorlarmış, bunun üzerine iki sevgili şu duayı ederler: "Birbirimize kavuşmasak ya taş olalım ya da kuş olalım uçalım." Bunun üzerine sevgililer taş olurlar. (K.K.3, K.K.9, K.K.34, K.K.35, K.K.39, K.K.40, K.K.65, K.K.66)

7.Gelin Kayası

Bafra'ya bağlı Düzköy ile Tozköy arasında ve Kızılırmak nehrinin kıyısında bej renkte büyük bir kaya vardır. Bu kayanın oluşuyla ilgili yöre halkı, şu efsaneyi anlatmaktadır: Fakir bir çoban, zengin bir ağanın kızına aşık olur. İki aşık bu kayanın bulunduğu yere

gelip gizli gizli görüşmektedirler. En sonunda oğlan daya-namaz ve kızı ister. Bu duruma çok sinirlenen baba, oğlanı hor görür ve kızını asla bir çobana vermeyeceğini söyler. İki genç, kavuşamayacaklarını anlar ve ayrılmak zorunda kalırlar. Kız, çaresiz ve üzgün bir şekilde ırmağa bakarken, “Allahım, ona kavuşamayacaksam, ya beni taş eyle burada tut, ya da kuş eyle uçurt!” diye dua eder. Bunun üzerine kız taş kesilir. (Oğuz&Ersoy, 2007:86; K.K.3, K.K.9, K.K.34, K.K.35, K.K.39, K.K.40, K.K.65, K.K.66)

8. Kapı Kaya

Bafra ilçesinin Kolay Beldesi sınırları içinde yer alan yüksek manzara sahip ve eski uygarlıklara ev sahipliği yapmış tarihi değeri yüksek olan bir köydür. Köyün adı, sınırları içinde yer alan büyük kaya bloklarında bulunan kapı şeklindeki delikten gelmektedir. 1924 yılında Selanik - Drama'dan gelen mübadiller tarafından kurulmuştur. Köyün çoğunluğu muhacirlerden oluşur. (<http://www.bafra.net.tr>)

Bir rivayete göre, savaş zamanı Mustafa Kemal Atatürk'ün atıyla o tepedeki büyük kayalara kılıcıyla kapı açtığı söylenmektedir. Tepelik yerde buğday yetiştirildiği ve hala Atatürk'ün atının nal izlerinin buğdaylarla belli olduğu söylenmektedir. (K.K.35, K.K.39, K.K.40, K.K.65, K.K.66) Bu ve benzeri birçok hikaye halk arasında konuşulmakta ve bunlara itibar edilmektedir.

9. Çetinkaya Köprüsü

Bafra Kızılırmak üzerinde eski tahta köprüde olduğu anlatılan hikaye şu şekilde özetlenir: Gelin alayı eski şartlara göre atlarla gelin almaya giderler. Eski tahta köprüden geçerken, atlardan biri uçan bir kartaldan ürkmesi diğer atlarında ürkmesine sebep olur ve eski tahta köprü yıkılarak gelin ve gelin alayı olduğu gibi ırmakta boğularak can verirler. Yerine Çetinkaya Köprüsü yapılır fakat, gelinin anısına Bafra'da bir gelenek olmuştur her gelin muhakkak köprüden geçer köprüde arabalar durup inilir ve ırmağa taş atılır. (K.K. 9)

Ahıshalıoğlu ise bu olayın aslını “cazuluk” faaliyeti ile açıklar. Ona göre Çetinkaya Köprüsü’nden düğün alaylarının geçmesinin sebebi şöyledir: Eğer varsa “cazuluğun” büyük sudan geçince bozulacağı inancı sebebiyle gelin alayı köprüden geçirilir. Şayet geçirilmezse “cazuluk-büyü” bozulmaz ve uğursuzluk devam eder inancı bu uygulamayı yaşatmaktadır. (2011:356)

Şu halde, Türk dünyasında ziyaret fenomeni morfolojik olarak mezar, türbe, taş, ağaç, su kaynağı, ev, mağara, tepe, dağlar ve mevki gibi değişik varlık kategorilerinde tezahür etmekte; ancak bu varlıkların ziyaret fenomenine dönüşerek bir çekim merkezi halini alması oralarda bulunduğu yahut tezahür ettiğine inanılan tabiatüstü fevkalade kutsal güçten kaynaklanmakta; aslında ziyaret yerlerini, “fizik-ötesi bu olağanüstü kutsal gücün tezahür merkezleri veya kaynakları” şeklinde tanımlamak uygun düşmektedir. Nitekim, toplum buraları bu gözle gördüğü içindir ki, oralara rağbet etmekte ve bunu yaparken de kendi düşüncesi, mantığı, inancı ve hayal gücüne göre birtakım kanıtlara başvurmakta; bu çerçevede efsane, menkıbe ve kerametler, ziyaret yerlerinin tabiatüstü yahut olağanüstü kutsal güçlerle mücehhez oldukları konusunda ait oldukları sosyal çevreleri ikna ve inandırmaya yarayan ve böylece onların kutsallaşıp, meşrulaşmasını sağlayan vasıtalar ya da mekanizmalar olarak karşımıza çıkmaktadır. (Günay, 2003:5-36)

H.YEREL GÜNLERLE İLGİLİ İNANIŞ ve UYGULAMALAR

1.Hıdırellez

Hıdırellez kutlamaları, toplumda Hızır / İlyas dini-kültürel koduyla yer etmiş bir gelenektir. Bu gelenekte hitap ettiği gruba göre zamanla değişim ve dönüşümler olmuştur. Örneğin daha geleneksel olarak kutlanan Hıdırellez kutlamalarının gerekçesini kaynak kişiler ulu bir şahsiyetle, özellikle Hızır ve İlyas’la ilişkilendirirken, özellikle 1990’lardan sonra yapılan kutlamaların gerekçesi, amacı eğlenmek olarak ifade edilir olmuştur. Bu bağlamda Hıdırellez kutlamaları amaca, işleve, mesaja, sosyal yaşama göre şekillenmiştir.(Kasımoğlu, 2007:3)

a.Hidrellez İnancının Alt Yapısı

Şamanist Türk kavimlerinin ayin ve törenleri iki gruba ayrılır. Bunlardan birincisi belirli zamanlarda düzenlenen ayin ve törenler, ikincisi ise, zamanı belli olmayan ayin ve törenlerdir. İnan, birinci gruptakilerin ilkbahar, yaz ve güz mevsimlerinde düzenlendiklerini ve bunların çok eski devirlerden beri yapıla geldiğini söylemektedir. (İnan 1995:97). İnan, Moğollar'da ilkbahar ve güzün düzenlenen bayramların devletin resmi bayramı olduğunu söyler. İnan'ın belirttiğine göre, ilkbahar bayramına “örüs sara” (sürüleri otlatmaya çıkarma ayı) denir ve 9 Mayıs günü yapılır. İlkbahar bayramı Müslüman Kazak-Kırgızlar'da ve Başkurtlar arasında da “kımız murunduk” adıyla kutlanmaktadır. Yine İnan'ın belirttiği üzere Başkurt kadınları da ilkbaharı erkekleri karıştırmadan, “karga toy” adıyla kutlardı. Bu törene küçük erkek çocuklarının bile katılması yasaklanmıştır (İnan 1995:97).

Hidrellez geleneği, bir bayram olarak bütün Türk milletinin topluca katıldığı, kutladığı, bir takım törenleri yerine getirdiği bir bahar bayramıdır. Oldukça eski bir devire inen bu kutlamalar, babadan oğla günümüze kadar intikal etmiştir. Hidrellez'den sonra yazın geldiği inancını yaşatan Türk toplumu, Hidrellez'le birlikte artık karakışın geride kaldığını görmekte ve gelecek günlerin tabiatın canlandığı, yeşerdiği bahar ve yaz günleri olduğunu vurgulamaktadır. İşte böyle bir günü, bir dönüm noktasını “bahar bayramı” olarak bütün imkanlarıyla, duygularıyla, sevinciyle kutlamaya çalışmaktadır. Yüzyıllardır kültürümüz içinde var olan ve günümüzde de canlı bir şekilde hayatını devam ettiren Hidrellez geleneği, halkın ortak ürünleri olan: maniler, ninniler, atasözleri, bilmeceler vb. ürünleri yanı sıra halk şairlerinin şiirlerine de yansımış, aşıkların tellerinde türkü, dillerinde koşma, semai ve destan olmuştur. (Yakıcı, 1991:21)

Seyidoğlu / Seyidov, yazın gelmesinin ister konar-göçer olsun, ister çiftçilikle uğraşsın bütün Türk toplulukları için bir hayat meselesi olduğunu belirterek havanın, toprağın ısınmasının mühim bir olay olduğunu ifade etmektedir. Ona göre o yılın bereketli olabilmesi için özellikle iki hususun Türklerce efsunlanması gerekmektedir. Bu iki unsur hava ve sudur. (1982:10)

Hıdırellez, gerek Anadolu Selçukluları ve gerekse Osmanlılar zamanında da kutlanmıştır. Bu dönemlerdeki Hıdırellez kutlamalarındaki bir takım ritüeller için dönemin alimlerinin yasaklayıcı fetvalarda bulunmuşlardır. (Aras 2002:39–55).Hıdırellez geleneği ile ilgili olarak yaygın olan kanaat Hızır ile İlyas'ın bir araya geldiği günün hatırasına tören yapılmasıdır.(Ocak, 1985: 136)

İslamiyet öncesinde yapılan bu tarz kutlamalar, İslamiyet ile birlikte amaç ve uygulama olarak değişerek ve yenileşerek devam etmiştir. İslamiyet'teki darda kalanların yardımına koşan, sıkıntılardan kurtaran, bereket ve bolluğun yanında uğurun, şansın, kerametın, kısmetin vb. simgesi olan Hızır ve İlyas motifiyle örülü bir mitik inanç yeniden anlamlandırılmaya çalışılmıştır. Nitekim çeşitli derlemelerde de Hıdırellezin başlangıcı, Hızır ve İlyas (özellikle Hızır)'ın bir takım kerametleriyle son bulan toplumu yeni karşılaştığı değişim ve yeniliklere hazırlayıcı işlevler üstlenmiş efsanelere dayanmaktadır. Bu konuda bir çok hikayeler oluşmuştur. (Kasımoğlu, 2007: 27-29)

Hızır, bazı İslam bilginlerine göre peygamber olup, asıl adı “Elyasa”dır. Bazı bilginler ise Hz. Hızır'ın veli veya melek olduğunu iddia etmişlerdir. Rivayete göre Hz. Hızır ile Hz. İlyas, “ab-ı hayat” içmişler ve ölümsüzlüğe kavuşmuşlardır. Bu iki arkadaş ab-ı hayatı içtikten sonra; Hızır karadakilerin, İlyas ise denizdekilerin yardımcısı olmuştur. Hızır ile İlyas 6 Mayıs tarihinde buluşurlarmış. Bu buluşma ile birlikte dünya da yeşilliklere bürünürmüş. (Turan,1990:13-15)

Noyan, Hıdırellez'in, Hristiyanlık'tan önce de putperestlerin bayramı olarak kutlandığını, eski Türkler zamanından kalma bir kutsal gün olduğunu, Hristiyanlık'tan sonra bunun terk edilmesine uğraşmışsa da halk öteki putperest bayramlarını bırakmış fakat bunu bırakmamış olduğunu belirtmiş. Hıdırellezin, Hristiyanlık tarafından da resmi bayram olarak tanındığını vurgulayarak, şöyle demiştir; “Yalnız onlarca “Saint Georges” “Aya Yorgi” adı verilmiştir ki bu, sonraları aziz olarak kabul edilen bir kimsedir. İşte bugün, sonraları Müslümanlar tarafından da yukarıda söylenen inanışla bir dini gün gibi kabul edilmiş, Hızır ve İlyas sözcükleri söylene söylene halk ağzında -Hıdırellez-biçimini almıştır.” (Noyan, 1984 :129-139)

Hıdırellez yer yer tarihleri değişmekle birlikte ülkemizde genel olarak Miladi takvime göre 6 Mayıs'ta yapılmaktadır. Hıdırellezle ilgili yapılan çalışmalarda genel olarak bu tarih vurgulanmakla beraber her defasında parantez içinde Rumi takvime göre de kutlamanın 23 Nisan'da yapıldığı belirtilmektedir. Bunun yanı sıra özellikle doğuya doğru gidildikçe kutlamaların Şubat ayında yapıldığı görülmektedir. Örneğin Kars'ta Hıdırellez zemherinin (Ocak) 27'sinden gcğn (Şubat) 3'ne kadarki sürede yer alan iki cuma arası yapılır. Van'da Şubat ayı içerisinde yapılan Hıdırellez kutlamaları Tunceli'de de 17 Şubat'ta yapılmaktadır. (Kasimoğlu, 2007: 34,35) Hıdırellez günü (Ruz-i Hızır) halk takviminde yazın başlangıç günü olarak kabul edilmektedir. Türklerdeki halk takvimine göre bir yıl iki ana bölüme ayrılmaktadır. Hıdırellez gününden (6 Mayıs) 8 Kasım'a kadar süren devre 186 gün olup Hızır Günleri adıyla anılmaktadır. Bu dönem genellikle yaz mevsimine tekabül etmektedir. 8 Kasım'dan 6 Mayıs'a kadar süren ikinci devre kış devresi olup Kasım günleri olarak adlandırılmakta ve 179 gün sürmektedir. (Ocak, 1985: 136)

Geleneksel Hıdırellez kutlamalarında, kutlamaların düzenlendiği mekanlar, genel olarak ev veya kutsal olduğuna inanılan yerlerdir. Genel olarak Hızır ile İlyas'ın buluşmasına atfen, kasaba ve Őehirlerin yakınında bulunan, yeşillik, sulak ve verimli yerler olarak da bilinen ve "hıdırlık" denilen mesire yerleri kutlama mekanı olarak seçilmektedir. Bunun yanında Hızır ve İlyas dışında da bir takım inanışlardan dolayı halk arasında kutsal kabul edilen alanlar da mekan olarak seçilir. Bu alanlara kutsallığı veren bir evliya veya velinin burada yattığına veya burada bir kerametini gerçekleştirdiğine olan inanç olabildiği gibi önemli bir olayda olabilir. Anadolu'da bunun bir çok örneğini bulmak mümkündür. (Kasimoğlu, 2007:37,38)

b.Bafra'da Hıdırellez Kutlamaları

Bafra'da hıdırellez daha ziyade Hızır Aleyhisselam ile İlyas Aleyhisselam'ın su üstünde yürüyerek yan yana geldikleri rivayeti üzerine gelişmiş bir inanç olarak karşımıza çıkmaktadır. Hıdırellez günü, Bafra'da tam bir bayram ve Şenlik havasında kutlanır. (Ahışhaloğlu, 2011:341)

Ülkemizin bir çok yöresinde var olan, Hızır'ın şifa ve sağlığa kavuşturucu vasfına dair inanışlar Bafra'da da vardır. Bu konudaki yaygın adetlerden biri, Hıdrellez'de kuzu eti, yahut kuzu etiyle pişmiş yemek yemektir. Çünkü Hıdrellez günü bütün canlıların, bitkilerin ağaçların yepyeni bir hayata kavuşacağı, dolayısıyla Hızır'ın gezdiği, ayağını bastığı yerlerde yayılan kuzuların etinin, insanlara şifa, sağlık ve canlılık bahşedeceği söz konusudur. (K.K1, K.K.9, K.K.,17,K.K.25,K.K.29)

Hıdrellez'de hasırların yakılması, yakılan ateş üzerinden sağlık, sıhhat dilenerek üç defa atlanması da gene sağlıkla, şifa dileği ile ilgili bir gelenektir. Hıdrellez gecesini Hızır'ın yeryüzünde gezindiği ve dokunduğu yerlere bereket saçacağına dair olan halk inancı sonucu birtakım geleneklerin sergilenmesine vesile teşkil etmektedir. Bafra'da da yiyecek ve içecek kaplarının kapakları açık bırakılır. Cüzdan veya para keselerinin ağızları kapatılmaz. (K.K1, K.K.9, K.K.,17,K.K.25,K.K.29)

Hıdrellez suyu ile evin, kap-kacak eşyanın, yıkanması yine sağlıkla ilgilidir. İnanca göre bunu yerine getiren kişi bütün yıl boyunca sivilce vb. gibi rahatsızlıklarla karşılaşmaz. Hıdrellez günü birtakım bahar çiçeklerinin toplanarak, kaynatılıp içilmesi; kırlardan toplanan yenilebilir otların çörek veya buna benzer yiyeceklerde kullanılması tamamen şifa inancı ile ilgilidir. (K.K1, K.K.9, K.K.,17,K.K.25,K.K.29, K.K.59,K.K.60)

Bafra'da Hıdrellez'in yaklaşması ile çeşitli hazırlıklar yapılmaktadır. Evler baştan başa silinmekte, ev eşyaları, mutfak eşyaları, üst-baş baştanbaşa temizlenmektedir. Bu çabalar Hızır As.'ın eve uğramasını sağlamak için yapılmaktadır. O gün için aile reisi ev halkına yeni elbiseler, ayakkabılar almayı zorunluluk olarak hissetmektedir. Özellikle Hıdrelleze özel yiyecekler vardır. Yumurtalar soğan kabukları ile birlikte haşlanır ve bu şekilde boyanır. Boyalı haşlanmış yumurtalar dövüştürülür. “Çırçır, yağlu, ve yanuçlar yapılır. Taze soğan, dereotu ve katı pişmiş yumurtayla piyaz yapılır, bu piyaz “yağlunun” arasına konarak yenilir. Haşlanmış kuru kestanelerden oluşmuş dizinler çocukların boynuna asılır. Buna “Hıdrellez kolyesi” denir. Diğer yandan Hıdrellez günü kuzu veya oğlak kesilmesi, çeşitli yemeklerin hazırlanması tamamlanır. Ağız açık bükme, katmer, börek, irmik helvası hazırlanır. Hıdrellez'i bazı kişiler çok nadir de olsa bir gün öncesinden oruç tutarak karşılamaya çalışır. (K.K1, K.K.9, K.K.,17,K.K.25,K.K.29)

Özellikle bugünde renkli haşlanmış yumurta yenir, yeşil soğan ve kestane yenir, kabak dikilir, yatsıdan sonra gül ağacı dibine para koyulup ertesi sabah ezanıyla alınır bereket getireceğine inanılarak yıl boyu yanında taşınır, suya yumurta kabuğu atılarak dilek tutulur, bu günde tarım işleriyle uğraşılmaz. Bazıları da Kızılırmak kenarına gidip, gerçekleşmesini istediği dileğe göre çamurdan evler, arabalar yaparlar. (K.K1, K.K.9, K.K.,17,K.K.25,K.K.29)

Hıdrellez kutlamalarının yapıldığı yerler genellikle günün anlamına uygun sulak, yeşillik bölgelerdir. Buralarda “Hıdırlık” denilen mesire yerleri mevcuttur. Bu bölgelerde mezarlık, yatır vb. gibi çevre halkınca mukaddes kabul edilen, adak adanan veya bez, çaput bağlamak gibi bazı geleneklerin sergilendiği mahaller de görülmektedir. (K.K37, K.K.39, K.K.40,K.K.74)

Hıdrellez kutlamalarında bazı gelenekler mutlaka yerine getirmektedir. Halk arasında bu geleneklerle ilgili olarak birtakım inançlar oluşmuştur. Topluca mesire yerlerine gidilip piknik yapılır, oyunlar oynanır. Yakılan ateşlerin üzerinden atlanır, dilekler tutulur. Bu gün adaklar kesenlerde vardır. Özellikle Bafra şehir merkezine yakın olan Ali Kale tesislerinin yanındaki yeşil alan dikkat çekicidir. Alaçam - Geyik koşan mevkiine insanların rağbet ettikleri gözlenmekte buradaki türbe ziyaret edilmekte, dilekler tutulmaktadır. Yakın zamana kadar buralarda çeşitli etkinliklerin yapıldığı bilinmektedir. Ayrıca Bafra ve civardaki türbeler de bu gün ilgi odağı olmakta, insanlar bu güne has dileklerini bu mekanlarda dilmektedir. (K.K1, K.K.9, K.K.,17,K.K.25,K.K.29, K.K.37, K.K.39, K.K.40,K.K.74)

Ahıshalıoğlu anılarında Hıdrellez gününü şöyle anlatır:

“Eskiden Hıdrellez, İmampınarı denen mevkide (Çetinkaya Köprüsü’nü Sinop yönüne doğru geçtikten sonra sola, Altinkaya Barajı yoluna girilince, solda ırmakla yol arasındaki büyük düzlük) kutlanır burada at yarışları ve güreşler yapılırdı. Alaçam ilçesinin deniz tarafında, ulu ağaçlarla dolu mesire yeri, her yıl Hıdrellez zamanı yağlı pehlivan güreşlerine sahne olurdu. (Adı, geyiklerle çift sürdüğü rivayet olunan ve türbesi o bölgede bulunan bir evliyadan gelen Geyikkoşan halen Hıdrellez günü ziyaret edilen önemli yerlerden biridir.) Çok eski yıllarda Hıdrellez

günü otobüslerle, kamyonlarla, hatta at arabaları ile Koşuköyü'ne gidilirdi. Akşam hava kararana kadar türlü oyunlar oynanır, yenilir içilir, yağlı pehlivan güreşleri yapılırdı. Ama at yarışları mutlaka olur, asla eksikliği düşünülemezdi. Kızılırmak'ın Karadeniz'e döküldüğü İrmakağzı mevkiinde, yani Kızılırmak deltasında avlanan adam boyunu aşan kolan balıkları o gün dilim dilim satılır, her tarafta mangallar yakılır, kalabalıklar halinde Bafra'lılar o gün doyasıya kolan balığı yerlerdi. Hıdrellez günü top oynarken yahut güreşirken sakatlanacak olanlar da düşünülürdü. Hıdrellez gezmesine tertibatlı gidilir, önceden hazırlanan, kırmızı renkli "hava civek" denen ilaçlı mumlu bezler, incinen, burkulan bölgeye sarılmak üzere asla unutulmazdı. Hıdrellez hafta içi günlerine tesadüf etmişse, bütün okullarda öğrencilerin öğretmenleri nezaretinde "kıra-pikniğe gitmeleri" değişmez bir kuraldır." (Ahışhaloğlu, 2011:342,343)

Bafra'da şu an yaygın olmamakla birlikte eskilerin önemle bahsettikleri bir uygulama da Hıdrellez'de uygulanan "niyet oyunudur". Genç kızların talihlerini açmak, kısmetlerini belirlemek için uygulanmaktadır. Bu oyun genellikle Hıdrellez'de, Nevruz'da ve uzun kış gecelerinde sıkça oynanmaktadır. Evlenecek yaşı biraz geçmiş, fakat hala hayırlı bir kısmet peşinde olan hanımlar sabahın köründe Kızılırmak'ın kenarına gelirler. Bu hanımlar akan suya "Talihim huuu!" diye bağırlar; şayet ırmak kenarına gidilemediyse, talihi durumundan haberdar etme işlemi evin bahçesindeki kuyuya seslenerek de yapılır. (K.K1, K.K.9, K.K.,17,K.K.25,K.K.29, K.K.37, K.K.39, K.K.40,K.K.74)

c.Hıdrellezle İlgili Diğer İnançlar

Bafra'da Hıdrellez'de tamamen inançtan kaynaklanan, yapılması uygun veya uygun olmayan bir takım davranışlar mevcuttur.

- Hıdrellez'de yapılmasına çalışılan işleri şöyle sıralayabiliriz:

Bu gecenin ibadetle geçirilmesi gerektiğini düşünenler vardır. Ertesi gün temiz giyimli olarak dolaşmak gerekir. Evde genel temizlik yapılır. Hıdrellez sabahı erken kalkmak uğurlu kabul edilir. Sabahleyin dua edilmesi, dilek ve temennilerde bulunulması, toplu olarak ailece yemek yenilmesi, Kuran kıraati, sabah namazından önce kabir ziyareti

yapılması gereken adetler olarak görülmektedir. Akarsuya, dilekler bir kağıda yazılarak Hıdrellez sabahı denize bırakılmaktadır. Nişanlı çiftler arasında karşılıklı hediyeler gönderilir. Hıdrellez günü evler ilaçlanmaz. Nasip süpürülür inancı ile bazı bölgeler de evler süpürülmez. Kuru baklagiller bir torba içinde bahçede ağaçlara asılır. Hıdır Baba'nın kamçısıyla bunlara dokunması ve bereket getirmesi dileği tutulur. Buna benzer biçimde ev, araba, çocuk ziynet eşyası resimleri de yapılarak bahçeye muhtelif yerlere asılır. Evde kalma tehlikesiyle karşı karşıya genç kızların başları üzerinde Hıdrellez günü yeni kullanılmamış kilit açılır. Hıdrellez günü, açların doyurulması, dargınların barıştırılması, üzüntülü olanların sevindirilmesine çalışılır. Hıdrellez'de içki içilmez, kumar oynanmaz. Ellere ve ayaklara kına yakılır. (kadınlar) Evin pencere ve kapıları kapatılmaz. Hıdrellez günü kırlara gidildiğinde Hıdrellez azığını çalma adeti yaygındır. Yoğurt çalınır. Ancak maya kullanılmaz. Yoğurdun tutması halinde eve Hızır'ın uğradığına inanılır. (K.K1, K.K.9, K.K.,17,K.K.25,K.K.29, K.K.37, K.K.39, K.K.40,K.K.74)

- Hıdrellez'de yapılmamasına çalışılan işleri ise şöyle sıralayabiliriz:

Hıdrellez günü sabah erkenden kalkmayan kişinin işleri ters gider. Geç kalkmak kusur addedilir. Hıdrellez'de salıncakta sallanmayanın o yıl çeşitli rahatsızlıklarla karşılaşabileceğine inanılır. Salıncakta sallanma bir bakıma ateş üzerinden atlama şeklinde o yıl için sağlık ve sıhhat dileği geleneği ile aynıdır. Hastalıkların, dertlerin sallanma sırasında döküleceğine inanılır. Hıdrellez günü çamaşır yıkanmaz. Yünlü giyecekler güneşe çıkarılır. Hıdrellez günü un elenmez ve ekmek yapılmaz. Yeşil ot, dal veya çimen koparılmaz. Çiçek toplanmaz. Bağ ve bahçelerde çalışılmaz, tarlaya gidilmez. Hıdrellez günü akşama kadar un kabına veya hamur tahtasına el sürülmez. Eve kuru çalı-çırpı götürülmez. Bu uygulamaların büyük çoğunluğu şuan gençler arasında pek itibar görmemektedir. Unutulmuştur. İlçede Mayıs ayının 6. günü baharın gelişini kutlamak için bazı etkinlikler yapılır. Özellikle belediyenin düzenlediği etkinlikler ön plandadır. Daha ziyade şenlik havasında geçen bu etkinliklerin vazgeçilmezi konserlerdir. Bununla birlikte özel yemekler hazırlanarak kırlara çıkma (piknik yapma) ve dilek tutma konusu hala canlıdır. (K.K1, K.K.9, K.K.,17,K.K.25,K.K.29, K.K.37, K.K.39, K.K.40,K.K.74)

2.Sele-Sepet Şenlikleri (Top Kandil)

Her yıl, mübarek Ramazan ayının 14'ünü 15'ine bağlayan gece Bafra'da şenlikler yapılır. Buna "Sele-Sepet Şenlikleri" denir. Hatta bu gece yıllardır sele-sepet gecesi olarak bilinmektedir. (K.K.9, K.K.37, K.K.74)

Hasan Yiğit, Zümrüt Bafra kitabında bu şenlikleri şöyle anlatır:

Sele-sepet gecesi büyüklerle küçüklerin daha çok kaynaştığı, çocukların sevindirildiği, onlara izzeti ikramda bulunulduğu gecedir. Eğlenmeleri, gülmeleri için bir gün önceden hazırlıklar yapılır. Herkes çocuğuna halk arasında sele-sepet denilen fenerler alır. Daha sonra gelecek küçük misafirler için şeker, bozuk paralar veya meyve bulundurulur. Sele-sepet gecesi şenliklerle başlar. Vakit ise iftarın peşinden gelen zaman parçasıdır. Çocuklar gruplar halinde kümelenir. Küçükten büyüğe doğru boy sırasına geçerler. En önde genellikle iki yaşlarında çocuklar bulunur. Bir anda ilçenin bütün cadde ve sokakları bu küçüklerin, ellerindeki fenerlerin ışığıyla aydınlanır;

Mahallede şenlik var,
Bize geldi etraf dar,
Sele-sepetleri alın,
Çıkın yola ey çocuklar."

Böylece henüz gruplara katılmamış evlerdeki son çocuklarda çağrılır. Sonra şu mani söylenir;

"Haydi, hep gezelim,
Şekerleri süzelim,
Bu gece sele-sepet,
Eğlenelim, gülelim"

Ve belirli bir düzen içinde evleri gezmeye başlarlar, ilk durak da şu maniler söylenir;

“Sele-sepet top kandil,
Aç kapıyı ben geldim,
Ay da yıl da bir kere,
Kapınıza ben geldim.”.

“On bir ay in sultanı,
Geçiyor Ramazan ayı,
Açın kapınızı bize,
Amca, hala, teyze, dayı.”

Kapı açılır. Evin hanımı ve beyi birlikte çocuklara sırayla ikramda bulunur. Onların saçını okşarlar, öğüt verici güzel sözler söylerler. Bazı hane sakinleri kapılarını mahsustan açmazlar. Sabırsızlanan küçükler, bu sefer onlar İçin ayrı mani söylerler;

“Açın kapınızı bize,
Uğur gelir evinize,
Eğer bahşış vererseniz,
Bolluk getiririz size.”

Gecikerek açılan kapıdan gülümseyen yüzler çıkar. Oyunları tutmuştur. Ve kendileri için özel mani söyletmişlerdir. Karşılığında hepsine teker teker bozuk para verirler. Bu arada çocuklardan birinin sele-sepeti yanar. Başlar ağlamaya. Bunu gören babası hemen yenisini alır, çocuk da memnuniyetini hemen dile getirir;

“Sele-sepetim yandı,
Şekeri içinde kaldı,
Üzüntümü gören babam,
Bana yenisini aldı”

Ev ziyaretleri mani ile devam eder;

“Ey evin sakinleri,
Verin bize telkinleri,
Sele-sepet geçiyor,
İkram edin şekerleri.”

Her gidilen evden muhakkak bir ikramda bulunulur. Alınan şeker, para vb. hediyeler ellerdeki sele-sepetin içine konulur. Dakikalar çok çabuk ilerler. Artık teravih vakti yaklaşmıştır. Son olarak şu mani söylenir;

“Büyükleri sayalım,
Küçükleri sevelim,
Ramazan ayı geçiyor,
Kıymetini bilelim.”

Böylece sele-sepet şenlikleri sona erer. Babalar çocukların ellerinden tutarak, hep birlikte teravihe giderler. (Yiğit, 2006:122, 123)

Bu şenlikler esnasında bazı şakalaşmalar da olur bunun en yaygın olanı balkondan sokaktan geçenlere yumurta atmaktır. Ancak bu uygulama bazı tatsızlıklara sebep olduğu için kaldırılmıştır. Nadiren de olsa kaldırılmasına rağmen gözlemlene bilmektedir. (K.K.9, K.K.37, K.K.74)

Son yıllarda popüler kültürün etkisiyle bu şenlikler esnasında belediyenin düzenlediği konserler dikkat çekmektedir. Aslında Ramazan ayı ile hiçbir alakası olmayan bu etkinliklerde birçok ünlü sanatçının katılımı sağlanıp, havai fişek gösterileri yapılmakta katılımcıların doyasıya eğlenmeleri Ramazan ayı vesilesiyle sağlanmaktadır. (K.K.37, K.K.48, K.K.74)

I. NAZAR İNANCIYLA İLGİLİ İNANIŞ ve UYGULAMALAR

Nazar kelimesinin aslı Arapçadır. Kelime Türkçeye asıl anlamından biraz uzaklaşarak geçmiştir. Araplar bizim kullandığımız anlamdaki nazar kelimesi karşılığında “İsabet’ül ayn” tabirini kullanmaktadırlar. Türkçe’de ise sözlük anlamı olarak bakma, bakış, göz atma, düşünce olan kelime, halk inançları dolayısıyla halk söyleyişi içinde göz değmesi, göze gelme anlamında kullanılmaktadır. Nazar kelimesi göz değmesi karşılığı olarak, nazar değmesi, nazara gelme, nefesi dokunma, kem göz, kem nazar şeklinde de kullanılmaktadır. (Araz,1995:167)

İslam ülkelerinde de yaygın olan nazar anlayışına Araplar “elayn”, İranlılar “bednezer”, Hintliler “sihir” demektedirler.(Örnek,2000:167) Nazar inancının temelinde belli kimselerde bulunduğu inanılan, insanlara özellikle çocuklara, evcil hayvanlara, eve mala-mülke hatta cansız nesnelere de zarar veren, bakışlardan çıkan çarpıcı ve kimi zaman da öldürücü güç düşüncesi yatmaktadır. (Örnek,2000:169)

Nazar ilkel toplumlardan en gelişmiş toplumlara kadar görülen yaygın bir inanıştır.(Turan, 2001:321) Günümüzde nazara inanan halk kadar, bu konuda araştırma yapan çeşitli alanlardan bilim adamları da bu konuda farklı düşünceler ileri sürmüşlerdir. Halk arasında nazarın nedeni sorulduğunda kıskanç, kötü niyetli kişilerin gözlerinin ya da sözlerinin kışkırdıkları nesneye zarar vermesi diye açıklanmaktadır. Kimi bilim adamları da bu olayı bioenerji ile açıklamaya çalışmışlardır. Azerbaycan’da biyoenerji ile alakalı araştırmalar yapan Prof. Dr. Ahmet Maranki ve Elmas Maranki çifti; “Kozmik Bilim ve Bilinçte Yaşam Enerjisi” adlı eserlerinde konuyu şöyle izah etmektedirler: Her insanın bedeninden yayılan manyetik enerji alanı vardır. Bu, bazılarında negatiftir. Bazılarında da pozitiftir. Negatif enerji yüklü birisi insanların aurasını düşünce ve bakışlarıyla delebilib, onun bedenine girip enerjisini emebilir, o insanı bitkin düşürebilir, hastalandıra bilir, hatta ölüm derecesine getirebilir. (2005:36)

İnsanların gözlerinde morötesi ve kızılötesi ışınlar vardır ve bu ışınlar kırgınlık, hırs ve kıskançlık duygusuyla karşıdaki kişiye aktarılırsa o kişide ya da varlıkta tahribata neden olmaktadır. Çünkü bu enerji nedeniyle karşıdaki varlığın biyolojik dengesi

bozulmaktadır. Bu nedenle bol ürün veren tarla yanmakta ya da ürün bozulmakta, doğal afet gelmekte, çok güzel bir eşya kırılmakta, güzel insanların başına çeşitli hastalıklar, bünyesi zayıfsa da ölüm gelmektedir. Bu olumsuz gücün renkli gözlü insanlarda daha fazla olduğuna inanılmaktadır. (Hani, 2003:12,13)

Parapsikolojide düşünce gücüyle olayları kontrol etmeye ya da nesnelere hareket ettirme ya da şekillerini değiştirme (metal kaşığı eğme, yemek tabağını masanın bir başından diğer başına hareket ettirme gibi) yetisi olarak tarif edilen psikokinezi nazar kavramının Batı'daki ifadesidir.(Kırca,1986:42) Bu teze göre nazar, iyi niyet ve yoğunlaşmaya göre alıcı ile verici uçlardan geçen bir "ark" oluşturmaktadır. Gıpta, övünme, imrenme gibi dostça duygular, hatta ebeveynlerin çocuklarına aşırı sevgisi nazarın küçük dozda uğratma nedenidir. Asıl uğursuz nazar ise haset duygusundan geçer. Nazar duygusunda bu hasedin dozajı çok önemlidir. Haset duygusu ne kadar şiddetli olursa, nazarın gücü de o kadar şiddetli olmaktadır. (Erbuğa, 1983:52)

Rusya'da da nazar ile ilgili çalışmalar yapılmış ve günümüzde de çalışmalara devam edilmektedir. Burada yapılan çalışmalara göre gözlerin yaydığı bir elektromanyetik ışınlar vardır. Bu ışınların dalga boyu yaklaşık yüzde sekiz milimetredir. Yani radyo dalgalarıyla enfraruj (kızılötesi) dalgalar arasındadır. Bu yayılan elektromanyetik dalgalar canlı ya da cansız varlıklara zarar verebilmektedir. (Kırca, 1986:47)

Bakışın elektromanyetik etkisini destekleyen bir örneği de Elmalılı Hamdi Yazır vermektedir. "Kıskançlıklarından az daha Hz. Peygamber'i nazara uğratacaklar, aç ve kötü gözlerinin şerriyle ellerinden gelse onu helak edeceklerdi. Demek ki, öfkenin bedende bir hükmü bulunduğu gibi, gözlerin de karşılardakine bakışlarına göre iyi veya kötü bir hükmü vardır. Kimi elektrik gibi dokunur çarpar, mıknatıslar ve manyetize eder. Kimi de aldığı teessürle hasedinden bir gayze düşer, türlü türlü suikaste ve hilelere kalkışır ki, maddi veya manevi hangisi olursa olsun hedefine vardığı zaman, isabet-i ayn değmesi veya nazar tabir olunur. Bunun hakkında uzun uzadıya sözler söylenmiş, inkar edenler, ispat edenler olmuştur. Keyfiyeti ne olursa olsun isabet-i ayn vardır." (1992:5305) Görüldüğü gibi Yazır'a göre de nazarın temeli kıskançlıktır. Bu duygu o kadar etkilidir ki Hz.Muhammed'e bile zarar vereceğinden endişe edilmiştir.

Batıl itikatlar içinde yer verilen nazar çeşitli milletlerin inançları içinde önemli bir yer tutmuştur. Nedeni çözülemeyen aksilikler, çaresiz kalınan hastalık ya da ölümler, ansızın toplumlarda da bizim inandığımız nazara benzer inançları doğurmuştur. Bunun kanıtı, Eski Mısır'a, Hititlere ait sergilerde çeşit çeşit nazar boncuklarının önemli yer tutmasını gösterebiliriz. Mısır Firavunu Tut-Enkh-Amon'un (Tutankamun) British Museum ve Kahire Müzesi'nde sergilenen takılar arasında lapis lazuli taşından yapılmış şaheser nazar boncukları bulunmaktadır. Ne yazık ki bu boncuklar beklentilerin aksine, nazardan koruma işlevi görmemiş ve Firavun henüz 18 yaşındayken bir cinayete kurban gitmiştir. Avrupalılar bu boncuklara "Evil's Eye" yani "Kem Göz" adını vermektedirler. (www.batilitikatlar/nazar;www.hurafeler.com)

Kötü niyetli kişilerin nazarlarının değmesini içeren başka milletlere ait pek çok anlatıda geçmişten günümüze Anadolu'da anlatılıp günümüze kadar taşınmıştır. Örneğin Cahiliye Araplarının nazara çok fazla inandığı, bu nedenle de çok fazla olayın yaşandığı, bazı kişilerin de bu konuda çok usta olduğu rivayet edilmektedir. Özellikle Beni Esed içinde bu özellikte kişiler çok fazlaymış ve bu kişiler semiz bir deve ya da yağlı bir sığır gördükleri zaman cariyelerine "Ey cariyeye, evden ölçeği ve paraları al, şu hayvanın etinden bize et getir" dermiş. O sırada hayvana nazar değdiği için cariyeye daha evden ayrılmadan hayvan yere düşer sahibi de onu boğazlamış. Böylece cariyeye hayvanın etinden satın alır getirirmiş. Başka bir rivayete göre de Araplardan biri, iki veya üç gün yemek yemez aç kalırmış. Sonra çadırın perdesini kaldırarak beklermiş. Oradan bir deve veya bir koyun geçerken görürse "Bugün bu deveden daha güzelini görmedim" dermiş. Böyle söyleyince de hayvan birkaç adım atar ve hemen düşer ölmüş. (Çelik, 2003:12-07)

Dünyanın pek çok yerinde köklü bir inanç oluşturan nazar, korkulduğu, önlenmek istendiği için de beraberinde korunma ve önleme pratiklerini de beraber taşımaktadır. Özellikle en savunmasız çocuklar görüldüğü için, çocukları nazardan korumak için pek çok uygulama yapılmaktadır. Güney Almanya'da çocuklara nazar değmesin diye alına insan pisliği sürüldüğüne rastlanmaktadır. (Çelik, :2003:12-07)

Ülkemizde halk arasında, nazardan korunmak için kullanılan bazı nazarlıkları şu şekilde özetleyebiliriz:

“Mavi boncuk, yedi gözlü (delikli) boncuk, tazı boncuğu, kurt boncuğu, hurma çekirdeği, tosbağa gözeği, böcek boynuzu, akik, kurt dişi (bunu ekseriya bir gümüş sapa geçirirler), kurt gözü, kartal pençesi, sarı kehribar, yılan kemiği veya havı (kabuğu), balık kulağı, göz boncuğu, küçük mavi boncuktan yapılmış kertenkele, tetik (küçük mavi boncuktan örülmüş el), kendiliğinden delinmiş taş, at nalı (bilhassa evlere asılmaktadır), boynuz, süpürge, kafatası (daha çok bostan ve ekin tarlasında rastlanır), eski elbise, sarımsak, yumurta kabuğu, salyangoz, kertenkele kuyruğu, kaplumbağa kabuğu, üzerlik, darı taneleri, karanfil, çörek otu, iğde çekirdeği, köpek tüyü ile yedi çift dana, yarasa iskeleti, eşek nalı, at nalı, kara boncuk, süpürge çöpü, nazar muskaları... vs.” (Başar, 1972:113)

Ayrıca Anadolu'nun birçok yerinde, nazara karşı, hayvanların, özellikle ineklerin boynuna, bir ipe geçirilmiş kolye şeklinde mavi boncuk takıldığını, yeni yaptırılan evlerin kapılan üzerine, mavi boncuklarla beraber buğday başakları, at nalı, küçük bir torba içerisinde çörek otu, şap gibi şeylerin takım halinde asılarak, kem gözlerden korunmak amacıyla kullanıldığı bir vakiadır. Bir de mavisini çok olmak üzere, çeşitli renkle küçük ve ortası delik boncukları, muska şeklinde bir bez üzerine isleyip, üç-beş santim kenarlı üçgen biçiminde bir torba yaparak, içine üzerlik otu, şap, çörek otu ve benzerlerini koyup, çocukların beşiklerine veya omuzlarına taktıkları da bir vakiadır. (Karaçizmeli, 1995: 38)

Halk arasında nazar isabet ettiğine inanılan kişiyi, tedavi etmek için başvuru yöntemleri genel itibariyle şunlardır:

- Kurşun Dökme
- Balmumu Dökme
- Tuz Dökmek
- Köz Atmak
- Nazar Kesmek
- Yumurta Yazdırma

- Oklama
- Tütsüleme

(Turan, 2001: 328-333.)

Bafra'da da yukarıda bahsettiğimiz pratiklerin büyük çoğunluğunu gözlemek mümkündür. Kötü niyetli kişilerin kışkırdıkları canlı ya da cansız her şeye nazar değdireceğine inanıldığından, bu kötü güçten korunmak için yapılan inanç pratikleri vardır. İlçede nazara karşı muska yazdırıldığı sıklıkla görülen bir uygulamadır. Nefesi keskin bir hocaya yazdırılan muska çocuk içinse omzuna, hayvan içinde boynuna, yetişkin bireyse boynuna asılmaktadır. Ayrıca nazara uğradığına inanılan kişilerin başından kurşun dökülmektedir. Eve kaplumbağa kabuğu, tarlaya ya da bahçeye at, it, eşek kafası asmak sık rastlanan pratiklerdendir. Gene çocukları “çirkin” veya benzeri şekilde sevmenin nazardan korunmak için yaygın bir yol olarak kullanıldığını görmekteyiz. Nazar değmesinden endişe edilen canlı ya da cansız varlıklara nazar boncuğu ve at nalı asmak bütün Anadolu'da olduğu gibi bu bölgede de rastlanan en yaygın uygulamadır. (K.K.2, K.K.9, K.K.49, K.K.50, K.K.61)

Son zamanlarda nazar inancına bağlı olarak ortaya çıkartılan sembollerin birer süs aracı, aksesuar, olarak kullanıldığını sıklıkla görmekteyiz. Öyle ki kapılara asılan, halılara işlenen, yer döşemeleri içersinde kullanılan, arabaların çeşitli yerlerinde boy gösteren, takıları renklendiren nazar boncuğu motiflerine sıklıkla rastlamaktayız. Ve bunu toplumun tüm sınıflarının kullandığını da rahatlıkla söyleye biliriz. Elbette bir inanç imgesi olarak ta kullanılan bu sembollerin gereğince ilgi çekmesi tasarımcıları bu alanda maddi kazanç elde etmeye yönlendirmiş görülmektedir. Bir inanç unsuru farklı bir kazanç kapısı olabilmıştır. Ve azami ölçüde insanların ilgisini çekmeyi de başarmıştır.

Ayet ve hadisle noktasından konuya baktığımızda;

“Eğer Allah, sana bir zarar dokundurursa, hiç kimse onu gideremez ve eğer sana bir hayır verirse bilesin ki O her şeye kadirdir.” (Kur'an, 6:17)

“Ancak sana ibadet eder ve ancak senden yardım dileriz” (Kur’an, 1:5)

Şu’ara suresindeki “Hastalandığımda bana şifa veren O’dur” (Kur’an, 26:80)

Resulullah (sav): “Ümmetimden yetmişbin kişi (Mahşer’de) hesaba çekilmeden cennete girecektir!” buyurdular. Kendisine: “Ey Allah’ın Resülü! Bunlar kimlerdir?” diye soruldu. “Onlar, kendilerini dağıtmayanlar, rukyeye (muskaya) başvurmayanlar, teşâüm’e (uğursuzluğa) inanmayanlar ve Rablerine tevekkül edenlerdir!” buyurdu.(Kütübü Sitte, H.N.:4034)

Resulullah (sav): “Rukyelerde, temimelerde (muskalarda), tivelelerde (muhabbet muskası) bir nevi şirk vardır.”(Kütübü Sitte:H.N.:4035)

Şunu rahatlıkla gözlemlememiz mümkündür. Halk inançları içinde en yaygın olarak görülen nazar, her toplumda ve her devirde varlığını korumuştur. Dünyada çeşitli milletlerin çeşitli dönemlerinde rastlandığı gibi,Türklerde de İslamiyet öncesi olduğu gibi, İslamiyet sonrasında da etkisini kaybetmemiştir. Hz. Muhammed’in “nazar gerçektir” (Canan, 1991:366) şeklinde söylediği var kabul edinilen sözü, bu inancın dini yönden de dayanağını oluşturmuştur. Fakat Hz. Muhammed’in nazarı kabul etmesine rağmen, nazardan korunmak için yapılacak çeşitli pratiklerin ve takılacak eşyaların günah olduğunu söylemesi, nazardan korunmak için takılan boncuk ya da çeşitli nesnelere ile yapılan özellikle tütsüleme pratiklerinin ortadan kalmasını sağlayamamıştır.

Çeşitli halk inançları, eğitimli kişiler arasında ya da gençler arasında görülmezken nazar inancı eğitim, yaş, cinsiyet fark etmeden ortaklık göstermektedir. Üstelik bu ortaklığı Anadolu’nun bütününde de görebilmekteyiz. Nazar inancının yaygınlığı, buna bağlı anlatıların olması ile nazardan korunma ve nazarı uzaklaştırmak için uygulanan pratikler de Anadolu’da ortaklık göstermektedir. Dolayısıyla Bafra’da da nazarla ilgili pratiklerin sosyal hayatta önemli yer tuttuğu açıkça gözlemlemek mümkündür.

İ. CAZULUK (BÜYÜCÜLÜK-MUSKACILIK)

“Cazu” kelimesi, Bafra'nın günlük hayatında “fettan, cadı gibi kadın” anlamına karşılık gelmek üzere kullanılır. Ülkemizin hemen hiçbir yöresinde kullanılmayan bu kelime, aslında edebi metinlerde, kastettiği anlamın tam karşılığı olarak yer almaktadır. Divan edebiyatımızda “cadu” veya “cazu” şeklinde kullanılır ve bildiğimiz “cadı” kelimesinin tam karşılığıdır. Gözboyayıcı, sihirleyici, fettan kadın, cadı gibi anlamlara gelir. “Cazuluk” ise, Bafra kültüründe aynen kelimenin karşılığı olacak şekilde, yerli yerinde kullanılmıştır: Sihirlemek, büyülemek ve bunu gerçekleştirmek için tutulan yollardan her biri “cazuluk” diye adlandırılır. (Ahışhalıoğlu, 2011:341,342)

Daha ziyade kişilerin aile anlaşmazlıklarında baş vurdukları yöntemdir muska yaptırmak. Bunun için anlaşmazlığı düşen taraflar biri birilerinin aleyhine bu yöntemle (cazuya) başvururlar. Kimi bu büyüü yaptırmak kimi kendine yapılan büyüü bozdurmak için bu yolla çaba sarfederler. (Ahışhalıoğlu, 2011:342)

Cazuluk, sadece yazıyla değil, yeme-içme vasıtasıyla da yapılır. Büyü yapılacak kişinin yiyeceğine ya da içeceğine “muskacı” tarafından okunmuş çeşitli maddeler karıştırılır ve böylelikle istenen davranışların yapılması sağlanır. (K.K.9, K.K.73)

Bafra'da yaygın olan Kızılırmak'ın üzerindeki Çetinkaya Köprüsünden gelin konvoyunun (gelin ve damadın) geçirilmesinin altında yapılan bu kötü büyülerin bozulması yatmaktadır. Eğer gelin ve damada böyle bir uygulama yapılmışsa “büyük sudan” geçildiğinde bu büyü ya da uğursuzluk ortadan kalkar. Eğer bu işlem yapılmazsa büyü bozulmaz uğursuzluk devam eder. (Ahışhalıoğlu, 2011:342 ; K.K.9, K.K.37, K.K.73, K.K.74)

Bu günün Bafra'sında “cazu” kavramı yaygın olarak kullanılmamaktadır. Ancak günlük hayatta ki konuşmalarda özellikle kadınlar söz konusu olduğunda ve ortada kötü, gayri ahlaki bir durum varsa büyü ya da muskacılıkla ilişkilendirilmeden de o kadın için “cazu kadın” nitelemesinin yapıldığı görülmektedir. (K.K.37, K.K.73, K.K.74)

SONUÇ

“Bafra Ve Çevresindeki Halk İnançları Ve Uygulamaları” adlı bu araştırmada Bafra ilçe merkezinde ve yakın çevresinde yaşayan toplumun, günlük hayatı içinde barındırdığı halk inançlarının belirlenmesine, bu inançlarla birlikte oluşturulmuş din anlayışının (yaşanan din) sosyal hayata olan etkisinin ne olduğunun anlaşılmasına dolayısıyla yaşanan dinin sosyal sistem içindeki yeri ve öneminin ortaya çıkarılmasına çalışılmıştır.

Bu noktada öncelikle, halk inançları ve bu inançların oluşumu ve kökeni ile ilgili bilgiler verilmiş, araştırmamız kapsamında “halk inançlarının” ne olduğu ortaya konulmaya çalışılmıştır. Halk inançlarının büyük oranda tarihsel süreç içerisinde bir çok etkenden etkilenecek gelişip değiştiği, halkın dini anlama pratiklerine göre de şekillendiği görülmüştür. Çok değişik topluluklarda ve ülkelerde egemenliğini sürdürmüş olan evrensel dinler zamanla bazı değişim ve farklılıklar göstermiştir. Bu durum o dinlerin karakterlerinden ziyade bu dinlere mensup halk kitlelerinin kendi kavrayış ve anlayışları doğrultusundaki inanış ve pratiklerinin sonucu olmuştur.

İslam dini içinde bu durum çok açık bir şekilde belirgindir. Bu dine mensup olanlar daha ilk dönemlerden itibaren çok farklı akımlar ve anlayışları oluşturmuşlardır. İslam’ın çeşitli coğrafyalara yayılmasıyla birlikte yeni kültür ve inançlarla tanışılmış, etkileşimler olmuştur.

Özellikle eski Türk inançlarının etkileri Anadolu’daki mevcut inançlarla birleşerek Türk Müslümanlığına kendisine özgü formlar kazandırmıştır. Anadolu’da canlılığını koruyan “türbe-ağaç-veli vb.” kültü bu formların en etkin görünümlerindedir. Yerleşik hayata geçiş ve dinin kurumsallaşmasına rağmen uzun yıllarda oluşan bu inançların ortadan kaldırılamadığı gözlenmiştir.

Türk toplumunun hakim olduğu coğrafyada Selçuklu ve Osmanlı dönemi ile birlikte sunni İslam anlayışı ciddi şekilde güç kazanmıştır. Ancak giderek resmileşen (daha çok devlet ve onu yönetenlerin menfaati doğrultusunda yorum bulan (siyasallaşmış),

entelektüellere hitap edip dini anlamada avamı (halkı) ikinci planda tutan), kitabileşen bu anlayış halktan (halkın anlayışından) kopmuştur. Böylelikle din ile ilgili konularda hal bilgisiz (cahil) kalmış; anlayamadığı, kavrayamadığı bir nebze de kaynaklarına ulaşamadığı din anlayışı yerine kendi anlayışını kendi yöntemleri ile geliştirmiştir. Bu şekilde halkın içerisinde onlara daha yakın olan kesimler (tasavvuf/tarikatlar) etkinliklerini artırmıştır. Cumhuriyet dönemine gelindiğinde imparatorluğun yıkılmasının ve toplumun geri kalmasının temel sebebi bu dönemin bazı siyasetçileri tarafından bu din anlayışı olarak görülmüştür. Bu nedenle yeni rejim hem imparatorluk kurumlarıyla hem de dinle arasına mesafe koymaya çalışmıştır. Elbette uzun yıllar bu gelenek içerisinde bulunmuş olan geniş halk kesimlerinin bu durumu kabullenmeleri mümkün olmamıştır. Laik devlet yapısı ve din arasındaki gerilimler günümüze kadar sürmüştür. Ancak halk buna rağmen kendine ait gördüğü bir çok uygulamayı, gelenekleri ve din anlayışını sürdürmüştür. Toplumun din anlayışı üzerinde ne imparatorluk dönemi uygulamaları ne de cumhuriyet dönemi uygulamaları tam olarak egemen olamamıştır. Yaşanan din, oluşturulan kutsallar, nesilden nesile aktarılarak bir çok değişim ve dönüşümle halkın kendi algısı doğrultusunda “halkın inanışları” olarak çok çeşitli din anlayışları içinde varlığını sürdürmüştür.

Halk inançları dünyada yalnızca bir bölgede yada bir dinin içerisinde var olan inanışlar değildir. Dünya üzerinde hemen her yerde bu tip tarihsel kökeni olan uzun yıllar yaşatılarak günümüze taşınan; yeri geldiğinde farklılaşarak yenilenen inanış ve uygulamaları görmek mümkündür. Her toplumun kendine özgü bir yerleşim, doğa ilişkileri, üretim-tüketim biçimi, dini inanış ve anlayış farklılıkları vardır. Toplumların oluşturdukları kültürler kendileri için önemlidir. Bu birikimleri ortadan kaldırmak çokta anlamlı değildir. O nedenle bu inançlara sıradan, önemsiz, batıl olarak yaklaşmak geniş bir kitlenin ve bu kitlenin sürdürmüş olduğu tarihsel bağların göz ardı edilmesi demek olur. Elbette dinler kendi akaidlerine aykırı inanışları mensupları üzerinden kaldırmak isteyeceklerdir. Ancak bunun yolu yine bu dinlerin mensuplarınca oluşturulmuş karmaşık bir çok kurala bağlı resmi tandaslı anlayışlarla değil; saf, öz herkese hitap eden, orijinal dinin hedeflediği toplum yapısına uygun, dışlamayan anlayışların geliştirilmesi ile olmalıdır.

Halk içerisinde, bir çok farklı kültüre tabii insanlar vardır. Eğitilmiş, eğitimsiz, kırsalda yaşayan, şehirde yaşayan vb. ve bunların her birinin kendi anlayışına göre belirledikleri din anlayışı vardır. İşte bizim üzerinde durduğumuz halk inanışları tüm bu kültür gurupları ve onların oluşturdukları din anlayışlarının içerisinde her an mevcut olabilmektedir. Din ya da dinsel argümanlar tarihsel ve sosyolojik bir olgu olarak ele alındığında, halkın dine bakışının altındaki temel unsurun Allah (Tanrı) anlayışı olduğunu algılayabiliriz. Ve halkın Allah anlayışının da daha ziyade, vicdanların bir köşesinde sürekli bulunan aslında dünya işlerine de pek karıştırılmak istenmeyen ancak sığınılması gereken son sığınak olarak ta sürekli halkla birlikte olan ulaşılması hem çok zor (bir takım ibadetleri yapma açısından) hem de çok kolay olabilen bir anlayış olduğunu genel olarak gözlemleyebiliriz. Bu noktada halk inançlıdır hatta kendini dindar olarak tanımlayabilir. Ve bu her sınıf için geçerli bir tutum olabilir.

Bir yaratıcıya inanmak, namaz kılmak, oruç tutmak, toplumsal ahlakı, adaleti sağlamak vb. işlevleri olumlu yada olumsuz noktada dönüştürmek uzun yıllar alacak bir süreçtir. İdealize edilmiş bir dinin mensuplarını oluşturmak, esasen karşılıklı saygı ve ikna gibi dostça yöntemlerle, zamana yayılarak ve kitlelerin kendi pratikleri içinde çözüme kavuşturulmalıdır.

Çalışmamızın üçüncü bölümünde “Bafra’da Hayatın Çeşitli Dönemlerine Ait Halk İnançları ve Uygulamaları” na değinilmiştir. Bu kapsamda aşağıdaki konu başlıkları oluşturulmuştur:

- A. İnanç Ve İbadetlerle İlgili Tutumlar
- B. Dini Günlerle İlgili Uygulamalar
- C. Doğum, Sünnet, Evlilik, Ölüm İle İlgili İnançlar
- D. Günlük Hayatla İlgili Yaşayan Adet, İnanış Ve Uygulamalar
- E. Hayvanlarla İlgili İnanışlar
- F. Ziyaret Yerleriyle İlgili İnanış Ve Uygulamalar
- G. Efsane, Menkıbe Ve Kerametlerle İlgili İnançlar
- H. Yerel Günlerle İlgili İnanış Ve Uygulamalar
- I. Nazar İnançıyla İlgili İnanış Ve Uygulamalar
- İ. Cazuluk (Büyücülük-Muskacılık)

Bu başlıklar altındaki inanış ve uygulamaların oluşmasını ve mevcudiyetini sürdürmesini sağlayan öğelerden en önemlisinin eski Türk inanç ve gelenekleri olduğu gözlemlenmiştir. Anadolu'daki eski kültürlerin izleri, bir takım eski inanç ve gelenekler de bunlara katkı sağlamıştır. Diğer dinlere ait inançların da halk inanç ve adetlerinin oluşumunda rol oynadığını düşünmekteyiz. Elbette bu inançların bir kısmı İslamiyet öncesi tarihte kendine yer bulmuşsa da, önemli bir bölümünün İslamiyet'le alakalı olarak üretildiği de açıkça görülmektedir.

Konu başlıklarımızın kapsadığı inanış ve uygulamalar Anadolu'nun hemen her yerinde görülen bir çok benzerlikler taşıyan inanış ve uygulamalardır. Ancak Bafra'da özellikle öne çıkan uygulamalar da mevcuttur. Ramazan ayının 14. Gecesi gerçekleştirilen **“sele sepet”** şenlikleri bunların başında gelir. Bu uygulama Türkiye'nin başka bölgelerinde bulunmayan tamamen Bafra'ya özgüdür. Ayrıca **“cazuluk”** kavramı da Bafra'ya has; sihir ve büyü yapan kadınlara verilen bir ad olması nedeni ile farklılık göstermektedir. Yine **“Çetin Kaya Köprüsü”** Bafra için önem arz etmektedir. Evlenenler, sünnet merasimi yapanlar, hatta kız kaçırınlar bu köprü üzerinden mutlaka geçerek anlatılan hikayenin canlılığını korunmasını sağlamaktadırlar. Birbaşka uygulama da **“hıdırellez şenlikleri”** olarak gösterilebilir. İlçede bu güne has organize edilmiş programlar her yıl düzenlenmektedir.

Bafra, kozmopolit nüfus yapısı, tarımla uğraşan, tarım girdisinin ekonomiyi beslediği, küçük esnaflığın yaygın olduğu, kırsalla olan ilişkinin üst seviyede sürdüğü ve bunlara bağlı olarak da muhafazakar tutumların yoğunlaştığı bir yerleşim yeridir. Toplumun kültürel yapısı ile dini tasavvurlar bir etkileşim içerisindedir. Tarım toplumlarında daha sık gözüken bir çok uygulamanın merkezde ve kırsalda kutsalla ya da kutsalın tezahürleri etrafında yoğunlaşarak ortaya çıktığı görülür. Aynı zamanda modern topluma ait bir çok uygulamaya da hem merkezde hem çevrede rastlamak mümkündür.

Özellikle televizyon, internet, haberleşme ve ulaşım araçları vb. sağladığı kolaylıklar şehir ile kırsal arasındaki bir çok sınırı ortadan kaldırmıştır. Eğitim, ticaret, tarımsal ürünlerin pazarlanması gibi bir çok etkenle ilçe ve Büyükşehirle kurulan yoğun temas, Dünya'nın ve Türkiye'nin geçirdiği sosyo-kültürel ve ekonomik hızlı değişimin ilçede

de etkisini görmek mümkündür. Modern toplumlara ait yaşayış ve düşünüş şekilleri gelenek karşısında ciddi bir ivme kazanmıştır. Modern anlayışın öne çıkması ile birlikte geleneğin beslenen değerlerin yerini daha rasyonel, pragmatist, çıkarıcı yönelimler almıştır. Bu durum geleneğin ya da dine ait olanların terk edilmesinden çok dini olanla dünyevi olanın birbirine karışmasına zemin hazırlamıştır.

Tevhid okutmaktan, mevlit okutmaya, düğün törenlerinden, sünnet törenlerine, kandil gecelerinden, ramazan ayındaki uygulamalara vb. bir çok pratikte dünyevi olanla dini olan birlikte yürütülmeye, popüler kültür ve popüler din anlayışının oluşturduğu uygulamalarla renklendirilmeye çalışılmaktadır. (Mesela bir sünnet töreninde yemekten önce Kuran ve mevlit okutulmakta; yemekten sonra (dince sakıncalı görüldüğü iddia edilen) sazlı sözlü, kadın erkek oyun havaları eşliğinde oynanabilmektedir. Ramazan ayı İslam dinine inananlar için önemi tartışılmaz bir aydır. Bu ayın temel hedefleri arasında toplumun dayanışması, fakirlere yardım, gösterişi terk edip, nefsi arzuların engellenmesi vardır. Ancak bu amaçlara tam aykırı olarak düzenlenen şaşalı iftar yemekleri ve buralarda yapılan israflar, bu ay vesile edilerek düzenlenen şenlikler ve konserler elbette buralara harcanan paralar çok ilgi çekici görülmektedir.) Bu durum modernlik ile gelenek arasında toplumun karmaşık ve çelişkili tutumlar sergiledikleri ilişkiler ağını oluşturmaktadır. Yani ne dine ait olanlar terk edilebilmekte ne de modern yaşama ait olanlardan vazgeçilebilmektedir.

İlçede muhafazakarlık çok önemli bir söylem olmasına rağmen bu muhafazakarlık daha çok Türk kimliği üzerinden yürütülmüştür. Özellikle ibadetlere (daha ziyade namaz) karşı olan tutum gözlemlendiğinde bu daha belirgin şekilde ortaya çıkmaktadır.

Ülkemizin hemen her yerinde olduğu gibi sokakta başı örtülü anneler ile gayet modern kıyafetlere bürünmüş kızlarını görmek mümkündür. Daha önceleri moda olan bıyıklar yerini çeşitli sakal ve saç şekillendirmelerine bırakmıştır. Dinen daha muhafazakar gözüken grupların mensupları kredi kullanarak ev ve araba alma noktasında eski hassasiyetlerini kaybetmeye başlamışlardır. Tüm bu durumlar dışında da başka örnekler vermek mümkündür. Modern ile gelenek arasındaki denge çoğu zaman modernlik

yönünde ağır basmakta ancak ramazan ayı ve bazı dini günlerde ise geleneğin daha canlı tutulmaya çalışıldığı gözlemlenmektedir.

Toplumun gelenek ve din anlayışındaki farklılaşmalardan cemaatler ve tarikatlar da etkilenmiştir. Dolayısı ile bu gün ticari uğraşı olmayan, yayın kuruluşu bulunmayan, ekonomik kaygı taşımayan vb. hemen hiçbir etkin dini yapılanma kalmamıştır.

Açıkça gözlemlenmektedir ki hayat algıları din anlayışlarını etkilemiş ve daha dünyevileştirmiştir. Halk inançları bu nokta da daha değişime ve dönüşüme açık olduğu için hemen her alanda görülebilen insanları fazlasıyla rahatsız etmeyen, popüler kültürle barışık kalan, pratik alanda baskı unsuru olarak gözükmeyen inançlar olarak, yaşanan kültüre en kolay uyum sağlayan anlayışlar olarak hayatini devam ettirmektedir. Bu da bize şunu göstermektedir, tüm dünyevileşmeye rağmen insanlar dinle olan bağlarını bir şekilde sürdürmektedir. Yaşanan din bu dini yaşayanlarca değerli görüldüğü, önemsendiği için nesilden nesile aktarılmakta bütün değişim ve dönüşüm evrelerine rağmen yüzyıllarca önce oluşmuş dini anlayışlar kültürler içerisinde yerlerini koruyarak toplumları etkilemeye devam etmektedir.

Şunu vurgulamak gerekir ki halk inançları gündelik yaşam, iktisadi ve ticari davranış, sanat, edebiyat, mimari vb. yüzlerce unsurun içerisinde var olan çok geniş bir alanı kapsamaktadır. Bu inançlar, halkın öyle olduğuna inandığı, kültürünü o yönde geliştirdiği inançlardır. Öyle ki ahlak kuralları, diğer yönüyle de muşeret kuralları ile özdeşlik göstermektedir. Halk inançları, tarihin derinliklerinden süzülerek gelmiş, belli bir takım tecrübelerle şekillenmiş, bir birikim sonucu ortaya çıkmıştır. Tarihi süreç içerisinde bir çok değişim ve dönüşüm yaşamasına rağmen temel nitelikleri açısından değişmezlik özelliği taşımaktadır. Bu inançları oluşturan asıl etkenler unutulmuş olmasına rağmen bıraktığı izler kendisini inanç olarak toplumun bünyesinde korumuştur. Fertlerin çoğu, bu inancın nedenini ve niçinini bilmez ya da buna gerek duymaz. Onun için önemli olan içinde yaşadığı toplumun, öyle olmasına inanmış olmasını istemesidir. Fert böylelikle meşrutiyet kazanır, toplumsallaşır.

Toplumların etkinlikleri ve gelişmişlikleri o toplumun kültür ve inançlarını da aynı orana taşır. Oluşturulan kimlik maddi ve manevi unsurların bir araya gelmesi ile olur. Türk halkının dini yaşantısında “halk dindarlığının” önemli yer oluşturduğu bir gerçektir. Halk inançlarının tabiatı ve halk arasında yaygınlaşma sebepleri, farklı yönleriyle değerlendirilmeli ve topluma din hizmeti sunulurken bunlardan faydalanılmalıdır. Bu alanda yapılan çalışmalar önemsenmeli ve geliştirilmelidir. Ortaya çıkan bulgulardan muhakkak din eğitimi alanında yararlanılmalı, din hizmeti ve eğitimi veren insanların bilgisine sunulmalıdır. Halk arasında yaygın bir tarz olarak halk dindarlığının gerçek yönleriyle bilinmesi, hem toplumun dini hayatının farklı yönlerinin tanınması, hem de din hizmeti götüren sivil, özellikle de resmi kurumların yeni bir perspektif geliştirmelerine yardımcı olacaktır.

KAYNAKÇA

AHISHALIOĞLU, Alptekin, 2011. **Bafra ... Ah Bafra....**, İstanbul: Postiga Yayınları.

AHMED B. HANBEL,1981.**Müsned**. C.3, İstanbul: Çağrı Yayınları.

ALATLI, Alev, 2003. **Türkiye ve Dünya**. (Hazırlayan: Zafer ÖZCAN), İstanbul:Ufuk Kitapları.

AKOĞLU, Muharrem, 1995. “Cahiliye Dönemi Arap Kültürü’nün Mezheplerin Doğuşuna Etkisi”. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi. Kayseri: E. Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü.

ALBAYRAK, Ali & ÇAPCIOĞLU, İhsan, 2006. “Ehl-i Sünnet Geleneğine Bağlı Bir Orta Anadolu Köyünde Halk İnançları ve Uygulamaları”, **Dini Araştırmalar Dergisi**, C. 8, S. 24, s.107-132.

ARAZ, Rıfat,1995. **Harput’ta Eski Türk İnançları ve Halk Hekimliği**. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.

ARSLAN, Mustafa, 2004.**Türk Popüler Dindarlığı**. İstanbul: Dem Yayınları.

_____.2003. “Türk Toplumunda Geleneksel Dini Yaşam ve Halk İnanışları: Taşrada Yaşayan İnsanlar Arasında Uygulamalı Bir Çalışma”. **Değerler Eğitimi Dergisi**. C.I, S.2, s.25

_____. 2008. “Popüler Dini Yönelimlerin İncelenmesinde Karşılaşılan Güçlükler ve Çözüm Önerileri”. **Değerler Eğitimi Dergisi**. C. 6, S.15, s. 12,13

ARTUN, Erman, 1996. **Günümüzde Adana Aşıklık Geleneği ve Aşık Feymani**. Adana: Hakan Ofset.

_____.2005. “Çukurova Konar Göçer Türkmenlerinin Halk Kültürlerinde EskiTürk İnançlarının İzleri”.Http://Turkoloji.Cu.Edu.Tr/HALKBILIM/Artun_Konar_Gocer.Pdf. s.1-3. 20.06.2007.

_____.2004.“Adana’da İnanç Merkezleri ve Bunlara Bağlı Kültür Değerleri”. **Uluslar Arası Türk Dünyası İnanç Merkezleri Kongresi Bildirileri**. Ankara: Türksav Yayınları.

ATAY, Hüseyin, 2000. **Kur’an’dan Önergeler**. İstanbul: Atay ve Atay Yayınları.

ATEŞ, Süleyman, 2001. **Kur’an-ı Kerim ve Yüce Meali**. Ankara: Yeni Ufuklar Neşriyat.

AVCIOĞLU, Doğan, 1995.**Türklerin Tarihi I**. İstanbul: Tekin Yayınları.

AYDIN, Mehmet, 2001, **Din Felsefesi**, İzmir: İİFV Yay.

Bafra Belediyesi, 2007. “**Bafra Tanıtım Kitabı**”. Bafra: Bafra Ofset.

_____, 2011. “**Bafra Belediyesi Stratejik Planı**” s. 7

Bafra Ticaret Sanayi Odası. 2007. “**Ekonomik Panorama**” s.3

_____. 2010. “**İktisadi Rapor**” s.14

BAĞLI, Mazhar & SEVER, Aysan, 2005. “Tabulaştırılan/Tabulaşan Kurumun (Ailenin) Kurbanlıklar Edinme Pratiği”, **Aile ve Toplum Eğitim, Kültür ve Araştırma Dergisi**, S.8 (Ocak-Mart), s.11

BARDAKOĞLU, Ali, 2012. **Akşam Gazetesi**. 05 Şubat. 2012.Pazar.
<http://www.aksam.com.tr/aslinda-artan-gorsel-dindarlik--96978h.html>

BAŞAR, Zeki, 1972. **Erzurum'da Tıbbi ve Mistik Folklor Araştırmaları**. Ankara: Sevinç Matbaası.

BERGER, Peter, 1993. **Dinin Sosyal Gerçekliği**, (çev. Ali Coşkun), İstanbul: İnsan Yay.

BİLGE, Necip, 2006. **Hukukun Başlangıcı**. Ankara: Turhan Yayınlar.

BİLGİSEVEN, Amiran Kurktan, 1986. **Genel Sosyoloji**. İstanbul: Filiz Kitabevi.

BORATAV, Pertev Naili, 1997. "100 Soruda Türk Folkloru", İstanbul: Gerçek Yayınevi.

_____. 2000. **Halk Edebiyatı Dersleri**. İstanbul: Tarih Vakfı Yayını

BRONİSLAV, Malinovski. 2000. **Büyü, Bilim ve Din**, Özkal S. (çev.). İstanbul: Kabalcı Yayınları.

BÜLBÜL, Haluk, 2008. "Şehir Büyüyor, Köyler Boşalıyor". **Denge Gazetesi**, 06 Şubat 2008 Çarşamba, (www.dengegazetesi.com.tr/author_article_print.php?id=136)

CANAN, İbrahim, 1991. **Kütüb-i Sitte Muhtasarı Tercüme ve Şerhi**. Ankara: Akçağ Yayınları.

ÇARKOĞLU, Ali & TOPRAK, Binnaz, 2000. **Türkiyede Din, Toplum ve Siyaset**, İstanbul: TESEV Yayınları.

_____. 2006. **Değişen Türkiyede Din, Toplum ve Siyaset**, İstanbul: TESEV Yayınları.

CİCİOĞLU, M. Nurullah, 2006. "Geçit Ritleri Bağlamında Ölüm: Gaziantep Örneği", **Basılmamış Yüksek Lisans Tezi**. Van: Y.Y.Ü.T.D.E.B.

ÇELİK, Ali, 2003. “Nazar Değmesi”. **Hürriyet Gazetesi** 12-07-2003. s.7

_____. 1995. **İslam’ın Kabul veya Reddettiği Halk İnançları**. İstanbul: Beyan Yayını.

_____.1997. **Kavram ve Mahiyet Olarak Sünnet ve Bidat**. Beyan Yayınları: İstanbul

ÇELİK, Celeleddin, 2002. “Değişim Sürecinde Merkez-Çevre İlişkileri ve Çevresel Dini Yönelimler”, **İslamiyat**. C.5, S.4. Ankara

_____. 2011. “Türkiye’de Dini Grupların Sosyolojisi”, **ERUSAM**: Kayseri. <http://www.erusam.com/images/dosya/dini%20gruplar%20sosyolojisi.pdf>

ÇOBANOĞLU, Özkul, 2003. **Türk Halk Kültüründe Memoratlar ve Halk İnançları**. Ankara: Akçağ Yayınları.

CONNERTON, Paul, 1999. **Toplumlar Nasıl Anımsar**. (çev: Şenel A.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

DEMİRAY, Kemal, 1998. **Resimli Türkçe Sözlük**. İstanbul: İnkılap Yayınevi.

DEVELİOĞLU, Ferit, 1988. **Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lugat**. Ankara

DİKMEN, Alaattin, 2007. “Bursa İnanç Coğrafyası: Bazı İlçeler Örneği”, Yayınlanmamış Doktora Tezi. Bursa: U.Ü.S.B.E. s.82

DOĞAN, Mehmet, 2003. **Büyük Türkçe Sözlük**. Ankara: Vadi Yayınları.

DURDU, Aydın & Bircan, 2005. “İslamiyet’e Göre Ölüm Ve Ölüm Töreni” http://www.folklor.org.tr/haber_detay.asp?id=44, 26. 02. 2008.

DURKHEİM, Emile. 1965. **The Elementary Forms of the Religious Life**, translated by J. Ward, Swain, New York: The Free Press.

DURSUN, Davut, 1992. **Din Bürokrasisi**, İstanbul: İşaret Yayınları.

EBU DAVUD. 1988. Süleyman b. Eş'as es-Sicistani, Sünen, thk. Kemal Yusuf el-Hut, Müessesetü'l-Kütüb es-sakafiyye, Beyrut.

EDENTUĞ, Nermin, 1968. "Türkiye'de Karadeniz Bölgesi'nde Evlenme Gelenekleri ve Törelere", I. **Antropoloji Dergisi**, S. 4, s.27-58

ELİADE, Mircea, 1993. **Mitlerin Özellikleri**. İstanbul: Simavi Yay. s.13

ERBUĞA, Halit 1983. "Nazarın Bilimsel Yönü". **Yankı Dergisi**. 5-30 Haziran, İstanbul: S.635, s.52-63

ERDEN, Attila, 1998. **Anadolu Giysi Kültürü**. Ankara: Duman Ofset.

ERDİL, Kemalettin, 1991. **Yaşayan Hurafeler**. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

ERGİNER, Gürbüz.1997.**Kurban, Kurbanın Kökenleri ve Anadolu'da Kanlı Kurban Ritüelleri**. İstanbul: Yapı Kredi Kültür ve Sanat Yayınları Ltd. Şti.

ERGUN, Metin.1997, **Türk Dünyası Efsanelerinde Değişme Motifi**. C.1, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

EROĞLU, Ahmet Hikmet, 2006. "Türk Halk İnançlarının Güncel Değeri". **I.Türkiyat Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri**. Beytepe/ Ankara.

ERÖZ, Mehmet, 1991. **Yörükler**. İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yay.

EYÜPOĞLU, İsmet Zeki, 1998. **Anadolu İnançları**. İstanbul: Toplumsal Dönüşüm Yayınları.

FAZLUR RAHMAN, 1987. **Ana Konularıyla Kur'an**. (çev. Alparslan Açıkgenç), Ankara: Ankara Okulu Yayınları.

Folk Religion, Dictionary Of Belief & Religions, The Wordsworth. Edinburg:1995.

FREYER, Hans, 1964. **Din Sosyolojisi**. (Çev: T. Kalpsüz), Ankara: A. Ü. İ. F. Yay.

FROMM, Erich, 1990. **Psikoloji ve Din**, (çev. Şükrü Alpagut), İstanbul: Kabalıcı Yayınları.

GIDDENS, Athony, 2000. **Sosyoloji**. Ankara: Ayraç Yayınevi.

GÖLE, Nilüfer, 2002. **Melez Desenler – İslam ve Modernlik**. İstanbul: Metis Yayınları.

GÜLDEMİR, M. Karanfil, 2008. “Afyon-Bolvadin Ve Çevresi Halk İnanışları ve Uygulamaları”. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. s.2

GÜNAY, Ünver, 2000. **Din Sosyolojisi**. İstanbul: İnsan Yayınları.

_____. 2003.“Türk Halk Dindarlığının Önemli Çekim Merkezleri Olarak Dini Ziyaret Yerleri”. **Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi** , S :15. s.5-36

_____.1999. **Erzurum Kenti ve Çevre Köylerinde Dini Hayat**. Erzurum: Erzurum Kitaplığı.

_____. 1986.“Modern Sanayi Toplumlarında Din”. **E.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi**. C.3, s.361.

_____. 1988. “Max Weber’in Din Sosyolojisindeki Yeri ve Önemi”, **E.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi**. Kayseri. S.5, s.2

GÜNDÜZ, Şinasi, 1998. **Mitoloji İle İnanç Arasında**. Samsun: Etüt Yayınları.

GÜNGÖR, Harun.2007. “Geleneksel Türk Dininden Anadolu’ya Taşınanlar” **Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yaşayan Eski Türk İnançları Bilgi Şöleni: Bildiriler**. 16-17 Nisan, Ankara. www.turkiyat.hacettepe.edu.tr/Yasayan_Eski_Turk_Inanclari.pdf

GÜVENÇ, Bozkurt, 1993. **Türk Kimliği-Kültür Tarihinin Kaynaklar**. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayını.

HACİP, Yusuf Has. 1985. **Kutadgu Bilig**. (Çev. R. Rahmeti Arat) Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları.

HALİFE, Abdullah H.M., 1994. “İslam’da Suç Eğilimine Karşı Koruyucu Bir Mekanizma Olarak Dindarlık.” (Çev. F.Mehveş KAYANI), **İslami Sosyal Bilimler Dergisi**, C.2, S.2, s.9-20.

HANÇERLİOĞLU, Orhan, 1975. **İnanç Sözlüğü**. İstanbul: Remzi Kitapevi.

_____. 1984. **İslam İnançları Sözlüğü**. İstanbul: Remzi Kitabevi.

HANİ, Gökhan. 2003. **Her Yönüyle Nazar Tahlili**, İstanbul: Arı Sanat Yayınevi.

HAVVA, Said, 1996. **El Esas Fi’s Süne**. (Çev.:M.Ahmet VAROL, Orhan AKTEPE, A.Rahim Ali URAL, H.Ahmet ÖZDEMİR). C.1, Aksa Yayıncılık:İstanbul.

HÖKELEKLİ, Hayati, 1985. “Dini Kişiliğin Kuruluşunda İradenin Rolü “, **Diyanet Dergisi**, Ankara, C.XIX, S.2, s.21

İBNÜ'L-ESİR, el-İmam Mecdüddin b. Muhammed el-Cezeri, 1963. “en-Nihaye fi garibi'l-hadis”, C.5, Daru ihya-i kütübi'l-'Arabiyye, Kahire.

İNAN, Abdulkadir, 1995. **Tarihte ve Bugün Şamanizm**. Ankara: TTK.

İNANDIK, Hamit, 1957. Sinop-Terme Arasındaki Kıyıların Morfolojik Etüdü”.**Türk Coğrafya Dergisi**. S.17, s. 51-68

_____. 1971, **Deniz ve Kıyı Coğrafyası**. İstanbul: İst. Üniv. Coğr. Enst. Yay.

İPEK, Nedim. 2000. **Mübadele ve Samsun**, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

İYİYOL, Fatih. 2003. “Sakarya Türkmenlerinde İnanışlar”, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

KAFESOĞLU, İbrahim.1980. **Eski Türk Dini**. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

KALAFAT, Yaşar. 1999.“Türkiye’de Halk İnançları ve Alevilik” **Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi**, Bahar S.9, s.15-21

_____.1999, “Türk Dünyası Tarih Çalışmalarında Halk İnançlarının Önemi” **Milli Folklor Dergisi**, C6, S44, Kış, Ankara: Feryal Matbaacılık.

KARAÇİZMELİ, M.Talat. 1995. “Toplumsal Zaaflarımızdan Nazar Boncuğu”. **Diyanet Dergisi**, Temmuz, S. 55, s.38.

KARAKUM, Arife. 2008. “Muğla Yöresi Halk İnanç Ve Uygulamalarının Değişim Ve Dönüşüm Dinamikleri”. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi. Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. s. 16

KARAMAN, Hayreddin, 2001. **İslam’ın Işığında Günün Meseleleri**. İstanbul: İz Yayıncılık.

_____. 1996 **Ölüm, Ölü, Defin ve Merasimler: İslam Dünyasında Mezarlıklar ve Defin Gelenekleri**. TTK. (Ed.) Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

KASAPOĞLU , Aytül & KARKINER, Nadide, 2011. **Aile Sosyolojisi**. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayını.

KAYA, Muharrem, 2001. “Eski Türk İnanışlarının Türkiye’deki Halk Hekimliğinde İzleri”. Toplum Bilim / Sağlık Sosyolojisi Özel Sayısı. Temmuz, S. 13., s.51-63

KAYAOĞLU, İsmet, 1980. “İslam Kültürünün Doğuşu”. Ankara: **A. Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi**. Cilt no: XXVIII.

KAYIKÇI, Ali, 2000. **Mahalleden Bölgeye Samsun**. Samsun: Aksi Seda Matbaası

KEÇELİ, Ahmet F., 2009. **Bafra’dan Bilkent’e Siyasi Yazılar**. Bafra: AFK Yayınevi.

KEHRER, Günter, 1992. **Din Sosyolojisi**, (Çev.Semahat Yüksel), İstanbul: Kubbealtı Neşriyat.

KESKİN, Mustafa, 2004. “Din Ve Toplum İlişkileri Üzerine Bir Genelleme”, Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi IV , S. 2, s.7-21.

KILIÇ, Abdullah. 2001, “Isparta Yöresi Halk İnançları” **Uluslararası Anadolu İnançları Kongresi Bildirileri**, 23-28 Ekim 2000/Nevşehir, Ankara: Evrak Yayınları.

KILIÇER, Esad, 1994. **İslam Fıkında Rey Taraftarları**. Ankara: DİB Yayınları.

KIRCA, Celal, 1986. “Din ve İlim Açısından Nazar”.**Diyanet Dergisi**. S.XXII, s.98

KIRMAN, M. Ali, 2004. **Din Sosyolojisi Terimleri Sözlüğü**, İstanbul : Rağbet Yay.

KÖKTAŞ, M. Emin. 1993. **Türkiye’de Dini Hayat**. İzmir: İşaret Yay.

KÖPRÜLÜ, Mehmet Fuat & Franz Babinger.1996. **Anadolu’da İslamiyet.** (Çev. R. Hulusi). İstanbul: İnsan Yayınları.

Kur’anı Kerim. 2005. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.

KURT, Abdurrahman, 2008. “Sosyolojik Din Tanımları ve Dine Teolojik Bakış Sorunu”, **Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, C. 17, S. 2, s. 73-93

KUŞAT, Ali, 2004. **Türk Toplumunda Nazar Olgusu ve Psikolojik Bir Yaklaşım**, Kayseri: Laçın Yayınları

KUTLU, Sönmez, 2001. “İslam Düşüncesinde Tarihsel Din Söylemleri Olgusu” **İslamiyat**, Ankara, C. IV , S.4, s. 15-36

KUZEY, Muharrem, 2007. “Kur’an Ve Sünnet’te Nazar”. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi. Konya: Selçuk Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü.

KUZGUN, Şaban, 1993. **Hazar ve Karay Türkleri**, Ankara: Alıç Matbaacılık

KÜÇÜK, Abdurrahman & TÜMER, Günay, 1997. **Dinler Tarihi**. Ankara: Ocak Yayınları.

KÜTÜBÜ SİTTE, **Tıbb ve Rukye Bölümü - Rukyenin Nehyi.**
<http://hadis.ihya.org/kutubusitte/konu/507.html>

MARANKİ, Ahmet&Elmas, 2005. **Kozmik Bilim ve Bilinçte Yaşam Enerjisi.** İstanbul: Mozaik Yayınları.

MARDİN, Şerif. 1993. **Din ve İdeoloji.** İstanbul: İletişim Yay.

MENSCHING, Gustav. 1993. **Dini Sosyoloji.** (Çev. Mehmet Aydın.) Konya: Tekin Kitabevi.

MERİÇ, Arzu. 2004 , “Kandıra Türkmen Köylerinde İnanışlar”, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya: Sakarya Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü.

MERT, Nuray, 1994. **Laiklik Tartışmasına Kavramsal Bir Bakış: Cumhuriyet Kurulurken Laik Düşünce.** İstanbul: Bağlam Yayıncılık.

_____.1998. **İslam ve Demokrasi.** İz Yayıncılık: İstanbul

NECATİGİL, Behçet, 2002. **100 Soruda Mitologya.** İstanbul: K. Kitaplığı.

NOYAN, Bedri, 1984. “Hıdrellez”, **Ege Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Araştırma Dergisi.** S.3, s. 129-139

OCAK, Ahmet Yaşar, 1985. **İslam – Türk İnançlarında Hızır Yahut Hızır – İlyas Kültü.** Ankara: Kabalıcı Yayınları.

_____. 1992. **Kültür Tarihi Kaynağı Olarak Menakıbnameler.** Ankara: TTK.

_____. 1999. **Türkler, Türkiye ve İslam.** İstanbul: İletişim Yayınları.

_____. 2000. **Alevi Bektaşî İnançlarının İslam Öncesi Temelleri.** İstanbul: İletişim Yayınları.

_____.2010. **Türkiye Sosyal Tarihinde İslam’ın Macerası.** İstanbul: Timaş Yayınları.

OĞUZ, M. Öcal & ERSOY, Petek, 2007. “Yaşayan Taş Kesilme Efsaneleri”, Ankara: Gazi Üniversitesi Türk Halk Bilimi Araştırma Ve Uygulama Merkezi (THBMER) Yayınları, s. 86

ORDULU, M. Akif, 2001.**Türkçe Sözlük.** İstanbul: Erdem Yayınları.

Okul Sözlüğü. Türk Dil Kurumu. 2000. Ankara: TDK

ÖKSÜZ, Hikmet, 2006. **Batı Trakya Türkleri.** İstanbul: Karam Yayınları.

ÖRNEK, Sedat V., 2000. **Türk Halkbilimi.** Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

_____.1988. **100 Soruda İlkelerde Din, Büyü, Sanat, Efsane.** İstanbul: Gerçek Yayınları,

_____.1979. **Anadolu Folklorunda Ölüm.** Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları. 218, II. Baskı, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.

_____, 1971. **Etnoloji Sözlüğü.** Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları. 200, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.

ÖZ, Mehmet, 1999. **XV. ve XVI. Yüzyıllarda Canik Sancağı.** Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

ÖZAYDIN, Abdülkerim, 1991. “Asr-ı Saadet”. **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi.** İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayın Matbaacılık.

ÖZKALP, Enver, 2011. **Sosyolojiye Giriş.** Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım.

PEKER, Hüseyin, 2000. **Din Psikolojisi.** Samsun: Aksiseda Matbaası.

SEYİDOV, Mirali, 1982. “Türk Boylarında Hızır İnancı I.” **Azerbaycan Dergisi.** S.10, s.47

SEZEN, Lütfi, 1993. “Erzurum Şehir Folklorü”. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

_____. 2005. Türkiye’de Evlenme Biçimi. **A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**, S. 27: Erzurum

SEZEN, Yummi, 1998. **Sosyoloji Açısından Din**. İstanbul: Marmara Ün. İlahiyat Fak.Vakfı Yay.

SİPAHİ, Sibel Kurucu, 2008. “Bafra’nın İki Köyünde (Sarıçevre – Türbe) Karşılaştırmalı Arazi Kullanımı”. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Samsun: O.M.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü.

SİVASLI Ercan & BOZKURT Ali İhsan & CEYLAN Haluk & COŞKUN Yavuz, 2003. “Gaziantep Bölgesindeki Anne Ve Babaların Sunnet İle İlgili Bilgi, Tutum Ve Davranışları”, **Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Dergisi**. S. 46, s.114-118

SÖNMEZ, Ahmet, 1997. “Merzifon Yöresindeki Yaygın Halk İnançları ve Dini İnançların Fert Üzerindeki Etkileri”. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü.

SU, Süreyya, 2009. **Hurafeler ve Mitler**. İstanbul: İletişim Yayınları.

SUBAŞI, Necdet, 2010. “Resmi Ve Gayri Resmi Din Söylemleri”, **Bilim, Ahlak Ve Sanat Bağlamında Çağdaş İslam Algıları Uluslararası Sempozyum**. Samsun. sempozyum.samsunilahiyat.com/DergiPdfDetay.aspx?ID=141

ŞERİATİ, Ali, 1997. “**Anne Baba Biz Suçluyuz**”, İstanbul: Kitabevi

ŞİŞMAN, Bekir, 1994. “Samsun Yöresinde Yaşayan Halk İnançları Üzerine Bir İnceleme”, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Samsun: OMÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü.

TALBİ, Muhammed, 1985. “Bidatlar”. (Çev. Mehmet Şimşek). **Ankara Ün. İlahiyat Fak. Der. C. XXIII**, s. 448.

TANYU, Hikmet, 1980. “Dini Folklor veya Manevi Halk İnançları”. **Ankara Ünv. İlahiyat Fak. Der. C. XXIII**, s. 123.

TAŞTAN, A. Vahap, 1993. “Göç ve Din”. **Erciyes Ünv. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**. Kayseri. s. 20-77.

TEKGÜL, Serdar, 2000. “Sünnet”. **Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Dergisi**, S. 43, s.297-302.

TOMAL, Necati, 1999. “Bafra Ovasında Kır Yerleşimi”. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Samsun: O.M.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü.

TOPÇU, Nurettin, 1998a. **Türkiye’nin Maarif Davası**. Dergah Yayınları: İstanbul.

_____.1998b. **Kültür ve Medeniyet**. Dergah Yayınları: İstanbul.

_____.1998c. **İradenin Davası-Devlet ve Demokrasi**. Dergah Yayınları: İstanbul

_____.1993.**İslam ve İnsan-Mevlana ve Tasavvuf**. Dergah Yayınları: İstanbul.

_____.1999. **Ahlak Nizamı**. Dergah Yayınları: İstanbul.

TÖZLUYURT, Mehmet, 2007. “Kur’an’da Gelenek Kavramı”. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Trabzon Vilayeti Salnamesi, 1869. C.1, s.63-75-97-107-143-147-153-157-163-169-201, (http://www.kozkoy.net/editordevam_yazi.asp?idyazi=144)

TURAN, Ahmet, 1990. “Hıdırellez: Kültür ve Bahar Bayramı”. **Milli Folklor Dergisi**. 6 Haziran 1990, s.13-15

TURAN, Fatma Ahsen, 2001. “Anadolu’daki Adet ve Uygulamalar”, **Kastamonu Eğitim Dergisi**, s.321.

TURAN, Şerafettin, 1990. **Türk Kültür Tarihi**. Ankara: Bilgi Yayınevi.

TÜMER, Günay. 1975. **Biruni’ye Göre Dinler ve İslam Dini**. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.

_____. 1994. “Din”, **DİA**, C.9, s.312, İstanbul.

_____. 1970. “Çeşitli Yönleriyle Din”, **A.Ü.D.F.D.**, C. XVIII, s.213-215, Ankara.

Türk Dil Kurumu. 2005. Türkçe Sözlük, 10. Baskı, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Türkiye İstatistik Kurumu, 2010. http://www.tuik.gov.tr/IcerikGetir.do?istab_id=139)

UĞURLU, Serdar & KOCA, S. Kürşad, 2010. “Türk Kültürü Ve Anadolu Müslümanlığı İlişkisi” **Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi**. S. 22, Ekim – Kasım – Aralık , <http://www.akademikbakis.org>

USLU, Cemil, 2010. “**Sünnet ve Bidat**” <http://mhkose.com/wp-content/uploads/sunnet-bidat.pdf>

ÜLKEN, Hilmi Ziya, 1969. **Sosyoloji Sözlüğü**. İstanbul: Milli Eğitim Basım Evi.

ÜNAL, Mustafa, 2004. “Türk Medyasının Halk İnanışlarına Bakışı”, **TÜBAR-XVI**, s.45, www.tubar.com.tr

VATANDAŞ, Celalettin, 2005. **Vahiyden Kültüre**. İstanbul: Pınar Yayınları.

VRİJHOF, P. H. and J. Waardenburg (eds.) (1979), “Official and Popular Religion

Analysis of a Theme for Religious Studies”, Mouton Publisher New York New York.

WACH, Joachim. 1995. **Din Sosyolojisi**, (çev. Ü. Günay) İstanbul: Mar. Üniv. İlahiyat Fak.Vakfi Yayınları.

WATT, W. Montgomery, 1981. **İslam Düşüncesinin Teşekkül Devri**. (Çev. E.Ruhi Fırlalı.). Ankara: Umran Yayınları.

www.batilitikatlar/nazar;www.hurafeler.com

YAKICI, Ali, 1991. “Hıdrellez Geleneği'nin Halk Şiiri'ne Yansıması”. **Milli Folklor Dergisi**. S. 10, s.21

YARAN, Rahmi, 1992. “Bidat”, **DİA**, C. 6, İstanbul: TDV Yayınları.

YAZIR, Elmalılı Hamdi, 1992. **Hak Dini Kur'an Dili**, İstanbul: Zehreveyn Yayınları.

YEL, Ali Murat, 1998. “Hurafe”, **DİA**, C. 18. İstanbul: TDV Yayınları.

YILDIRIM, Dursun, 1989. “Sözlü Kültür ve Folklor Kavramları Üzerine Düşünceler”. **Milli Folklor Dergisi**. Eylül, C. 1, S. 3, s. 16-17

YILMAZ, Cevdet, 2002. **Bafra Ovasının Beşeri ve İktisadi Coğrafyası**, Ankara: Gündüz Eğitim Yay.

_____2011. **İlk Çağdan Cumhuriyete Canik**. Samsun: Canik Belediyesi Kültür Yayınları.

YİĞİT, Hasan, 2006. **Zümrüt Bafra**. Bafra: Bafra Ofset.

YURDAKÖK, Murat, 2001. “**Kutsal Kitaplarda Çocuk Hekimliği Bilgileri**”, Ankara: Alp Ofset Matbaacılık Makine San. ve Tk. Ltd. Şti. s. 65-92.

YURDAYDIN, Hüseyin G., 1981. “Türk İslam Kültürüne Giriş”. **Diyanet Dergisi**.
Hicret Özel Sayısı, s.249-285

Yurt Ansiklopedisi. 1983. C.9. İstanbul: Anadolu Yayıncılık.

YÜKSEL, Hasan Avni, 1996. **Türk İslam Tasavvuf Geleneğinde Rüya**, İstanbul:
MEB. Yayınlar

EKLER

Ek 1: Araştırmamızda bilgilerine başvurduğumuz kaynak kişilerin listesi.

KAYNAK KİŞİLER

Kişi Kodu	Adı-Soyadı	Mesleği	Yaş	Cins	Öğrenim Durumu	İkamet Yeri
K.K.1	Ahmet ÇAĞLAYAN	Çiftçi	79	E	İlkokul	Bafra Merkez
K.K.2	Ahmet DEMİR	Serbest Mes.	56	E	Okur Yazar	Bafra Merkez
K.K.3	Ahmet UYANIK	Çiftçi	80	E	İlkokul	Bafra Merkez
K.K.4	Ali Bayram BOZAL	Serbest Mes.	66	E	İlkokul	Bafra Merkez
K.K.5	Ali ÖZKARA	Esnaf	51	E	İlkokul	Bafra Merkez
K.K.6	ALİ Rıza BOSTANCI	Diş Hekimi	40	E	Üniversite	Bafra Merkez
K.K.7	Asım KALYONCU	Din Görevlisi	49	E	Lise	Bafra Merkez
K.K.8	Bekir UYAR	Serbest Mes.	55	E	İlkokul	Sarıçevre Köyü
K.K.9	Binnaz DEREBEY	Ev Hanımı	77	K	İlkokul	Koruluk Köyü
K.K.10	Celal İLHAN	Serbest Mes.	55	E	İlkokul	Bafra Merkez
K.K.11	Döndü KAYA	Ev Hanımı	75	K	Okur Yazar	Sarıköy Köyü
K.K.12	Dursun Ali BOZAL	Emekli	65	E	Ortaokul	Bafra Merkez

K.K.13	Dursun ÖZYAVUZ	Din Görevlisi	43	E	Üniversite	Bafra Merkez
K.K.14	Elif ÖNDER	Ev Hanımı	65	K	Okur Yazar	Bafra Merkez
K.K.15	Emine AVCI	Hemşire	45	K	Üniversite	Bafra Merkez
K.K.16	Emine KURT	Ev Hanımı	50	K	İlkokul	Gazibeyli Köyü
K.K.17	Emine ŞEN	Ev Hanımı	78	K	Okur Yazar	Evrenuşağı Köyü
K.K.18	Emine TAŞKIN	Ev Hanımı	59	K	Okur Yazar	Bafra Merkez
K.K.19	Erbay KAYA	Esnaf	56	E	İlkokul	Bafra Merkez
K.K.20	Eyüp AKBAŞ	Çiftçi	70	E	Okur Yazar	Bafra Merkez
K.K.21	Eyüp AKGÜL	Çiftçi	50	E	İlkokul	Üçpınar Köyü
K.K.22	Fadime ŞİMŞEK	Ev Hanımı	70	K	Okur Yazar Değil	Bafra Merkez
K.K.23	Fahri AKYÜZ	Çiftçi	62	E	İlkokul	Kelikler Köyü
K.K.24	Fahriye BÜTÜN	Ev Hanımı	51	K	Okur Yazar	Bafra Merkez
K.K.25	Faruk ŞİMŞEK	Memur	54	E	Lise	Bafra Merkez
K.K.26	Fatma AKYÜZ	Ev Hanımı	56	K	Okur Yazar	Kelikler Köyü
K.K.27	Fatma EREN	Ev Hanımı	65	K	İlkokul	Elifli Köyü
K.K.28	Fatma KESKİN	Ev Hanımı	83	K	Okur Yazar Değil	Bafra Merkez

K.K.29	Galip PUL	Emekli	61	E	Lise	Bafra Merkez
K.K.30	Hasan KALAYCI	Emekli	70	E	İlkokul	Bafra Merkez
K.K.31	Hasan ÖNDER	Çiftçi	85	E	Okur Yazar	Bafra Merkez
K.K.32	Hasan ŞİMŞEK	Çiftçi	80	E	Okur Yazar	Bafra Merkez
K.K.33	Hasan TORUN	Çiftçi	77	E	İlkokul	Üçpınar Köyü
K.K.34	Havva AKBULUT	Ev Hanımı	81	K	Okur Yazar Değil	Bafra Merkez
K.K.35	Havva ÖZAY	Ev Hanımı	82	K	Okur Yazar	Bafra Merkez
K.K.36	Huriye CANKURT	Memur	43	K	Üniversite	Başalan Köyü
K.K.37	Hülya ŞAHİN	Öğretmen	43	K	Üniversite	Bafra Merkez
K.K.38	Hüseyin UÇAR	Din Görevlisi	41	K	Üniversite	Bafra Merkez
K.K.39	İlyas ER	Din Görevlisi	43	E	Üniversite	Bafra Merkez
K.K.40	İsa BELDAĞLI	Din Görevlisi	59	E	Lise	Bafra Merkez
K.K.41	İsmail ARSLAN	Serbest Mes.	51	E	İlkokul	Harız Köyü
K.K.42	İsmail SEMİZ	Çiftçi	83	E	Okur Yazar	Sarıçevre Köyü
K.K.43	İsmail SEZER	Emekli	60	E	Üniversite	Bengüllüler Köyü
K.K.44	Kahraman SEVEN	Esnaf	51	E	İlkokul	Bafra Merkez

K.K.45	Kıymet DUYAK	Emekli	62	K	Üniversite	Bafra Merkez
K.K.46	Mehmet BAYLAN	Din Görevlisi	43	E	Lise	Bafra Merkez
K.K.47	Mehmet DEMİRKOL	Esnaf	75	E	Okur Yazar	Bafra Merkez
K.K.48	Mehmet ŞENEL	Din Görevlisi	46	E	Lise	Bafra Merkez
K.K.49	Mehmet TAŞKIN	Esnaf	63	E	İlkokul	Bafra Merkez
K.K.50	Mevlüt GÜNDÜZ	Esnaf	66	E	Ortaokul	Bafra Merkez
K.K.51	Mustafa ÜRESİN	Emekli	68	E	Ortaokul	Bafra Merkez
K.K.52	Müzeyyen YILMAZ	Ev Hanımı	63	K	Okur Yazar	Bafra Merkez
K.K.53	Naciye BAKICI	Ev Hanımı	73	K	Okur Yazar	Bafra Merkez
K.K.54	Nagihan AKARSU	Öğrenci	18	K	Lise	Üçpınar Köyü
K.K.55	Nasuh ŞAHİN	Esnaf	67	E	İlkokul	Bafra Merkez
K.K.56	Necmiye PUL	Ev Hanımı	61	K	Lise	Bafra Merkez
K.K.57	Nimet ATASEVEN	Ev Hanımı	66	K	İlkokul	Bafra Merkez
K.K.58	Nimet GÜNGÖR	Ev Hanımı	74	K	İlkokul	Aktekke Köyü
K.K.59	Oğuzhan DEREBEY	Öğrenci	20	E	Lise	Koruluk Köyü
K.K.60	Okan BÜLBÜL	Öğrenci	19	E	Lise	Osmanbeyli Köyü

K.K.61	Özay GÜNDÜZ	Çiftçi	70	E	İlkokul	Bafra Merkez
K.K.62	Safiye YILMAZ	Ev Hanımı	70	K	İlkokul	Bafra Merkez
K.K.63	Saime GÜRBÜZ	Ev Hanımı	69	K	İlkokul	Bafra Merkez
K.K.64	Salih ÇAĞLAYAN	Mühendis	53	E	Üniversite	Bafra Merkez
K.K.65	Sebahattin BÖLÜK	Çiftçi	56	E	İlkokul	Hıdırellez Köy.
K.K.66	Selin KURT	Öğrenci	17	K	İlkokul	Gazibeyli Köyü
K.K.67	Semiha ŞAHİN	Ev Hanımı	72	K	İlkokul	Bafra Merkez
K.K.68	Sevim YAMAN	Ev Hanımı	62	K	Okur Yazar Değil	Alaçam Köyü
K.K.69	Süleyman EREN	Çiftçi	64	E	İlkokul	Elifli Köyü
K.K.70	Süriye GÜNDÜZ	Ev Hanımı	62	K	Okur Yazar	Bafra Merkez
K.K.71	Şadiye BÖLÜK	Ev Hanımı	54	K	İlkokul	Hıdırellez Köy.
K.K.72	Şakir UYAR	Serbest Mes.	56	E	İlkokul	Sarıçevre Köyü
K.K.73	Şaziye DEMİRKOL	Ev Hanımı	76	K	Okur Yazar Değil	Bafra Merkez
K.K.74	Şerafettin ŞAHİN	Öğretmen	43	E	Üniversite	Başalan Köyü
K.K.75	Şerife AKBAŞ	Ev Hanımı	52	K	İlkokul	Bafra Merkez
K.K.76	Şükrü KURNAZ	Din Görevlisi	54	E	Lise	Bafra Merkez

K.K.77	Yusuf YILMAZ	Çiftçi	72	E	İlkokul	Bafra Merkez
K.K.78	Zeki ÖZ	Din Görevlisi	43	E	Üniversite	Bafra Merkez

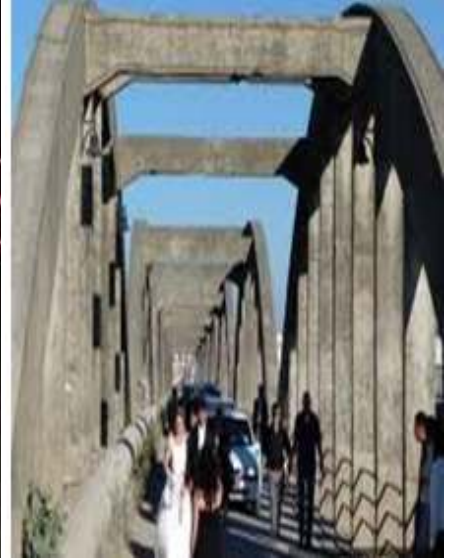
Ek 2: Kaynak Kişilere Ait Sayısal Bilgileri İçeren Tablo

Kadın Sayısı	32							
Erkek Sayısı	46							
Eğitim Durumu	Okur Yazar Değil	Okur Yazar	İlkokul	Ortaokul	Lise	Üniversite		
Kadın	5	10	11		3	3		
Erkek		6	20	3	9	8		
Meslek Durumu	Çiftçi	Din Görevlisi	Emekli	Esnaf	Ev Hanımı	Öğrenci	Memur	Serbest Meslek
Kadın			1		26	2	3	
Erkek	13	9	5	7		2	4	6
Yerleşim Yerine Göre Kaynak Kişilerin Dağılımı								
Aktekke Köyü	1							
Alaçam Köyü	1							
Bafra Merkez	53							
Başalan Köyü	2							
Bengülüler Köyü	1							
Elifli Köyü	2							
Evrenuşağı Köyü	1							
Gazibeyli Köyü	2							
Harız Köyü	1							
Hıdırellez Köyü	2							
Kelikler Köyü	2							
Koruluk Köyü	2							
Osmanbeyli Köyü	1							
Sarıçevre Köyü	3							
Sarıköy Köyü	1							
Üçpınar Köyü	3							

Ek 3: Tarım ve Kültür Etkinliklerini Gösteren Bafra Haritası

Ek 4: Tarihi Çetinkaya köprüsü

Ek 5: Hıdrellez şenliklerinden bir görünüm.

Ek 6: Sele - Sepet Şenliklerinden Görünümler

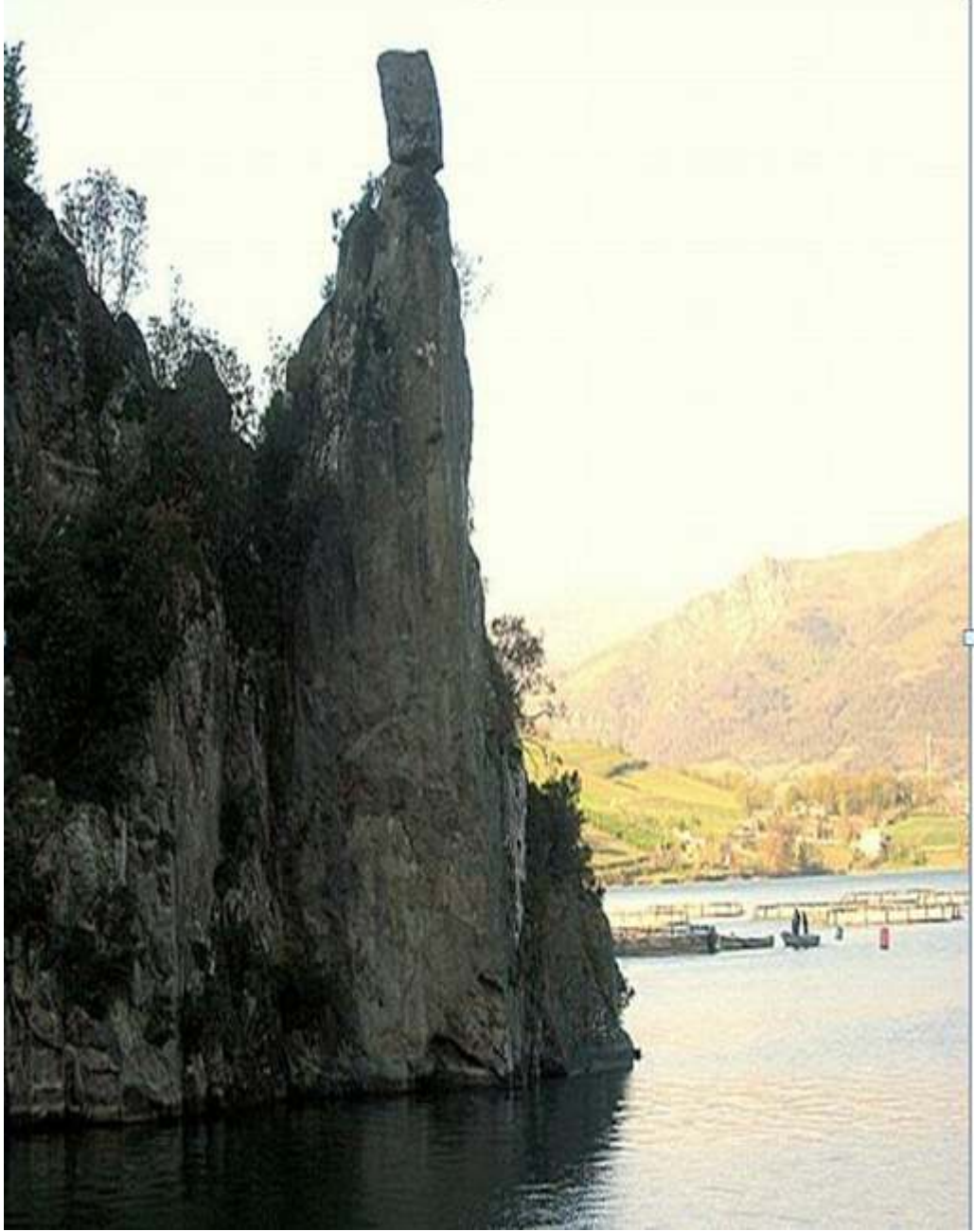
Ek 7: Belediyenin Düzenlediği Sünnet Merasiminden Görünüm

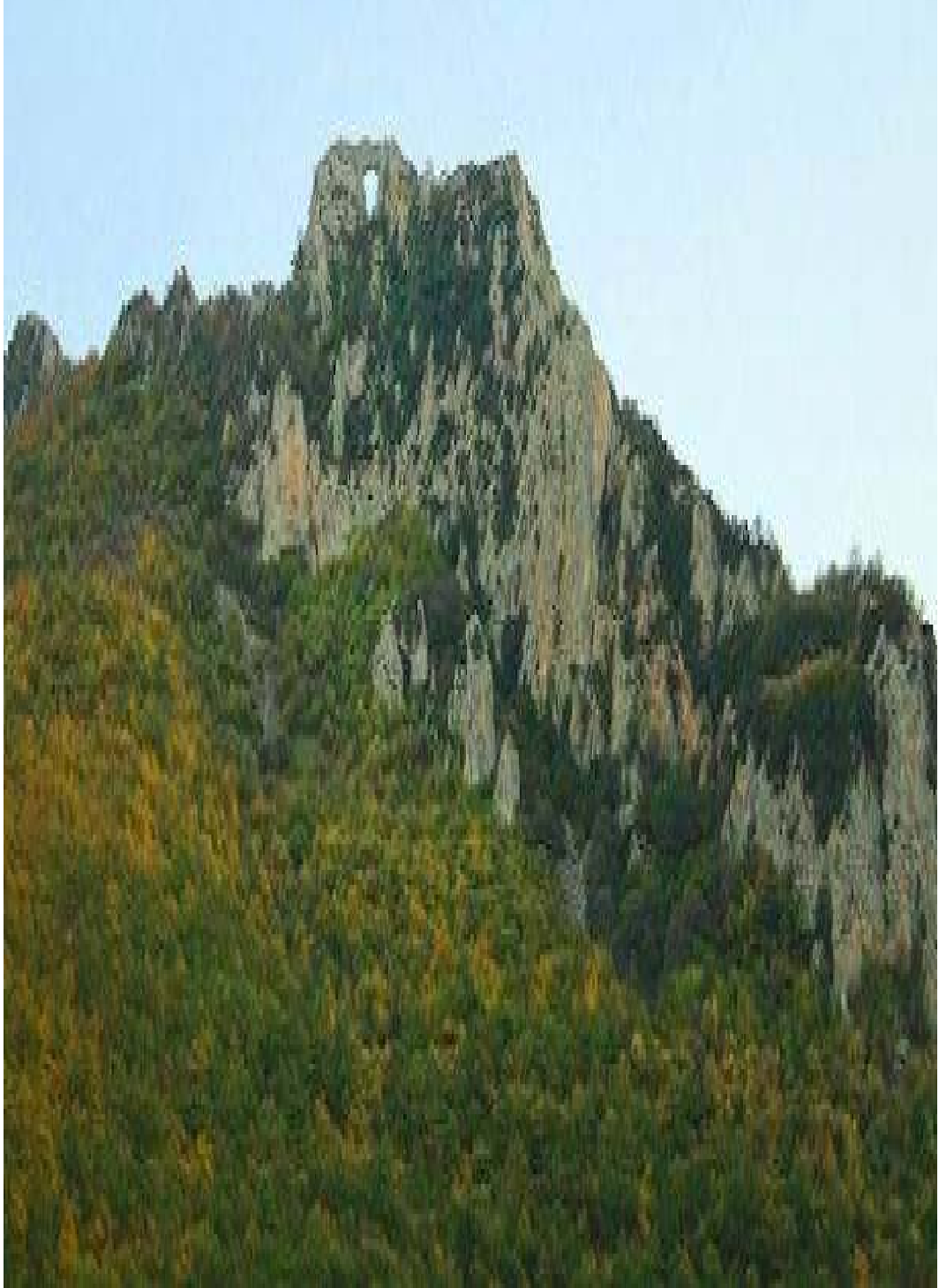
Ek 8: Kavun Karpuz Şenliklerinden Bir Görünüm

Ek 9: Gelin Kayası

Ek 10: Kapı Kaya

Ek 11: İkiztepe

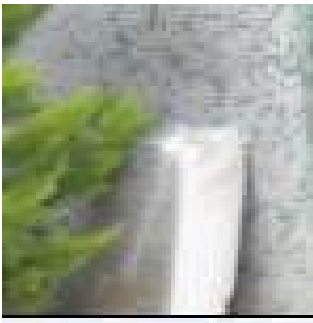
Ek 12: Kaya Mezarları

Ek 13: Emirefendi Türbesi

Türbe Bahçesinde Bulunan Dilek Taşı

Ek 14: Emir Mirzabey Türbesi

Ek 15: Şeyhören Türbesi

Ek 16: Hızır Bey Türbesi

